

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
В АЗІЇ, АФРИЦІ ТА ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ**

**Матеріали до лекцій для студентів
спеціальності СЗ «Міжнародні відносини» (Частина II)**

**Навчально-методичний
посібник**

Київ – 2026

УДК 001.814(075.8)

У навчально-методичному виданні, підготовленому відповідно до навчальної програми «Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії, Африці та Латинській Америці», викладено загальні методичні принципи та теоретичні засади вивчення дисципліни для студентів спеціальності СЗ «Міжнародні відносини». Навчально-методичний посібник містить орієнтовний навчально-методичний план та програмний матеріал до вивчення дисципліни, інформаційні матеріали з лекційного блоку дисципліни (модуль II).

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 9 від 12.05.2026 р.).

Укладачі: кандидат історичних наук, доцент Лановіюк Л.П.
кандидат історичних наук, доцент Радченко Л.С.

Рецензенти: кандидат філософських наук, доцент Супрун А.Г.
кандидат політичних наук, доцент Грушецький Б.П.

Навчально-методичне видання
Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії, Африці та
Латинській Америці. Матеріали до лекцій для студентів
спеціальності СЗ «Міжнародні відносини» (Частина II)

для студентів
спеціальності СЗ «Міжнародні відносини»

Укладачі: ЛАНОВІЮК Людмила Петрівна
РАДЧЕНКО Людмила Сергіївна

Видання друкується в авторській редакції

Підписано до друку 19.05.2026 р. Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 10 Обл.-вид. арк. 14,2
Наклад 50 пр. Зам. № 616

Надруковано в типографії ПП «ДІРЕКТ ЛАЙН»
м. Київ, вул. Васильківська 28

ЗМІСТ

Вступ	4
Тематичний лекційний план з дисципліни «Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії, Африці та Латинській Америці».....	10
Змістовий модуль 1. Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії.....	10
Змістовий модуль 2. Актуальні проблеми міжнародних відносин в Африці та Латинській Америці	11
Змістовий модуль 2. Актуальні проблеми міжнародних відносин в Африці та Латинській Америці	
Лекційне заняття 4. Характеристика геополітичних особливостей регіонів	15
Лекційне заняття 5. Тенденції розвитку Африканського континенту на сучасному етапі	53
Лекційне заняття 6. Актуальні проблеми міжнародної політики провідних країн Латинської Америки	119
Лекційне заняття 7. Сучасний стан та перспективи розвитку країн Африки та Латинської Америки	
Завдання для самоконтролю	129
Приклади тестових завдань для контролю знань	134
Загальний список рекомендованих джерел і літератури	143
Словник термінів і основних понять	159

ВСТУП

XX-XXI ст. характеризується істотно новими рисами розвитку сучасних міжнародних відносин. Зростання кількості локальних війн, загострення етнічної та релігійної нетерпимості, політична нестабільність та нестримні процеси глобалізації обумовлюють риси нового світоустрою. Ринкова економічна модель, що протягом XX століття була основним механізмом відбудови післявоєнного світового господарства, втрачає свою ефективність на сучасному етапі розвитку нового міжнародного порядку. За умов глобалізації економіки діяльність людства вийшла за межі національно-державних кордонів, а новостворена система взаємозалежних господарських зв'язків не відповідає інтересам переважної більшості країн, що розвиваються

Закінчення «холодної війни», розпад СРСР, зникнення системи біполярного протистояння в міжнародних відносинах створили в 90-х роках нову геополітичну ситуацію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, де розвивається регіональна багатополарність. Взаємодія центрів впливу – Японії, яка змушена ставати на шлях пошуку більш самостійного, належного її економічній могутності місця в світовій політиці, КНР, Кореї, Індії, Пакистану, Ізраїлю та ін. країн створює масу аспектів, що впливають на розвиток зовнішньої політики не лише в регіоні, але й в усьому світі.

Водночас, не слід забувати, що в азійському регіоні існують проблеми, які тією чи іншою мірою зачіпають міжнародну безпеку: тайванська проблема, відносини між Північчю і Півднем Кореї, суперечка між Японією і Росією через Курильські острови, індо-пакистанська, близькосхідна проблеми, проблема ядерного нерозповсюдження і мілітаризації регіональних держав тощо. Не можуть не турбувати і зростаючі військово-політичні амбіції Китаю, Японії, Ірану. Виникає питання про подальшу долю американсько-японського військово-політичного союзу.

Створення дієвої системи міжнародної безпеки в Азії вже не може спиратися лише на “силову” дипломатію, враховуючи військовий потенціал КНР Індії, Пакистану, Ізраїлю, можливість придбання або розробки ядерної зброї деякими країнами, зокрема Японією, Іраном, Північною Кореєю. За таких умов логічним і

актуальним уявляється дослідження зовнішньої політики країн Азії та їх впливу на трансформацію системи міжнародних відносин в регіоні.

Роль Африки в сучасних міжнародних відносинах складна і багатогранна. Припинення збройних конфліктів, створення умов для економічного відродження та підвищення ефективності іноземної допомоги африканським країнам є на сучасному етапі ключовими завданнями в системі зовнішньополітичних пріоритетів глобального розвитку. Але що намітилися позитивні зрушення на всіх перерахованих напрямках не знім ають з порядку денного багато інших питань, від вирішення яких буде залежати формування перспективних тенденцій широкого міжнародної взаємодії в Африці і навколо неї. Видається, що в недалекому майбутньому світова спільнота звернеться до активнішого пошуку регіональних рішень демографічних, екологічних, енергетичних і ряду інших проблем Африканського континенту. Нова сфера зовнішньополітичного взаємодії може виникнути в результаті розширення зв'язків африканських держав з країнами Південної і Південно-Східної Азії.

На нинішньому етапі також зростає роль Латинської Америки у світі. Країни Латинської Америки успішно сприяють розвитку міжнародної економічної інтеграції. Водночас у регіоні наявні складні проблеми політичного, економічного, соціального, екологічного характеру.

Метою курсу є вивчення природи та закономірностей розвитку міжнародних відносин в провідних країнах Азії, Африки та Латинської Америки у др. пол. XX ст. – на межі XXI ст. з проекцією на сьогоднішній день, визначення місця окреслених регіонів у ключових тенденціях сучасних міжнародних відносин.

Необхідність викладання такого курсу зумовлена стрімким зростанням ролі ряду держав зазначених регіонів на міжнародній арені.

Вивчення дисципліни передбачає низку завдань:

- ознайомлення студентів із понятійно-категоріальним апаратом курсу;
- розуміння історичних, культурно-цивілізаційних, геополітичних, суспільно-економічних, політико-правових, етнодемографічних і природно-кліматичних особливостей розвитку

країн регіонів Азії, Африки та Латинської Америки, що зумовили пріоритетні напрямки у сфері міжнародних відносин та означили актуальні проблеми;

➤ формування вміння використовувати інформацію курсу у майбутній фаховій роботі.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати:

- основні поняття та терміни, які є визначальними у сфері міжнародних відносин щодо країн визначеного регіону;
- концептуальну проблематику та основні вектори міжнародних відносин в Азії, Африці та Латинській Америці;
- характер впливу країн регіонів Азії, Африки та Латинської Америки у системі міжнародних відносин;

а також вміти:

- знаходити необхідну літературу, документи, довідкові матеріали з проблематики дисципліни;
- орієнтуватися у сучасних тенденціях та напрямках розвитку міжнародних відносин у Азії, Африці та Латинській Америці, а також використовувати набуті теоретичні знання при їхньому аналізі;
- висловлювати власні судження та погляд стосовно тих чи інших актуальних проблем у контексті міжнародних відносин країн Азії, Африки та Латинської Америки;
- застосувати отримані знання при виконанні службових обов'язків після закінчення навчального закладу.

Набуття компетентностей:

- *інтегральна компетентність (ІК):*
- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в сфері міжнародних відносин, суспільних комунікації та регіональних студій, зовнішньополітичної діяльності держав, міжнародних взаємодій між державами, міжнародними організаціями та недержавними акторами, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов та передбачає застосування теорій суспільних наук та спеціальних наукових методів дослідження проблем міжнародних відносин
- *загальні компетентності (ЗК):*

- ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК8. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- *спеціальні (фахові) компетентності (СК):*
- СК2. здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.
- СК5. Здатність аналізувати вплив світової економіки, міжнародного права та внутрішньої політики на структуру й динаміку міжнародних відносин та зовнішньої політики держав.
- СК9. Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних спеціалізованих задач і проблем.
- СК13. Здатність аналізувати діяльність міжнародних недержавних акторів та транснаціональні відносини.

Програмні результати навчання (ПРН):

- РН01. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.
- РН02. Знати та розуміти природу та динаміку міжнародної безпеки, розуміти особливості її забезпечення на глобальному, регіональному та національному рівні, знати природу та підходи до вирішення міжнародних та інтернаціоналізованих конфліктів.
- РН03. Знати природу міжнародного співробітництва, характер взаємодії між міжнародним акторами, співвідношення державних, недержавних акторів у світовій політиці.
- РН04. Знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень.

- РН06. Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

Результати навчання за дисципліною:

– знати роль та місце провідних країн регіону у системі міжнародних відносин та у світовій політиці;

– знати чинники, під впливом яких йде формування зовнішньополітичних доктрин держав континенту;

– знати інтеграційні процеси в країнах Азії, Африки та Латинської Америки, їх включення у міжнародні організації та угруповання;

– знати основні проблеми безпеки та сучасні форми співробітництва на континенті;

– знати основні напрями зовнішньої політики провідних країн Азії, Африки та Латинської Америки;

– уміти придбати необхідні навички для аналізу та прогнозування тенденцій розвитку зовнішньої політики країн цього регіону.

– уміти перетворювати інформацію в знання і ефективно її використовувати;

– уміти системно мислити, узагальнювати інформацію, ставити ціль, логічно та аргументовано будувати свою відповідь, доповідь, повідомлення;

– уміти працювати із джерелами та літературою, самостійно аналізувати проблеми та формулювати висновки;

– уміти володіти навиками використання на практиці наукових досліджень.

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії, Африці та Латинській Америці» розроблений для фахової підготовки студентів стаціонарної форми навчання спеціальності СЗ «Міжнародні відносини», підготовка яких здійснюється в НУБіП України.

Мета посібника – сприяти оптимізації навчального процесу шляхом формування у студентів уявлення про систему регіональних міжнародних відносин і механізм вироблення зовнішньої політики держав регіонів; розуміння глобальних і регіональних тенденцій світового розвитку, закономірностей і особливостей утворення

сучасної політичної карти світу; ознайомлення студентів із найважливішими питаннями міжнародної діяльності провідних країн регіонів.

У запропонованому навчально-методичному посібнику містяться загальні методичні принципи щодо вивчення дисципліни, навчально-методичний план, теми лекційних занять та теоретичний матеріал. Ефективному вивченню навчального курсу сприяють не лише аудиторні заняття, а й значною мірою самостійна робота студентів. Необхідна постійна систематична робота з різноманітними джерелами країнознавчої інформації: енциклопедіями, довідниками, статистичними довідниками, науковими монографіями та статтями, науково-популярною літературою, інформацією з мережі інтернет тощо. Прослухавши цей навчальний курс студенти отримують можливість надалі самостійно удосконалювати свої знання шляхом самоосвіти, а також використовувати отримані навички у навчальному процесі. Матеріал розміщений окремими блоками відповідно до модульно-рейтингової системи навчання.

Програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії, Африці та Латинській Америці», на основі якої підготовлений навчально-методичний посібник складається із двох навчальних модулів: Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії; Актуальні проблеми міжнародних відносин в Африці та Латинській Америці. Загальна кількість годин становить – 120 (4 кредити ECTS), з яких 45 годин – це аудиторні заняття, і 75 годин – самостійна робота. Кожний модуль включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу. Контроль здійснюється за рейтинговою системою. Оцінка успішності знань студентів здійснюється у таких формах: поточний, проміжний і підсумковий контроль. Формою підсумкового контролю з дисципліни є іспит.

ТЕМАТИЧНИЙ ЛЕКЦІЙНИЙ ПЛАН
З ДИСЦИПЛІНИ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН В АЗІЇ, АФРИЦІ ТА ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ»
(орієнтовний розподіл навчального часу)

Змістовий модуль I
Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азії

Лекційне заняття 1. Країни азійського регіону в системі
міжнародних відносин: тенденції розвитку (3 год)

Актуальні проблеми міжнародних відносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Особливості формування незбалансованої регіональної системи міжнародних відносин у Східній Азії. Курс США на збереження регіону в зоні свого геополітичного впливу. Американська політика стримування й залучення КНР. Еволюція корейського напрямку східноазійської політики США. Новий етап розвитку постбіполярної системи міжнародних відносин. Завершення холодної війни: переможці і переможені. Особливості формування постбіполярної системи міжнародних відносин. Чинники наддержавного статусу США. Піднесення КНР і перспективи набуття нею статусу наддержави. Руйнація Росією монополярної системи міжнародних відносин. Втрата Сполученими Штатами геополітичного статусу єдиної наддержави. Криза ООН і ОБСЄ: причини й наслідки. Розширення НАТО на Схід і дезінтеграційні процеси в Альянсі. Сучасний стан і перспективи євроінтеграції. Інтеграційні проекти Російської Федерації: задум і реалії.

Лекційне заняття 2. Природа актуальних проблем у міжнародних
відносинах країн азійського регіону (2 год)

Індія: особливості зовнішньополітичного курсу (Зовнішня політика Індії щодо країн Азії. Індія – США – Росія. Зовнішня політика Індії стосовно ЄС. Індія – Пакистан: проблеми у зовнішніх відносинах. Індія – Україна). Особливості зовнішньої політики Ірану (Іран та Ізраїль: основні вектори політики. Іран та країни Європи. Іран і Росія перспективи співробітництва. Іран та США: двосторонніх

стосунків на сучасному етапі. Українсько – іранські стосунки). Зовнішня політика Ізраїлю (Взаємовідносини з ЄС. Ізраїль – Росія. Ізраїль та країни арабського світу: близькосхідна проблема. Ізраїль США. Ізраїль та Україна. Особливості зовнішньої політики Ірану. Іран та Ізраїль: основні вектори політики. Іран та країни Європи. Іран і Росія перспективи співробітництва. Іран та США: двосторонніх стосунків на сучасному етапі. Українсько – іранські стосунки. Зовнішня політика Ізраїлю. Взаємовідносини з ЄС. Ізраїль та країни арабського світу: близькосхідна проблема. Ізраїль США. Ізраїль та Україна.

Лекційне заняття 3. Країни Близького і Середнього Сходу в системі сучасних міжнародних відносин (2 год)

Арабо-ізраїльський конфлікт. Проблеми безпеки в зоні Перської затоки. Проблема ісламського фундаменталізму. «Арабська весна». Регіональні організації та глобальні актори в контексті проблем близькосхідної безпеки. Місце близькосхідного регіону в глобальній світовій політиці. Проблеми регіональної стабільності в зоні Перської затоки та в Афганістані. Курдська проблема: історія та сучасність. Гонка озброєнь та проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні. Інтеграційні процеси на Близькому Сході та їхня роль у зміцненні регіональної безпеки. Політика глобальних акторів щодо проблем безпеки Близького та Середнього Сходу

Змістовий модуль II Актуальні проблеми міжнародних відносин в Африці та Латинській Америці

Лекційне заняття 4. Характеристика геополітичних особливостей регіонів (2 год)

Держави Латинської Америки в умовах „лівого тренду”. Причини „лівого тренду” макрорегіону. Особливості конфліктогенності в Латинській Америці. Розвиток міждержавної співпраці в Ла-Платському регіоні. Амазонський і Андський регіони

за „лівого тренду”. Основні поняття теми: антиглобалізм, „вашингтонський консенсус”, зовнішній борг, імпортозамінююча індустріалізація, „конструктивний націоналізм”, монетаризм, наркотрафік, націоналізація, партисипативна демократія, „політика розвитку”, приватизація, протекціонізм, світова економіка, „чиказька школа”. Міжнародні відносини в Латинській Америці за постбіполярної доби. „Вашингтонський консенсус” і неоліберальні реформи в державах макрорегіону та їхній вплив на міжнародні відносини. Причини „лівого тренду” в країнах Латинської Америки. Криза Організації американських держав і планів створення Панамериканської зони вільної торгівлі. Інтеграційні процеси в постбіполярній Латинській Америці. Створення МЕРКОСУР і розвиток міждержавної співпраці в Ла-Платському регіоні. Особливості конфліктогенності в макрорегіоні. Зовнішня політика Бразилії за урядування Партії трудящих. Міжнародна діяльність Венесуели за правління Уго Чавеса. Ресурсний чинник у міждержавних відносинах Латинської Америки. Еволюція взаємин латиноамериканських держав зі США.

Лекційне заняття 5. Тенденції розвитку Африканського континенту на сучасному етапі (2 год)

Економічна стійкість та інтеграція (AfCFTA). Аналіз поступу Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA). Як створення єдиного ринку змінює ланцюги доданої вартості та стимулює внутрішню індустріалізацію. Демографічний дивіденд vs Демографічний тиск. Африка — наймолодший континент (понад 50% населення молодше 20 років). Обговорення викликів: створення 20 млн робочих місць щороку та трансформація освіти. Цифрова стрибкоподібність (Leapfrogging). Масштабування фінтеху, впровадження ІІІ в агросекторі та розбудова цифрової інфраструктури як інструменту подолання бідності. «Зелений» перехід та енергетика. Роль Африки як джерела критично важливих мінералів (літій, кобальт) для світової енерготрансформації та потенціал відновлюваної енергетики на самому континенті. Геополітична суб'єктність. Посилення впливу Африканського Союзу в

G20, зміна традиційних партнерств (Захід, Китай) на користь багатовекторності (Індія, Туреччина, ОАЕ) та особливе місце України в стратегіях продовольчої безпеки. Виклики безпеки та демократії. Проблема «боргової петлі», політична нестабільність у зоні Сахелю та нові моделі цифрової мобілізації молоді на виборах 2026 р.

Лекційне заняття 6. Актуальні проблеми міжнародної політики провідних країн Латинської Америки (2 год)

Латинська Америка у світовій системі господарства. Інтеграційні процеси. Кубинська революція. Внутрішня та зовнішня політика режиму Фіделя Кастро. „Карибська ініціатива” 1984 р. Президента США Рональда Рейгана. Проблемні питання розвитку острівних країн Карибського моря. Інтервенції США в Панамі та Нікарагуа у 80-і рр. ХХ ст. Перу як андська країна. Феномен військового капіталізму. Ліворадикальні загони і проблема наркотрафікінгу. Шляхи врегулювання колумбійського конфлікту. Стратегічна дилема: США vs Китай. Як провідні країни регіону реагують на посилення торговельних війн. Аналіз політики «nearshoring» (перенесення виробництва ближче до ринку США) у Мексиці та домінування китайських інвестицій у критичну інфраструктуру Бразилії. Бразилія як глобальний модератор. Роль уряду Луїс да Сілви (та підготовка до виборів 2026 року) у зміцненні БРІКС+, посередництво в екологічному порядку денному (СОР30) та амбіції стати «голосом Глобального Півдня». Аргентинський експеримент Хав'єра Мілея. Радикальна зміна зовнішньополітичного курсу: відмова від БРІКС, зближення з НАТО та США, і наслідки цієї політики для внутрішньої стабільності та регіональної інтеграції (МЕРКОСУР). Венесуельська криза та регіональна безпека. Вплив політичної турбулентності у Венесуелі на міграційні потоки та відносини з сусідами (Колумбія, Бразилія). Роль зовнішніх акторів у врегулюванні кризи. Нові виклики: Транснаціональна злочинність та ШІ. Як боротьба з наркокартелями стає головним пунктом дипломатичного порядку денного та як цифровізація економік змінює безпекове середовище регіону. Ресурсний націоналізм та «Літєвий

трикутник». Боротьба за доступ до критичних мінералів енергопереходу як новий фактор міжнародної напруженості.

Лекційне заняття 7. Сучасний стан та перспективи розвитку країн Африки та Латинської Америки (2 год)

Латинська Америка у світовій системі господарства. Інтеграційні процеси. Кубинська революція. Внутрішня та зовнішня політика режиму Фіделя Кастро. „Карибська ініціатива” 1984 р. Президента США Рональда Рейгана. Проблемні питання розвитку островних країн Карибського моря. Інтервенції США в Панамі та Нікарагуа у 80-і рр. ХХ ст. Перу як андська країна. Феномен військового капіталізму. Ліворадикальні загони і проблема наркотрафікінгу. Шляхи врегулювання колумбійського конфлікту. Економічний профіль: від ресурсів до інновацій. Спільне: Боротьба з «ресурсним прокляттям» та перехід до переробної промисловості. Регіональна специфіка: Стрімка цифровізація та фінтех-революція в Африці (Кенія, Нігерія) порівняно з розвиненим агропромисловим та автомобільним секторами Латинської Америки (Бразилія, Мексика). Критичні мінерали: Роль «літійового трикутника» (Лат. Америка) та «кобальтового поясу» (Африка) у глобальному переході на електромобілі. Демографія та урбанізація Африканський вибух: Аналіз наймолодшого населення планети як потенційного ринку та джерела робочої сили. Латиноамериканська зрілість: Виклики старіння населення в деяких країнах (Чилі, Уругвай) та досвід мегаполісів у вирішенні соціальних нерівностей. Геополітика та нові альянси Багатовекторність: Як країни обох регіонів використовують конкуренцію США та Китаю для отримання інвестицій. Інституційне посилення: Роль Африканського Союзу та МЕРКОСУР/CELAC у формуванні консолідованої позиції на міжнародній арені (G20, ООН). Південь — Південь: Розвиток торговельних та політичних зв'язків безпосередньо між двома континентами (трансатлантичне співробітництво). Виклики стабільності та безпеки Демократичні процеси: Хвилі «нових правих» у Латинській Америці та проблема військових переворотів у Сахелі. Екологічна безпека: Збереження

лісів Амазонії та басейну Конго як ключовий фактор глобального виживання.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Апартеїд	Лівійська джамахерія
Зовнішня політика	НАФТА
Дипломатія	МЕРКОСУР
Однополярний світ	ЛАІ
Глобалізація	Андська група
Паритет	Група РІО
Треті країни	СЕЛАК
Нейтралітет	Кариком
Суверенітет	Країни «Лівого блоку»
Багатовекторність зовнішньої політики	НЕПАД
Делімітація	«Країни Південного Хреста»
Демаркація	«Криза в Ангостурі»
Політика невтручання	«Стратегія оборони»
Територіальна цілісність	Країни «білого спадку»
Інтеграція	Ізоляція
Американська Конвенція про права людини	Африканська хартія прав людини і народу
Трансконтинентальна інтеграція	Мультикультурність
Ісламський фундаменталізм	Расизм
Дискримінація	Права людини
Конвенція	Право на розвиток

Змістовий модуль II
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В АФРИЦІ
ТА ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

Лекційне заняття 4. Характеристика геополітичних особливостей регіонів

*Держави Латинської Америки в умовах „лівого тренду”.
Причини „лівого тренду” макрорегіону. Особливості
конфліктогенності в Латинській Америці. Розвиток міждержавної
співпраці в Ла-Платському регіоні. Амазонський і Андський регіони за
„лівого тренду”. Основні поняття теми: антиглобалізм,
„вашингтонський консенсус”, зовнішній борг, імпортозамінююча
індустріалізація, „конструктивний націоналізм”, монетаризм,
наркотрафік, націоналізація, партисипативна демократія, „політика
розвитку”, приватизація, протекціонізм, світова економіка,
„чиказька школа”. Міжнародні відносини в Латинській Америці за
постбіполярної доби. „Вашингтонський консенсус” і неоліберальні
реформи в державах макрорегіону та їхній вплив на міжнародні
відносини. Причини „лівого тренду” в країнах Латинської Америки.
Криза Організації американських держав і планів створення
Панамериканської зони вільної торгівлі. Інтеграційні процеси в
постбіполярній Латинській Америці. Створення МЕРКОСУР і
розвиток міждержавної співпраці в Ла-Платському регіоні.
Особливості конфліктогенності в макрорегіоні. Зовнішня політика
Бразилії за урядування Партії трудящих. Міжнародна діяльність
Венесуели за правління Уго Чавеса. Ресурсний чинник у
міждержавних відносинах Латинської Америки. Еволюція взаємин
латиноамериканських держав зі США. Постбіполярна
конфліктогенність в Африці. Особливості модернізаційних процесів у
Тропічній і Південній Африці. Чинники конфліктогенності в
макрорегіоні. Невдача гуманітарної операції ООН у Сомалі.
Проблема міжнародно-політичного врегулювання регіональних
конфліктів в Африці. Основні поняття теми: демократизація,
коаліційний уряд, конференція, „людина з рушницею”, миротворча
операція, монотоварність, національне примирення, „палаючий*

континент", піратство, санкції, територіальна суперечка, третій світ, швидке реагування.

Африка сьогодні — це не лише сировинний придаток, а арена гострої конкуренції великих держав. Наявність критично важливих мінералів (кобальт, літій, танталат), необхідних для "зеленого переходу" та техносфери. Контроль над ланцюжками постачання є головним вектором зовнішньої політики Китаю та ЄС. Прагнення до концепції "Африканським проблемам — африканські рішення". Створення AfCFTA (Африканської континентальної зони вільної торгівлі) — спроба зменшити залежність від колишніх метрополій. Китай: економічна експансія через інфраструктурні проєкти ("Один пояс, один шлях"). РФ: "Гібридна" присутність через приватні військові компанії та експорт зерна/зброї в обмін на політичну лояльність. Захід: спроби переосмислити постколоніальні відносини через інвестиції в демократію та безпеку.

Геополітичні вузли: Сахель: "Пояс нестабільності", де перетинаються тероризм, кліматичні зміни та військові перевороти. Ріг Африки: Стратегічне значення Баб-ель-Мандебської протоки (контроль над морськими шляхами до Суецького каналу). Регіон традиційно розглядався в межах "Доктрини Монро", але зараз демонструє високий рівень стратегічної автономії. Ключові особливості: позаблоковість: Більшість країн регіону відмовляються ставати на чийсь бік у конфліктах США-Китай або Україна-РФ, максимізуючи вигоду від торгівлі з усіма гравцями. "Рожевий приплив" 2.0: Повернення до влади лівих та лівоцентристських урядів (Бразилія, Колумбія, Чилі), що посилює порядок денний соціальної справедливості та екологічного захисту. Китайський фактор: КНР

витіснила США як головного торговельного партнера для більшості країн Південної Америки (особливо в агросекторі та видобутку літію — "Літєвий трикутник"). Регіональне лідерство: Бразилія: претендує на роль глобального гравця через БРІКС та G20, виступаючи голосом "Глобального Півдня". Мексика: Глибока інтеграція в економіку Північної Америки (USMCA), але при цьому збереження культурно-політичного лідерства в іспаномовній Америці.

До Другої світової війни в Африці існувало тільки чотири незалежні держави: Єгипет, Ефіопія, Ліберія і Південно-Африканський Союз. Найбільші колонії в регіоні належали Великій Британії, Франції, Бельгії та Португалії.

Країни центральної та південної частини Африканського континенту особливо гостро відчули на собі наслідки панування колонізаторів. Тропічна Африка була найвідсталішим в економічному аспекті регіоном світу. Промислової продукції на душу населення вироблялось у 10-20 разів менше, ніж в економічно розвинених країнах. Більша частина населення була зосереджена у традиційному секторі — сільському господарстві, де панували родоплемінні й напівфеодальні відносини. Корінне населення у більшості своїй було неписьменним. Голод і хвороби прирікали народи на вимирання. Середня тривалість життя становила менше 30 років.

Пік боротьби за незалежність в Африці припав на період із 1957 р. по 1962 р., коли майже весь континент звільнився від колоніалізму. У 1957 р. незалежність дістали Лівія, Марокко, Туніс, Судан, британська колонія Золотий Берег (з березня 1957 р. — Гана). Перші три країни належать до Північної, більш розвиненої частини континенту, де переважає арабське населення. Судан дуже тісно пов'язаний з Єгиптом.

У 60-ті рр. незалежність здобули колишні британські колонії: Нігерія — 1960 р., Танганьїка — 1961 р., Уганда — 1962 р., Кенія — 1963 р., Занзібар — 1964 р. Того ж 1964 р. відбулось об'єднання Танганьїки й Занзібару в нову державу — Об'єднану Республіку Танзанію. У жовтні 1958 р. звільнилася перша з французьких колоній — Гвінея, 1960 р. набули суверенітету колишні французькі володіння — Малі, Нігер, Чад, Камерун, Габон, Дагомея, Верхня Вольта (нині Буркіна-Фасо), Берег Слонової Кості (Кот-д'Івуар), Конго (зі столицею Браззавіль), Мавританія, Сенегал, Малагасійська Республіка (нині Демократична Республіка Мадагаскар).

У 1960 р. бельгійці раптово покинули свою найбільшу колонію Конго (нині Заїр). У 1960 р стала незалежною державою Сомалі, територія якої раніше належала Великій Британії та Італії. У 1992 р. в країні розгорнулася кровопролитна громадянська війна, яку не спромоглися зупинити навіть війська ООН та армійські підрозділи США. У Сомалі стався небачений за масштабами голодомор.

До демоїсратичної революції в Португалії 1974 р., коли було повалено фашистський режим Салазара, на півдні Африки було п'ять португальських колоній — Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде (Острови Зеленого Мису), Сан-Томе і Принсіпі. Квітнева революція в Португалії створила сприятливі умови для здобуття незалежності колишніми португальськими колоніями. Однак подальші події в Анголі й Мозамбіку склалися трагічно — їхня територія стала ареною кровопролитних громадянських воєн, у цій боротьбі перетиналися інтереси багатьох країн.

Наприкінці 70-х рр. хвилі національно-визвольного руху на Африканському континенті докотилися до останніх оплотів колоніалізму на півдні — Південної Родезії (Зімбабве) та Південно-

Західної Африки (Намібії). У квітні 1980 р. було проголошено незалежність Республіки Зімбабве, яка в подальшому досягла певних економічних успіхів за певної консолідації суспільства, хоча з роками режим Р. Мугабе все більше нагадував диктатуру.

Тільки у березні 1990 р. було проголошено Республіку Намібію, першим президентом якої став Сем Нуйома, лідер СВАПО. Нове керівництво взяло курс на розвиток багатопартійної парламентської республіки і ринкових відносин в економіці.

З 1948 р. расистський режим Південно-Африканського Союзу офіційно запровадив політику апартеїду, що означає "роздільне існування" рас. Понад 300 законів, ухвалених різними урядами ПАС (з 1961 р. — ПАР), створили систему апартеїду. Особливе обурення викликало ухвалення закону "Про розвиток", який обґрунтовував створення за межами території, зайнятої білою меншиною, бантустанів — маріонеткових "національних держав", де повинні були жити окремі етнічні групи. Планувалося створення 10 бантустанів.

Світове співтовариство рішуче засудило расистський режим ПАР, а ООН запровадила проти нього економічні, політичні та інші санкції. Боротьбу проти апартеїду вела чорношкіра більшість населення ПАР, однак ця боротьба послаблялася міжплеменними протиріччями. У країні існували два ворогуючі політичні угруповання чорних — Африканський національний конгрес (АНК) і зулуський рух "Інката".

У 1961 р. АНК і компартія, яка також діяла в підпіллі, створили збройне формування "Спис нації", однак діяльність його паралізували масові арешти, а лідера АНК Нельсона Манделу засудили до довічного ув'язнення.

Після приходу до влади Фредеріка де Клерка, лідера націоналістичної партії, який став 1989 р. президентом країни, розпочався поступовий демонтаж системи апартеїду. Було скасовано одіозні обмеження для чорного населення, анульовано закон про заборону змішаних шлюбів. Де Клерк і його прихильники виступали за активне залучення до економічного й політичного життя небілого населення. Було легалізовано всі опозиційні політичні партії, амністовано багатьох політичних в'язнів.

У 1991 р. вийшов на свободу Нельсон Мандела. У квітні 1994 р. в ПАР уперше відбулися вибори до парламенту без расової дискримінації. За підсумками виборів АНК, за якого проголосувало 62,55% виборців, здобув більшість місць у нижній палаті парламенту (національна асамблея), у верхній (сенат) і відповідно посади президента ПАР і першого виконавчого віце-президента (Табо Мбекі). Його представники очолили 18 із 27 міністерств. Президентом ПАР став Нельсон Мандела.

Н. Мандела та його уряд твердо здійснювали політику національного примирення, в тому числі через збереження статус-кво в економічній системі та становища білого населення з одночасним ужиттям масштабних заходів для поліпшення соціально-економічних умов життя чорних африканців.

У 60-70-х рр. ХХ ст. країни Африки вважали, що головна причина відсталості — пограбування їх західними країнами. Воно, на їхню думку, здійснювалося способом заниження цін на сировину, що вивозилася, і завищенням цін на машини та обладнання, що завозились. Вихід із становища, яке склалося, чимало країн убачали в підвищенні цін на експорт сировини. Особливо гостро це виявилось у діяльності Організації країн - експортерів нафти (ОПЕК), яка

монополізувала торгівлю нафтою. На початку 70-х рр. ОПЕК, підвищивши ціни на нафту, фактично спровокувала світову енергетичну кризу. Але експортери нафти домоглися істотних прибутків.

Однією з найгостріших проблем для країн Африки є дешевизна робочої сили та вплив її за кордон унаслідок слабого рівня індустріального розвитку. Залучаючи іноземний капітал, тут намагаються створити нові виробництва і відповідно — нові робочі місця. Триває, хоч і в дещо інших формах, експлуатація природних ресурсів регіону.

Ще одна важлива проблема — „монокультурність сільського господарства. Деякі країни спеціалізуються на вирощуванні кави, цитрусових, бавовни та інших культур, що відправляють на експорт. Вони дуже мало вирощують сільськогосподарської продукції для задоволення потреб свого населення. У разі неврожаїв, зміни кон'юнктури на світовому ринку або за інших несприятливих чинників народи цих країн опинялись у стані хронічного голоду і залежали від постачання продуктів харчування міжнародними благодійними організаціями. До цієї проблеми додається демографічна проблема: населення більшості африканських країн швидко зростає, більшу частину його становить молодь у віці до 20 років. Молодь необхідно навчати, працевлаштувати, а коштів на це нові незалежні держави не мають.

Крім цих, існують соціальні труднощі, пов'язані з незавершеністю процесу структурування африканських суспільств, етнічні та культурні проблеми. Усе це призвело до того, що багато країн Африки на кінець ХХ ст., за даними ООН, вважалися найвідсталішими у світі в економічному аспекті.

З закінченням холодної війни радикально змінилася роль Африки в міжнародних відносинах. Переставши бути ареною конфронтації Сходу і Заходу, цей регіон втратив своє стратегічне значення в системі зовнішньополітичних координат провідних держав, а досвід їхнього політичного та економічного співробітництва з африканськими країнами піддався критичній переоцінці. Були зроблені кроки з метою подолання надзвичайно витратного характеру допомоги, яка надається африканським державам на двосторонній і багатосторонній основі.

В зв'язку з цим до початку 90-х років як в Африці, так і за її межами стали поширюватися вкрай песимістичні настрої щодо не тільки віддалених, але й найближчих перспектив регіону, пропонуватися сценарії розвитку обстановки, що мали апокаліптичну тональність. У міжнародний політичний лексикон міцно ввійшло поняття «афропессимізм», яке підкріплювалося і підкріплюється багатьма серйозними аргументами.

Незважаючи на масовану економічну допомогу, до початку 90-х років Африка відстала не тільки від розвинених індустріальних держав, а й від більшості країн, що розвиваються, переживали період бурхливого економічного підйому. Якщо в 60-ті роки основні показники економічного розвитку Гани і Південній Кореї були однаковими, а дохід на душу населення в Нігерії був вищим, ніж в Індонезії, то до кінця 80-х років будь-які порівняння стали марні.

Представляють загрозу для Африканського континенту й інші серйозні проблеми. В усіх країнах на південь від Сахари вкрай гостро стоїть проблема СНІДу. Незважаючи на зусилля світової спільноти, не вдається вирішити проблему голоду. Періодично брак продовольства набувала драматичного характеру в Ефіопії, Сомалі,

Судані, Анголі, Руанді, Заїрі, Сьєрра-Леоне. Надзвичайні масштаби прийняла і проблема біженців. В Африці налічується майже 50% від загальносвітової кількості біженців (більше 7 млн. чоловік) і 60% переміщених осіб (20 млн. осіб).

Вкрай несприятливі наслідки для інтересів міжнародної безпеки мають численні внутрішні та міждержавні конфлікти в різних районах Африки. За постколоніальний період на континенті було зафіксовано 35 збройних конфліктів, під час яких загинуло близько 10 млн. чоловік, більша частина з яких - цивільне населення. Позитивні зміни стали можливими передусім завдяки врегулюванню великих збройних конфліктів в Африці. Ліквідація режиму апартеїду в ПАР благотворно позначилася на ситуації в південній частині континенту.

Картину високої нестабільності військово-політичної обстановки в багатьох районах Африки доповнюють практично повсюдна неврегульованість становища національних меншин, сепаратистські тенденції, прояви релігійної нетерпимості, міждержавні розбіжності, що живляться планами субрегіональної гегемонії деяких африканських лідерів. Тому практично в усіх частинах континенту існують не тільки реальні, а й потенційні «гарячі точки», які можуть стати найбільш серйозною перешкодою на шляху економічного відродження і подолання відсталості африканських країн. Важливим явищем міжнародних відносин в Африці став початок формування спеціального механізму ОАЕ, покликаного забезпечувати попередження і врегулювання конфліктів. Згідно з документами Каїрського 1993 саміту ОАЕ в його основу покладені принципи невтручання у внутрішні справи держав, поваги суверенітету і територіальної цілісності, врегулювання конфліктів шляхом переговорів, посередництва і взаємних консультацій.

Визначено і зразковий (1 млн. дол) обсяг щорічних відрахувань ОАЕ на потреби спеціального миротворчого корпусу.

Але все-таки головну роль у пошуках міжнародних рішень економічних проблем Африки грають стабілізаційні програми МВФ і СБ. Незважаючи на періодичні прояви невдоволення деякими африканськими елітами, принципи структурної перебудови, пропоновані МВФ і СБ, стали основою практично всіх національних проектів економічного відродження та розвитку, запроваджуються є в країнах континенту. Прикладом їх успішного здійснення є сучасна Гана, яка прийняла пропозиції МВФ в 1983 р. Проте минуло 10 років, перш ніж економічне зростання почало випереджати зростання населення цієї країни. Іншими словами, африканські програми міжнародних фінансових інститутів є провідним елементом стратегії сучасних перетворень як короткострокового, так і довгострокового характеру. Саме вони виступають як центр акумуляції і розподілу інвестицій, покликані запобігти соціальній деградації, з якої впритул зіткнулося більшість африканських держав.

Роль Африки в сучасних міжнародних відносинах складна і багатогранна. Припинення збройних конфліктів, створення умов для економічного відродження та підвищення ефективності іноземної допомоги африканським країнам є на сучасному етапі ключовими завданнями в системі зовнішньополітичних пріоритетів глобального розвитку. Але позитивні зрушення, що намітилися на всіх перерахованих напрямках, не знімають з порядку денного багато інших питань, від вирішення яких буде залежати формування перспективних тенденцій широкої міжнародної взаємодії в Африці і навколо неї. Видається, що в недалекому майбутньому світова спільнота звернеться до активнішого пошуку регіональних рішень

демографічних, екологічних, енергетичних і ряду інших проблем Африканського континенту. Нова сфера зовнішньополітичного взаємодії може виникнути в результаті розширення зв'язків африканських держав з країнами Південної і Південно-Східної Азії.

Поступово зміцнює свої позиції в Африці Японія, яка провела в Токіо наприкінці 1998 р. представницьку конференцію з проблеми капіталовкладень. Продовжує розширюватися на Африканському континенті вплив КНР, що активно діє як в політичній, так і в торговельно-економічній сферах. Політика Росії в Африці зазнала в 90-ті роки дуже суттєвих змін. Після закінчення холодної війни російська дипломатія послідовно здійснювала відмову від конфронтаційних і витратних аспектів своєї практичної діяльності, а в останні роки приступила до формування нових довгострокових пріоритетів двостороннього та багатостороннього співробітництва на Африканському континенті. В даний час одним з найбільш важливих напрямків політики Росії в Африці є участь у розблокуванні кризових ситуацій. Будучи членом Ради Безпеки ООН, Росія робить внесок у вироблення основ політичного врегулювання конфліктів на Африканському континенті. У другій половині 90-х років активізувалися також і двосторонні контакти російської та африканської дипломатії, співпраця зі структурами ОАЕ. Періодично проводяться консультації з африканської проблематики, насамперед у сфері миротворчості, з провідними західними країнами. Важливу роль підкріплення політико-дипломатичними зусиллями Росії відіграють конкретні акції, що проводяться по лінії Міністерства з надзвичайних ситуацій (МНС) і Міністерства оборони. Росія неодноразово брала участь у проведенні міжнародних операцій з підтримки миру в Африці, брала участь в організації надзвичайних поставок в різні

райони Африки, надавала значну гуманітарну допомогу. Були закладені основи регулярного двостороннього співпраці між МНС РФ і Секретаріатом ОАЕ. В цілому, незважаючи на складні умови, Росія в 90-і роки продовжувала брати активну участь у формуванні міжнародної взаємодії в Африці, внесла конструктивний внесок у забезпечення більш стабільного міжнародного клімату та гармонізацію глобального розвитку на порозі третього тисячоліття.

Минуле десятиріччя стало для багатьох країн Африки проривним в економічному розвитку. Близько третини держав мали показники зростання вище 5% ВВП на рік, швидко зростав середній клас. Але звичайно, є країни, які лишаються бідними. Наприклад, сусіди маленької держави Джибуті, яка концентрує торгові потоки Східної Африки і є місцем для військових баз США, Франції, Китаю та Італії, - це пошматоване тривалою війною Сомалі та Еритрея, звідки молодь і без війни від відчаю тікає через всю Сахару до Європи. Інший приклад - Руанда, яка пережила геноцид у 1994 році. ЗМІ почали її називати "африканським Сінгапуром" за впровадження нових технологій та чудову інфраструктуру. Поряд - Бурунді, яка разом з Еритреєю та Південним Суданом очолює рейтинг найбідніших країн світу.

Африка дуже неоднорідна, з поясами розвитку і зонами відчаю. Але підстав для оптимізму зараз більше, ніж наприкінці ХХ сторіччя. І у провідних державах світу перспективи регіону чудово розуміють. Євросоюз лишається першим торговим партнером Африки, з найбільшою вагою Франції. Проте серед окремих держав лідерство від 2009 року належить Китаю. Пекін розпочав активну африканську політику 2000 року. Китайсько-африканська торгівля зросла з 10 млрд

дол. у 2000 році до 204 млрд дол. у 2018 році. Китайський експорт до Африки зріс з 5 млрд дол. у 2000 році до 104 млрд дол. у 2018 році.

Африка є важливим постачальником корисних копалин для промисловості Китаю і ринком для китайських товарів широкого вжитку. З 2000-го Пекін проводить кожні три роки форуми з лідерами африканських країн. Це супроводжується багатомільярдними інвестпроектами, будівництвом залізниць та портів, доступом африканських студентів до освіти. Станом на 2018 рік в країні їх навчалось 60 тисяч. А у 2017 році Китай відкрив свою першу військову базу в Африці - у Джибуті.

Формат співробітництва з Китаєм подобається не всім африканцям. Викликає невдоволення зростання боргів, масове залучення китайських робітників на будівництво замість африканських. Лунає критика щодо нерівноправності та навали китайської продукції, яка не дозволяє розвиватися місцевій промисловості. Тому в африканських країнах є лідери, зацікавлені у пошуку партнерів, які запропонують кращі умови співробітництва.

Індія намагається наздогнати Китай. Проводить свої форуми з африканськими лідерами. 2018 року подібну практику запозичила Індонезія, яка мріє стати четвертою економікою світу до 2050 року і розширяє можливості для експортерів.

Сусіди України також посилили увагу до континенту. Найбільших успіхів тут досягла Туреччина. Турецький уряд зробив Африку пріоритетом ще 15 років тому. "Це відбувалося на моїх очах, - згадує експерт "Майдану закордонних справ" Олег Белоколот, який працював тимчасовим повіреним України у Кенії у 2008-2010 роках. - Вони зробили прямі рейси турецьких авіакомпаній зі Стамбулу з

пільговими цінами на авіаквитки, турецькі компанії почали брати участь у виставках, будівництві".

Торгівля між Туреччиною та Африкою зросла з 5,5 млрд дол. у 2003 році до 23,8 млрд дол. у 2018. Експорт зріс за той самий період майже у шість разів - до 14,4 млрд дол. З Єгиптом, Марокко, Тунісом, Маврикієм Анкара створила зони вільної торгівлі. Кількість турецьких посольств на континенті за цей час зросла з 12 до 42. Турецький лідер Реджеп Ердоган за 16 років здійснив 51 візит у 27 країн Африки. Свій імідж на континенті Туреччина підтримує будівництвом шкіл, лікарень та мечетей, гуманітарною допомогою та стипендіями для п'яти тисяч студентів на навчання в турецьких вишах.

Для Росії Африка довгий час не була пріоритетом. Переважно - ринком збуту зброї та зерна, зоною діяльності гірничих компаній. Проте з 2017 року Москва почала посилювати посольства в Африці. Росіяни заявили про готовність надати допомогу країнам, що охоплені конфліктами, запобігти поширенню джихадизму та "кольоровим революціям". Обкатку такої допомоги здійснили у ЦАР, де російські військові радники навчають силовиків для боротьби з бандами, та через допомогу одній зі сторін війни у Лівії. Там воюють російські приватні військові компанії. Пізніше з'явилися розслідування ЗМІ, що російською експансією в Африку, низкою політтехнологічних проєктів для впливу на країни займається друг Путіна Євген Пригожин. Хоча в коментарі ВВС пресслужба його холдингу це заперечила. У жовтні 2019 року Кремль організував масштабний форум "Росія-Африка" у Сочі. Були лідери та прем'єри 45 з 54 африканських держав. За оцінками РБК, Росія витратила на подію 66,6 млн доларів. А за офіційними даними, тоді підписали угоди на 14

млрд доларів. Для Росії це була нагода продемонструвати своє повернення до Африки. Хоча її торгівля з континентом - 20 млрд доларів у 2018 році, з яких 40% - це Єгипет, - в рази менша за китайську чи індійську. Наразі Москва готує новий саміт "Росія-Африка" на 2022 рік і планує збільшити торгівлю з континентом до 40 млрд доларів.

Країни Вишеграду - Польща, Чехія та Угорщина - згорнули свою активність в Африці 1990 року. Проте все змінилося з 2013-го. Спочатку в Польщі група депутатів Сейму, серед яких були політики африканського походження Кіліон Муньяма та Джон Годсон, почали закидати уряд запитами з вимогою пояснити відсутність інтересу до Африки. Врешті-решт 2013 року польський прем'єр Дональд Туск здійснив турне країнами Африки за участі низки польських підприємств. Уряд запустив програму "Вперед, Африка". Новий уряд "Права і справедливості" після 2015 року відкрив кілька посольств в Африці. А у 2017 році президент Анджей Дуда здійснив візит в Ефіопію. Він виступив на асамблеї Африканського союзу, аби переконати підтримати Польщу у боротьбі за місце непостійного члена Ради безпеки ООН. Торгівля Польщі з Африкою зросла з 3,6 млрд дол. у 2012 році до 5,3 млрд. дол. у 2018 році. Польські компанії активно працюють на континенті. Ursus відкрила підприємства зі збирання тракторів і поставила туди тисячі своїх машин. IT-компанія Asseco займається диджиталізацією в кількох країнах.

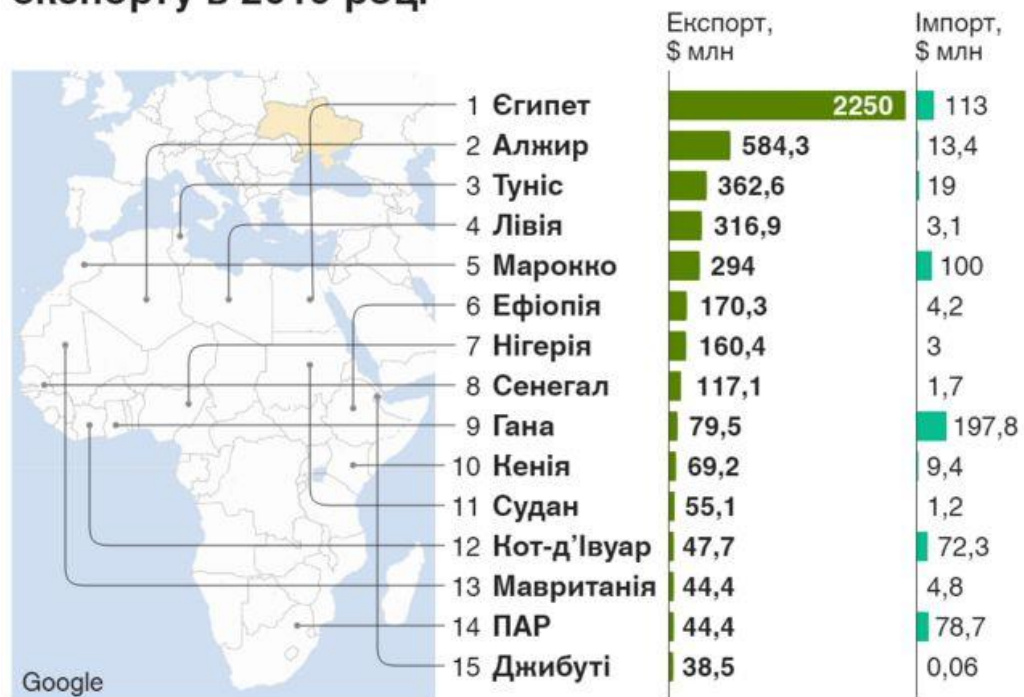
В Угорщині континентом зацікавився уряд Орбана. Він оголосив про політику "глобальної відкритості" для стимулювання угорського експорту. З 2013 року Угорщина організувала три форуми з представниками Африки. Відкрила там чотири нові посольства. А на

2019-2020 роки надала 920 стипендій Stipendium Hungaricum студентам з 15 африканських країн.

Білорусь також докладає зусиль, аби завоювати ринки Африки для вантажівок МАЗ та тракторів МТЗ, та залучити африканців до навчання у вишах і лікування в своїх лікарнях.

Наразі африканський ринок має для України не менше значення, ніж російський. За даними Держстату, у 2019 році українські виробники поставили до континенту товарів на 4,97 млрд доларів (майже 10% українського експорту). Експорт до Росії - це 3,2 млрд доларів. Торгівля з Африкою вигідна. Україна втричі більше імпортує продукції з Росії, ніж продає туди. А український експорт до Африки у п'ять разів перевищує африканський імпорт (907 млн. дол. у 2019 році). Більшість українських товарів споживають арабські країни Північної Африки - 77%, на Субсахарську Африку припадає 23%

Топ-15 африканських країн для українського експорту в 2019 році

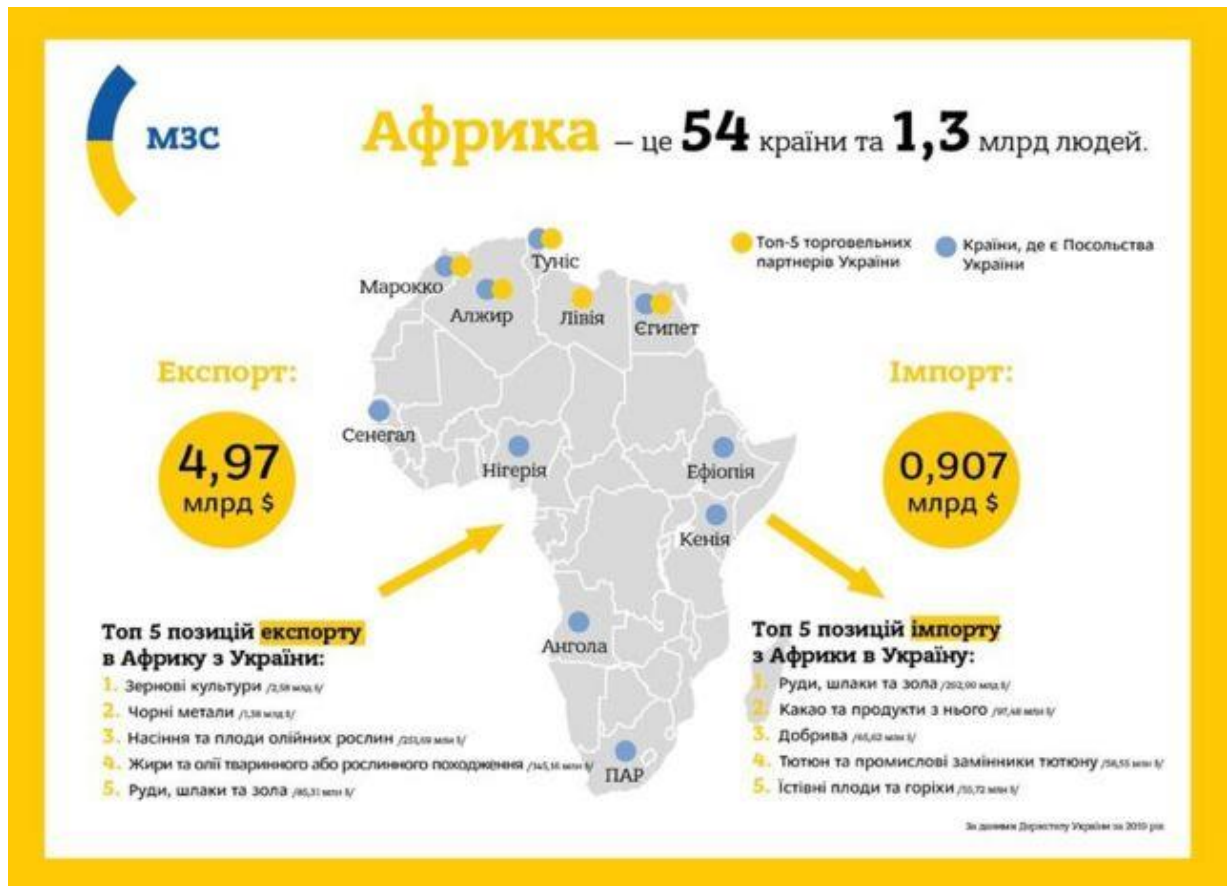
Джерело: Державна служба статистики

Майже в усі країни Африки Україна продає більше, ніж купує. Виняток - держави, які постачають сировину, якої немає в Україні. Це боксити (з Гвінеї) для Миколаївського глиноземного заводу, какао-боби (з Кот-д'Івуару) для кондитерської промисловості. Або це сировина, якої недостатньо, наприклад, марганцева руда (з Гани) для металургії. Експорт до Африки зростає, й це може замінити втрачені пострадянські ринки. "Ринок Росії здебільшого закритий для наших товарів. Саме Африка має сприяти диверсифікації наших економічних відносин. Завдання української дипломатії на африканському напрямку - створити можливості для тих українських компаній, які раніше працювали на російському ринку", - каже Олег Белоколот, колишній тимчасовий повірений України в Кенії.

Збільшити роль дипломатів у просуванні експорту хочуть в уряді. У травні прем'єр Денис Шмигаль пообіцяв, що експорт буде ключовим показником ефективності дипломатів.

"Просування українського експорту на світові ринки стане одним з КРІ українських дипломатів. Ще одним КРІ може стати залучення інвестицій", - заявив очільник уряду в інтерв'ю Інтерфакс-Україна.

Наразі провідними українськими експортерами в Африці є металургійні компанії та агрохолдинги. Вони постачають переважно сировинну продукцію - чорні метали та зерно.

Проте зараз на континент виходять українські машинобудівні, харчові, фармацевтичні, ІТ компанії. Компанія КрАЗ, виробник військових та цивільних вантажівок, комунальної техніки, вже вважає ринок Африки пріоритетним. "Нова експортна політика ПрАТ "АвтоКрАЗ" передбачає концентрацію зусиль на найбільш пріоритетних ринках збуту. Зараз головним ринком визначено африканський континент", - повідомила пресслужба компанії у грудні 2019 року. В Африці використовують спецтехніку КрАЗ, лісовози для транспортування з джунглів, самоскиди для будівництва шляхів, броньовані автомобілі КрАЗ-Шрек-М. У грудні 2019 року

компанія підписала контракт на постачання комунальної техніки в Джибуті, яка буде боротися з наслідками повеней. Того ж року був контракт у Нігерії на складання вантажівок з нігерійською компанією Proforce Limited. Компанія також виконувала контракт з єгипетською армією. У 2008-2014 роках поставила 900 вантажівок КрАЗ.

Інший приклад - компанія "Татра-Юг". 2017 році вона виграла тендер на постачання 15 трамвайних вагонів для єгипетського міста Александрія, що має одну з найстаріших трамвайних систем в Африці. Заступниця гендиректора "Татра-Юг" Інесса Кердівара розповідає, що вдалося перемогти конкурентів зі Швейцарії, Китаю та Угорщини. "Однією з умов був візит 15 інженерів на виробничі потужності кожного з претендентів. Вони приїхали на завод "Південмаш", де збирають наші вагони. Їх здивували масштаб та якість продукції, і те, що під кожен проєкт ми виробляємо нові вагони, під потреби того чи іншого клієнта та міста", - каже пані Кердівара. Компанія вже відправила до Александрії 8 із 15 вагонів. Вони мають відповідати умовам міста, де бувають повені, буревії, а температура сягає 40-50 градусів. За словами пані Кердівари, розвиток громадського електротранспорту - зараз тренд для низки африканських міст, зокрема, в ПАР та Північній Африці. "В Єгипті є прагнення бути сучасною країною, надавати перевагу екологічному електротранспорту. Взагалі африканські країни прагнуть бути сучасними, я була здивована темпами розвитку, які вони собі намітили. Мені здається, за Африкою і Азією майбутнє розвитку", - додає вона.

Надлегкі літаки компанії "Аеропракт", створеної в Києві 1991 року інженерами з конструкторського бюро "Антонова", вже літають щонайменше у трьох країнах Африки: ПАР, Кенії та Кот-д'Івуарі.

"Продаємо через дилера з ПАР моделі Аеропракт-22 та Аеропракт-32. Це легкі, двомісні літаки з льотною вагою до 600 кг. Їх використовують в розважальних цілях, в льотних школах, для підрахунку тварин та боротьби з бракон'єрами в нацпарках", - розповідає генеральний конструктор "Аеропракт" Юрій Яковлев.

Африканський ринок в "Аеропракт" наразі оцінюють як слабкий, якщо порівнювати з ключовим, це - Австралія. Там використовують вже 200 літаків компанії. Проте пан Яковлев вважає, що продажі зростуть, якщо з'являтимуться аероклуби і культура польотів.

Серед IT-компаній великий досвід має компанія Genesis. 2014 року вона створила в Нігерії дошку оголошень Jiji, сервіс онлайн-торгівлі, завдяки якому можна придбати безліч товарів - від автомобілів і нерухомості до одягу і косметики. "Jiji зросла до 10 млн унікальних відвідувачів на місяць, на платформі розміщено 2 мільйони активних оголошень на суму понад \$10 млрд", - каже виконавчий директор Jiji Антон Волянський. Він розповідає, що ідея вийти на Африку з'явилася в Genesis під час аналізу ринків з низькою конкуренцією. Вибір зробили на користь Нігерії - 200-мільйонної країни, де майже половина населення молодша за 15 років. Спочатку довелося розв'язувати проблему недовіри до купівлі товарів онлайн та протистояти шахрайству, розробити систему безпеки. "Менеджери Jiji спілкуються офлайн із власниками малого та середнього бізнесу на традиційних ринках та пояснюють їм переваги, які вони можуть отримати, перейшовши в інтернет", - розповідає Антон Волянський.

Інший проєкт Genesis в Африці - створення сайтів місцевих ЗМІ. Цим займається Genesis Media Emerging Markets. У 2012 році компанія вперше запустила такий сайт в Нігерії. "Коли ми вийшли на цей ринок, сайт найбільшої локальної газети оновлювався два рази на добу. За кілька місяців після запуску наша денна аудиторія перевищила 100 тисяч, тоді сайти конкурентів стали оновлюватися швидше. Але з того часу лідерство на ринку новин ми вже не втрачали", - розповідає Олександра Бондаренко, виконавча директорка Genesis Media Emerging Markets. За кілька років компанія створила подібні проєкти в Гані, Кенії та ПАР. ЗМІ компанії мають сторінки на африканських мовах суахілі та хауса. Значна частина населення цих країн не використовує англійську в побуті. Ми вирішили запустити ці напрямки, щоб розмовляти з користувачами однією мовою та збільшити аудиторію наших медіа", - пояснює пані Бондаренко. Розвиток таких ЗМІ відбувається не без проблем: наявні погане проникнення інтернету, його висока вартість, низький рівень освіти та затримки в ухваленні рішень

Африканці можуть оцінити не тільки українські машини чи створені українськими ІТ-компаніями сервіси, але й харчові продукти. Кілька років тому український бізнесмен Артем Гудков разом з однодумцями з Global Ukrainian Distribution Investment and Trading (GUDIT) вирішив просувати українську продукцію в Африці в умовах, коли чимало українських компаній не зважають на континент. У 2018 році він відкрив торговий дім українських товарів в Танзанії. Він вважає це першим кроком для створення "торгового хабу", що буде працювати в кількох країнах регіону. Наразі цей торговий дім постачає в Африку кондитерську продукцію, томатні соуси, майонез, морозиво та алкогольні напої. "Українські товари подобаються

танзанійцям. Співвідношення ціна та якість - одна з найкращих. І ці товари ніколи б не потрапили в Танзанію, тому що жоден африканський покупець не приїхав би на завод в Україну і не купив би цю продукцію", - розповідає він. Танзанію компанія GUDIT обрала після ретельного аналізу регіону. На вибір вплинули політична стабільність, відсутність громадянських війн, великий ринок з 57 млн населення.

Єгипет зі 100-мільйонним населенням українці знають найкраще. Лише минулого року країну відвідали 1,5 млн українських туристів. Це провідний ринок для українських товарів в Африці. Саме ця держава споживає 45% українського експорту на континенті. Переважають зернові та чорні метали, але країна має перспективи і не для сировинних товарів. Українське співробітництво з Єгиптом вже має історії успіху. Українські інженери з КБ "Південне" виготовили перший штучний супутник Єгипту Egyptosat 1, який працював у 2007-2010 роках. У 2000-роки харківський авіазавод (ХДАВП) передав ВПС Єгипту три літаки Ан-74ТК-200. Країна неодноразово купувала зерно в агрокомпанії "Нібулон". Цей український виробник вважає себе одним з елементів продовольчої безпеки Єгипту і планує інвестувати в нові елеватори та зерновий термінал у країні. Єгипет також є основною країною для українських інвестицій на континенті. "Вартість державних інвестицій України в Єгипті у вигляді капіталовкладень та виконаних філією НАК "Нафтогаз України" в Єгипті робіт на родовищі Алам Ель Шавіш у Західній пустелі цієї країни становить близько 500 млн дол.", - повідомили BBC News Україна в пресслужбі МЗС.

Ефіопія - одна з найдавніших держав світу, яка майже не втрачала незалежності. У 2004-2019 економіка країни в середньому

росла на 11% щороку. Це друга за населенням держава континенту. 2018 року населення країни сягло 109 млн, що на 35 млн більше з моменту перепису 2007 року. Через такий демографічний вибух більшість населення продовжує жити в бідності. Але водночас дедалі більше іноземних компаній переносять своє виробництво саме сюди. Найбільшу частину експорту країни складає кава, чай та спеції (34% у 2018 році), але Ефіопія поступово набуває статусу регіональної фабрики. Текстильні компанії масово відкривають тут свої підприємства. У 2011 році тут відкрила фабрику китайська компанія Transmission holding, чиї смартфони Tecno, Itel та Infinix минулого року контролювали 40% ринку всієї Африки, а Samsung 2014 року запустив виробництво принтерів. Все це створює десятки тисяч робочих місць для молодих ефіопів. Секрет, звичайно, простий. Зарплати в Ефіопії нижчі, ніж навіть у Бангладеш. Проте створення робочих місць може допомогти країні зменшити крайню бідність і провести індустріалізацію. Чинний прем'єр Абій Ахмед має авторитет на міжнародній арені. Він отримав Нобелівську премію миру 2019 року за просування миру в регіоні. Політик посприяв завершенню 20-річного конфлікту з Еритреєю, який забрав тисячі життів. І саме через Ефіопію китайський мільярдер, засновник Alibaba Джек Ма розподіляв медичні маски та захисні костюми для всіх лікарів по африканських країнах

Аддис-Абеба - місто, де розташовані установи Африканського союзу. 2016 року Україна набула статусу спостерігача в цій організації. Ефіопія потрапила до переліку Топ-10 перспективних напрямків для українського експорту, який розробила Рада експортерів та інвесторів при МЗС в травні цього року. "В Ефіопію треба приїхати під час Генасамблеї Африканського союзу і виступити

на ній. Для африканських лідерів це важливо. І є сенс економічний - в Ефіопії зараз будівництво, гідроенергетика, зрошення. Це ті технології, які ми ще маємо", - додає пан Веселовський.

Кенія здебільшого відома в Україні завдяки своїм національним паркам та легкоатлетам, таким як Еліуд Кіпчоге. Але це також провідна східноафриканська економіка, яка має розвинену інфраструктуру і завдяки порту Момбаса, другому на континенті, грає роль "воріт" для торгівлі з усім регіоном. "Кенія є хабом для європейських компаній, які прагнуть зайти на африканський ринок. Там зручна комунікація та інфраструктура", - зазначає Олег Белоколот, який раніше працював тимчасовим повіреним України в Кенії. За даними Світового банку, середньорічний показник зростання економіки Кенії у 2010-2019 роках 5,8%. Країна є традиційним експортером чаю (22% експорту), квітів та кави, зростає її роль у виробництві одягу та взуття. BBC News Україна посол України в Кенії Андрій Праведник розповідає, що президент Кенії Ухуру Кеніатта реалізує програму "Велика четвірка". Вона передбачає забезпечення продуктами, житлом, медичними послугами, розвиток промисловості та енергетики. На прилавках кенійських супермаркетів можна купити соняшникову олію від компанії "Кернел". Одним із провідних ринків вважає Кенію український виробник побутової техніки KTD Group "SATURN"). Також посольство намагається зацікавити кенійське Міноборони в українській зброї. "Українському ОПК вдалося зберегти поєднання ціни/якості та сучасних характеристик, серед яких - здатність наших озброєнь функціонувати у місцевих погодних умовах, надійність та відносна простота в обслуговуванні", - пояснює пан Праведник. Україна традиційно продає до Кенії набагато більше, ніж купує. На думку Андрія Праведника, варто посприяти збільшенню

прямого експорту з Кенії квітів, фруктів, горіхів макадамі, кави та чаю, на які є попит в Україні і які часто імпортують до нас через треті країни.

Сенегал - одна з найстабільніших та демократичних країн Західної Африки. У державі за 60 років незалежності жодного разу не було перевороту чи громадянської війни. Столиця Дакар відома в Україні переважно як кінцевий пункт ралі "Париж-Дакар" у 1979-2007 роках, та ралі Africa Eco Race, що відбувається з 2009 року. Дакар має великий морський порт, який є воротами для постачання товарів у Західну Африку. Це місто - важливий фінансовий та науково-освітній центр континенту, а місцеві музиканти, мистецтво та індустрія моди грають важливу роль у популяризації африканської культури в усьому світі. Україна почала розвивати відносини з цією країною після відкриття посольства у 2012 році. У 2019 році 1,8% сенегальського імпорту надходило саме з України. Це переважно сільськогосподарська продукція та чорні метали. У коментарі BBC News Україна тимчасовий повірений України в Сенегалі Антон Барабуля зазначає, що українському бізнесу варто працювати в країні, брати участь у виставках, щоб представити свою продукцію з високою доданою вартістю, хоч і існує велика конкуренція з боку Франції та Китаю. Він каже, що пандемія може вдарити по економіці Сенегалу та зменшити купівельну спроможність. Але не йдеться про масштабну шкоду. "Темпи економіки Сенегалу цього року можуть знизитися з 6,8% до менш ніж 3%", - каже Барабуля. Особливий інтерес Сенегалу викликають військові технології України. Майже три тисячі сенегальських силовиків беруть участь миротворчих операціях, тому в країні приділяють увагу розвитку армії. У 2017 році Сенегал закупив в України шість установок БМ-21 "Град" на шасі компанії КрАЗ.

Південно-Африканська Республіка з населенням 58 млн людей - друга економіка континенту після Нігерії за обсягом ВВП і один з лідерів за ВВП на душу населення. Останнє десятиліття було не найкращим для економіки країни. Вона зростала приблизно на 1,7% щорічно. Проте ПАР лишається однією з найрозвиненіших країн континенту і ключем до всього регіону Південної Африки. Український експорт до ПАР є невеликим. Він значно поступається експорту Польщі чи Угорщини. Домінують традиційні товари - метали та зерно, але в МЗС планують посприяти диверсифікації. За словами посла України в ПАР Любові Абравітової, у квітні 2020 року в ПАР мала прибути українська торгова місія для просування виробників. Через пандемію її відклали. Проте посольство планує залучати українських та південноафриканських бізнесменів до діалогу. "Наративом має бути не те, що ми хочемо просто щось привезти та продати в Африку. Це є дуже чутливим для африканських країн і ПАР - не виняток. Ми хочемо зробити співробітництво взаємовигідним, створювати спільні підприємства", - каже дипломат. ПАР має надзвичайний вплив на події на континенті і фактично є регіональним лідером у Південній Африці. У кожному регіоні Африки є країни, де швидко зростає економіка та середній клас. І до кожної з них варто придивлятися. У Західній Африці, наприклад, йдеться про Гану та Кот-д'Івуар. Їхні економіки зростали на понад 6% щорічно минулого десятиріччя.

У Східній Африці - портова держава Джибуті, через яку український експорт потрапляє до Ефіопії, Танзанія з високими темпами розвитку та політичною стабільністю, Руанда, яка успішно намагається подолати спадок громадянських війн і здійснити технологічний стрибок у майбутнє.

"Маленька Руанда може створити для нас більше можливостей, ніж великі країни", - вважає викладачка Інституту міжнародних відносин, африканистка Світлана Андрущенко.

Особливий випадок - 200 мільйонна Нігерія. У минулому Україна постачала до Нігерії озброєння. 2011 року навіть взяла участь у запуску нігерійських супутників за допомогою ракети "Дніпро", виготовленої на "Південмаші".

Зараз Нігерія має чимало проблем через обвал цін на нафту та напади бойовиків руху "Боко Харам". Проте лишається однією з перспективних для українських компаній. І як доводить досвід "КрАЗ" та Genesis, не лише для зерна чи чорних металів.

Сучасна Латинська Америка (ЛА) переживає етап геополітичної емансипації. Якщо раніше регіон розглядався крізь призму Доктрини Монро як сфера виключних інтересів США, то сьогодні він став ареною гострої конкуренції великих держав та формування власних центрів сили. Ерозія моноцентризму та зростання впливу Китаю. Ключовою особливістю є «тиха експансія» Пекіна. Китай став головним торговельним партнером для більшості країн Південної Америки (Бразилія, Чилі, Перу, Аргентина). Інфраструктурна петля: Активна участь країн регіону в ініціативі «Один пояс, один шлях», зокрема будівництво глибоководних портів (наприклад, мегапорт Чанкай у Перу), що змінює логістику всієї Західної півкулі. Технологічна залежність: Впровадження китайських технологій 5G та систем спостереження створює нові виклики для безпекової архітектури, традиційно орієнтованої на Вашингтон.

Стратегічна автономія та «Прагматичний нейтралітет». Більшість країн ЛА відмовляються ставати на чийсь бік у глобальних конфліктах (Україна, Тайвань, Близький Схід). Активний

неприєднання: Регіон демонструє бажання торгувати з усіма, уникаючи санкційного тиску. Це проявляється у розширенні БРІКС (приєднання нових членів або посилення статусу партнерів) та активізації CELAC (Спільноти країн Латинської Америки та Карибського басейну) як альтернативи Організації американських держав (ОАД). Ресурсна геополітика: Енергоперехід та «Літієва дипломатія». Латинська Америка володіє критичними ресурсами для «зеленої революції». Літієвий трикутник (Аргентина, Болівія, Чилі): Тут зосереджено понад 50% світових запасів літію. Це перетворює регіон на «нову Перську затоку» XXI століття. Енергетичний хаб: Величезний потенціал сонячної та вітрової енергії, а також відновлення ролі нафтогазових гігантів (Бразилія, Гаяна) робить регіон ключовим для глобальної енергетичної безпеки.

Внутрішня поляризація та «Маятникова політика». Геополітичне обличчя регіону нестабільне через внутрішню політичну боротьбу. Ідеологічні гойдалки: Швидка зміна лівих («рожева хвиля») на ультраправих (лібертаріанський експеримент Мілея в Аргентині) лідерів заважає створенню єдиного інтеграційного блоку. Транснаціональні загрози: Наркотрафік, організована злочинність та міграційні кризи (особливо венесуельська та гаїтянська) дестабілізують кордони та змушують країни мілітаризувати свою зовнішню політику.

Відносини з США: Від опіки до партнерства. Вашингтон намагається повернути вплив через стратегію Nearshoring — перенесення виробничих потужностей з Азії до Мексики та Центральної Америки. Це створює нову вісь економічної солідарності в межах Північноамериканського континенту (USMCA), але залишає Південну Америку у вільному «геополітичному плаванні».

Геополітична ситуація в Латинській Америці характеризується переходом від ідеологічного протистояння до жорсткого ресурсного та логістичного прагматизму. Регіон успішно капіталізує свою роль як постачальника продовольства та сировини для енергопереходу, одночасно стаючи головним майданчиком для випробування багатопольної моделі світу, де вплив США, Китаю та ЄС перебуває у стані крихкої рівноваги. Латинська Америка більше не є «об'єктом» великої політики; вона перетворюється на арбітра, чий голос у питаннях клімату, продовольства та енергетики стає вирішальним.

Рекомендована література

1. Дзюбенко В.Д. Релігійний вимір діяльності ХАМАС та його значущість у розвитку арабо-ізраїльського конфлікту. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія. 2019. Вип. 52. С. 83-99.

2. Захарченко А.М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.) Київ, 2021. С. 145-149.

3. Завада Я. Формування ядерної програми Ірану з 1950-х років до президентства М. Ахмадінежада. Вісник Львівського університету: Серія: Філософсько-політологічні студії. 2019. № 17. С. 155-160.

4. Завада Я.І. Ядерна програма Ірану в контексті ірано-ізраїльських відносин. Гілея: науковий вісник. 2020. Вип. 126. С. 487-491.

5. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. Стратегічні пріоритети. 2022. № 3-4. С. 38- 45.

6. Кривчун Є.О. Геополітичний контекст розвитку ядерної програми Ісламської республіки Іран. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2014. Вип. 24(2). С. 225-331.

7. Сіновець П.А., Гергієва В. Еволюція політики США до ядерної програми Ірану у ХХІ столітті: від Буша до Трампа. Актуальні

проблеми міжнародних відносин. 2020. № 144. С. 23-33. Кореньков О.О. Політична стратегія й структура організації «Ісламська держава Іраку й Леванту». *Politicus*. 2017. № 1. С. 186-190.

8. Паламар А. Вплив релігії на політичну ситуацію в Єгипті у 2011–2013 рр.: «політичний іслам» та «ісламський фундаменталізм». *Грані*. 2021. № 1. С. 58-68.

9. Захарченко А.М. Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни». *Політикус*. 2022. № 1. С. 140-147.

10. Кияниця Л.Л. Конфліктогенність міждержавних відносин на Близькому Сході після «Арабської весни»: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1-2. С. 43-48.

11. Гуцало С. Ліга арабських держав – між інтеграцією і сомалізацією. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 88. С. 379-384.

12. Швед В.О. «Арабська весна» у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 109-123.

13. Краснюк І.В. Наслідки «Арабської весни» у політиці Близького Сходу. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. № 23(2). С. 148-154.

14. Смирнова К.Є. «Арабська весна»: вплив на політичні процеси в регіоні. *Політологічний вісник*. 2014. № 72. С. 444-454.

15. Жукорська Я.М. Ліга арабських держав: питання розвитку та перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. С. 45-48. 3. Досвід Ради співробітництва арабських держав Перської затоки у процесах історичного поступу близькосхідного регіону. *Збірник наукових праць / За ред. В.О. Шведа*. Київ, 2022. 160 с.

16. Чистякова І.М., Татакі Д.Д. Союз арабського Магрибу: проблеми та перспективи поглиблення співпраці. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. № 2. С. 130-137

17. Безверщенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. *Міжнародні відносини*. Серія: Політичні науки. 2016. № 11. С. 13-22.

18. Волович О.О. Енергетичний аспект близькосхідної політики Китаю. *Борисфен Інтел*. 20 серпня 2019. URL: <https://bintel.org.ua/uncategorized/enerhetychnyy-aspekt-blyzkoskhidnoyipolityky-kytayu/>

19. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. Стратегічні пріоритети. 2019. № 3-4. С. 38- 45.
20. Захарченко А.М. Політика адміністрації Джо Байдена на Близькому Сході. Вісник Львівського університету. Серія філософськополітологічні студії. 2022. № 43. С. 255-263.
21. Castillo V.L. The Organization of Islamic Cooperation in Contemporary International Society. Revista Electronica de Estudios Internacionales. January 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/306092229_The_Organization_of_Islamic_Cooperation_in_contemporary_international_society Frisch H. Rethinking the Arab Spring: Winners and Losers. Middle East Quarterly. 2021. № 2. P. 42-50. URL: <https://www.meforum.org/middleeast-quarterly/pdfs/62397.pdf>
22. Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. Istituto per gli Studi di Politica Internazionale. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf

Лекційне заняття 5. Тенденції розвитку Африканського континенту на сучасному етапі

Економічна стійкість та інтеграція (AfCFTA). Аналіз поступу Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA). Як створення єдиного ринку змінює ланцюги доданої вартості та стимулює внутрішню індустріалізацію. Демографічний дивіденд vs Демографічний тиск. Африка — наймолодший континент (понад 50% населення молодше 20 років). Обговорення викликів: створення 20 млн робочих місць щороку та трансформація освіти. Цифрова стрибкоподібність (Leapfrogging). Масштабування фінтеху, впровадження ШІ в агросекторі та розбудова цифрової інфраструктури як інструменту подолання бідності. «Зелений» перехід та енергетика. Роль Африки як джерела критично важливих мінералів (літій, кобальт) для світової енерготрансформації та потенціал відновлюваної енергетики на самому континенті. Геополітична суб'єктність. Посилення впливу Африканського Союзу в G20, зміна традиційних партнерств (Захід, Китай) на користь багатовекторності (Індія, Туреччина, ОАЕ) та особливе місце

України в стратегіях продовольчої безпеки. Виклики безпеки та демократії. Проблема «боргової петлі», політична нестабільність у зоні Сахелю та нові моделі цифрової мобілізації молоді на виборах 2026 р.

Тропічна й Південна Африка – „палаючий континент”. Особливості модернізаційних процесів у Тропічній і Південній Африці. Чинники конфліктогенності в макрореґіоні. Невдача гуманітарної інтервенції ООН у Сомалі. Проблема сомалійського піратства. Проблеми й перспективи врегулювання регіональних конфліктів в Африці. Гуманітарна катастрофа в Бурунді й Руанді. Міжнародний аспект Великої африканської континентальної війни 1998-2002 рр. Африканська політика США.

Вкрай несприятливі наслідки для інтересів міжнародної безпеки мають численні внутрішні та міждержавні конфлікти в різних районах Африки. За постколоніальний період на континенті було зафіксовано 35 збройних конфліктів, під час яких загинуло близько 10 млн. чоловік, більша частина з яких - цивільне населення. Ослаблення військово-політичного втручання у справи Африки з боку наддержав спочатку призвело до зниження числа і інтенсивності конфліктів у регіоні, проте незабаром відновилися старі і спалахнули нові чвари, в яких боротьба різних політичних сил вже не маскувалася протистоянням Сходу і Заходу, а широко підживлювалася традиційними етнічними, конфесійними і клановими суперечностями, соціальними витратами реформ.

В 90-і роки військові дії велися на території більш ніж півтора десятка африканських держав. Особливо великі руйнування війни і збройні етнічні конфлікти принесли в Анголі, Ефіопії, Ліберії, Мозамбіку, Сомалі, Чаді, Мавританії, Сенегалі, Західній Сахарі, Судані, Уганді, Малі, Бурунді й Руанді. Подолання їх наслідків зажадає декількох десятиліть, причому ймовірність рецидивів

конфронтації поки залишається високою. Рішення проблем, через які довгий час існували головні вогнища напруженості на Африканському континенті і навколо нього, виявилось частковим, недостатнім для створення атмосфери регіональної безпеки. До середини 90-х років обстановка у багатьох районах, які раніше розглядалися лише як потенційні зони локальної конфронтації, різко загострилася.

Особливо драматично розвивалася ситуація в районі Великих озер. Що йдуть в глиб колоніальної історії протиріччя між хуту і тутсі виплеснулися за межі Руанди і Бурунді, де проживають ці народи. У конфлікт опинилися залучені тією чи іншою мірою багато держав субрегіону. Складною є політична ситуація в другому за величиною африканській державі - Заїрі (ДРК), який з осені 1996 р. переживає серйозні внутрішні потрясіння. Ці потрясіння позначаються і на становищі сусідніх країн. Деякі з них виявилися залученими в цивільний і військовий конфлікт в ДРК. Зберігається напруженість в Сомалі, де на тлі фактичного розпаду держави протиборчі угруповання продовжують спроби досягти військово-політичного переваги. Посередницькі зусилля сусідніх держав у ряді випадків допомагали знизити рівень конфронтації, проте неодноразово досягні мирні домовленості учасниками конфлікту не дотримувалися. Затягується врегулювання конфліктної ситуації в зоні Африканського Рогу. Вона загострилася у початку 1997 р. у зв'язку з виступом на півдні Судану опозиційних сил, які ведуть боротьбу з центральною владою. Суданський уряд звинувачує своїх сусідів - Ефіопію, Еритрею та Уганду в агресії. Ці країни заявляють про свою непричетність до виступів південно-суданських сепаратистів, але конфлікт далекий від завершення. Крім того, у 1998 р. між Еритреєю і

Ефіопією несподівано виник гострий прикордонний конфлікт. До кінця 90-х років загострилися територіальні проблеми і у відносинах між Камеруном і Нігерією, Екваторіальною Гвінеєю і Нігерією, Намібією та Ботсваною. На жаль, список потенційних вогнищ напруженості у зв'язку з територіальними суперечками в Африці може бути продовжений. Пробуксовує врегулювання збройного конфлікту в Західній Сахарі, де ООН поки не вдається організувати референдум про самовизначення народу цієї території. Ускладнився після військового перевороту 1997 р. розвиток мирного процесу в Сьєрра-Леоне. Конфлікти, що продовжуються в ряді точок Африканського континенту, придбали багато в чому регіональний характер. Події другої половини і кінця 90-х років в Гвінеї-Бісау, ДРК, Сьєрра-Леоне, Бурунді, Руанді, Сенегалі, Лесото, Сомалі призвели до втручання як окремих країн, так і субрегіональних угруповань. У Республіку Конго увійшли ангольські війська. У Гвінеї-Бісау та Сьєрра-Леоне були введені війська Економічного співтовариства країн Західної Африки (ЕКОВАС). У ДРК по різні сторони лінії фронту виявилися армії Уганди, Бурунді, Анголи, Зімбабве, Намібії, Чаду.

Необхідно відзначити, що збереження військово-політичної конфронтації тісно пов'язане з гонкою озброєнь на Африканському континенті, яка підсилює нестабільність у внутрішній політиці і міждержавних відносинах. Однак становище в «гарячих точках» Африканського континенту в останні роки не залишалось незмінним. Завдяки діям ООН, зусиллям ОАЕ, окремих держав у ряді випадків вдалося добитися позитивних зрушень. Була успішно завершена масштабна операція з підтримки миру в Мозамбіку. Без суттєвих ускладнень йшов процес національного примирення в ПАР. Були знайдені мирні вирішення територіального спору між Чадом і Лівією

про смугу Аузу, питання про статус Уолфіш-Бея. Вдалося запобігти розростання внутрішніх конфліктів в Лесото, Свазіленді, Центрально-Африканській Республіці, на комору, а також територіальних суперечок між Нігерією і Камеруном, Ерітреєю і Єменом, Намібією та Ботсваною. Поворот на краще чітко позначився в процесі подолання військових конфліктів у Ліберії та Анголі. Завдяки спільним зусиллям Ради Безпеки і Генерального секретаря ООН, «трійки» країн-спостерігачів (Росія, США, Португалія) в квітні 1997 р. в Анголі було створено уряд національної примирення за участю представників угруповання УНІТА. Після більш 20 років громадянської війни ця країна отримала можливість приступити до мирного будівництва.

Характерною рисою нарощування зусиль щодо встановлення і підтримання миру на Африканському континенті була в 90-і роки широка залученість світової спільноти, і особливо держав - членів Ради Безпеки ООН. Симптоматично, що в цей період 40% сил ООН з підтримання миру діяли в Африці. Але сьогодні все більш активно проявляється і прагнення самих африканських країн до участі в процесах врегулювання і миротворчості. В середині 90-х років дванадцять країн Півдня Африки створили міжурядовий консультативний Рада з політики, оборони і безпеки. Держави Центральної Африки підписали Пакт про ненапад. Міжнародні військові підрозділи Економічного співтовариства держав Західної Африки (ЕКОВАС) вже протягом декількох років знаходяться в Ліберії. Важливим явищем міжнародних відносин в Африці став початок формування спеціального механізму ОАЕ, покликаною забезпечувати попередження і врегулювання конфліктів. Згідно з документами Каїрського 1993 саміту ОАЕ в його основу покладені принципи невтручання у внутрішні справи держав, поваги

суверенітету і територіальної цілісності, врегулювання конфліктів шляхом переговорів, посередництва і взаємних консультацій. Визначено і зразковий (1 млн. дол) обсяг щорічних відрахувань ОАЕ на потреби спеціального миротворчого корпусу.

Еритрея - колишня італійська колонія, яку в 1941 році звільнили від італійських військ британці. 1952 року вони передали її до складу Ефіопії. На території Еритреї не припинялася партизанська війна проти ефіопського уряду, і в 1993 році, після поразки ефіопського комуністичного режиму, країна отримала незалежність. Незабаром відносини двох країн зіпсувалися, що було ударом по ефіопській економіці - місцеві підприємства вели торгівлю через еритрейські порти. В травні 1998 року Еритрея розпочала війну проти Ефіопії за спірні території в прикордонному регіоні Бадме. Активні бої у регіоні тривали понад два роки, до червня 2000 року, й забрали десятки тисяч життів з обох країн. Еритрейський президент Ісайяс Афеверкі визнав загибель 19 тисяч еритрейських солдат під час війни. Згідно з оцінками International Crisis Group, кількість жертв з обох сторін становила 70-100 тисяч людей. Мирний договір між двома країнами, укладений у грудні 2000 року за посередництва Алжиру, так і не був реалізований.

Лідери Ефіопії та Еритреї у 2018 р. підписали декларацію, яка проголошує, що "стан війни, який існував між двома країнами, закінчився". Так завершився один із найкривавіших міждержавних конфліктів у Африці. Прем'єр Ефіопії Абій Ахмед та президент Еритреї Ісайяс Афеверкі заявили про підписання декларації під час зустрічі Лідери країн погодилися з тим, що "започаткована нова ера миру та дружби". Про це повідомив у Twitter міністр інформації Еритреї Йємане Гебре Мескель.

Але контури регіональної системи безпеки виглядають поки досить розпливчастими. Її договірна структура, критерії функціонування та взаємодії з силами ООН з підтримання миру носять ще аморфний характер. Каменем спотикання для африканського миротворчості є дефіцит матеріальних засобів, а головне, відсутність взаємної довіри у відносинах багатьох сусідніх держав та амбіції їх лідерів. В зв'язку з цим актуальності набуває надання Африці міжнародного сприяння в справі створення межафриканських миротворчих сил. Однак воно гальмується наявністю певних розбіжностей між США та Францією - двома найбільшими західними партнерами африканських країн.

Африканський континент представлений гетерогенними країнами, не дивлячись на те, що вони географічно поєднані і мають певні спільні риси економічного розвитку, чисельні особливості, що є визначальними з точки зору міжкраїнової взаємодії. Задля економічних досліджень здебільшого використовують підхід, що поділяє країни Африки на Північні (Марокко, Алжир, Туніс, Єгипет) та країни на південь від Сахара, за винятком ПАР. ПАР виокремлюється через належність до розвинених країн в протилежність решті африканських держав, які є країнами, що розвиваються. Такий поділ зумовлений і тим, що північноафриканські країни випереджають південні країни за більшістю показників економічного розвитку.

В Африці зосереджено до 40% загальносвітових запасів золота та до 90% запасів хрому та платини. Також там знаходяться найбільші на планеті запаси кобальту, алмазів та урану. Перед Демократичної Республіки Конго, наприклад, припадає близько 70% світової видобутку кобальту. А в Гвінеї зосереджено 35% світових запасів

бокситів. Крім того, на частку Африки припадає 65% світових орних земель та близько 10% внутрішніх відновлюваних джерел прісної води, що дозволяє говорити про величезний сільськогосподарський потенціал. На товари припадає понад 60% загального експорту товарів у 45 із 54 країн Африки, що робить їх дуже вразливими до глобальних цінових шоків на сировинні товари та підриває перспективи інклюзивного зростання та розвитку континенту.

Середні темпи зростання реального ВВП в Африці знизилися до 3,8% у 2022 р. через пандемію коронавірусу та геополітичні потрясіння. Але при цьому 53 з 54 країн продемонстрували зростання і його стійкість зберігається у всіх п'яти регіонів континенту у середньостроковій перспективі. Середні темпи зростання у 2023 та 2024 рр. очікуються близько 4%.

Основними ризиками залишаються різке зростання цін на продукти харчування та енергоносії, збільшення витрат на обслуговування внутрішнього боргу, посилення світових фінансових умов та зміна клімату, які можуть поставити під загрозу внутрішнє постачання продовольства та змінити політичний курс у країнах, де цього року відбуваються вибори. Отже, у 2024 р. темпи зростання на африканському континенті збільшаться до 3,8 %, частково підтримані помірним послабленням глобальних фінансових умов і відображенням нормалізації попиту на континенті. На відміну від 2023 р., очікується, що зростання приватних інвестицій і споживання прискорить зростання у 2024 р. приблизно на три чверті економік регіону. Найбільшими економіками континенту є Нігерія, ПАР та Єгипет, але потенціал їх зростання у найближчі роки обмежений, тоді як на перший план з погляду темпів розвитку виходять невеликі за обсягом економіки Африки. Найближчими роками саме вони залишатимуться

основною рушійною силою регіону. Згідно з прогнозом Африканського банку розвитку, у 2023–2024 рр. п'ять лідерів за темпами зростання економік Африки – Руанда, Кот-д'Івуар, Бенін, Ефіопія та Танзанія – виростуть у середньому більш ніж на 5,5% і повернуть собі позиції серед 10 найшвидше зростаючих економік світу. У низці інших африканських країн також прогнозується зростання більш ніж на 5,5% у період 2023-2024 рр. Це Демократична Республіка Конго, Гамбія, Мозамбік, Нігер, Сенегал та Того. При цьому темпи зростання таких країн, як Нігерія, ПАР, Єгипет, Алжир, Марокко та Кенія будуть стабільні, але близькі до темпу зростання світової економіки, тобто в середньому не перевищать 2-3%.

Стійке зростання зберігалось в 2022 р. в усіх регіонах Африки, згідно прогнозу Африканського банку розвитку, тенденція зберігатиметься у 2023- 2024 рр., лише на півдні континенту темпи зростання економіки не перевищать 2% цього року і залишаться під тиском наступного року. Завдяки сприятливим цінам на сировинні товари, зростання, за оцінками Африканського банку розвитку був найшвидшим на континенті і склав 4,7% у Центральній Африці порівняно з 3,6% у 2021 р. Що стосується Південної Африки, то у цьому регіоні зафіксовано найсильніше зниження темпів зростання, приблизно до 2,5% у 2022 р. з 4,3% у 2021 р. Це уповільнення відбиває стримане зростання у ПАР, оскільки вищі відсоткові ставки, слабкий внутрішній попит та постійні відключення електроенергії позначаються на економіці.

У Західній Африці темпи зростання сповільнилися до 3,6% у 2022 р. з 4,4% у 2021 р. через уповільнення зростання в Кот-д'Івуарі та Нігерії, двох найбільших економіках регіону. Економіка Нігерії у 2023 р., хоч і постраждала від пандемії коронавірусу, відсутності

безпеки та зниження видобутку нафти, незважаючи на більш високі світові ціни на нафту, могла б виграти від зусиль, що продовжуються, по відновленню безпеки в неспокійному нафтовидобувному регіоні. Темпи зростання ВВП у Північній Африці знизилися до 4,3% у 2022 р. з 5,4% у 2021 р. через різке падіння економіки Лівії та посухи в Марокко. Прогнозується, що зростання стабілізується на рівні 4,3% у 2023 р., чому сприятиме очікуване сильне відновлення у цих двох країнах та стійке зростання в інших країнах регіону. У Східній Африці темпи зростання сповільнилися до 4,2% у 2022 р. з 5,1% у 2021 р. Однак прогнозується, що у 2023 та 2024 рр. вони відновляться до середнього допандемійного рівня понад 5%. Хоча структура виробництва у Східній Африці відносно диверсифікована, країни регіону переважно є неттоімпортерами сировинних товарів. Таким чином, на них лягає основний тягар високих світових цін на додаток до кліматичних потрясінь, що повторюються та нестабільності, особливо в районі Африканського Рогу. Враховуючи величезний потенціал розвитку у межах континенту, в Африці існує велика кількість різних спілок та об'єднань. Самим масштабним з них є Африканський союз, який об'єднує всі держави Африки за винятком кількох країн, чие членство було призупинено через держперевороти, що відбулися там. Окремо варто виділити Африканський економічний союз, в рамках якого створюються зони вільної торгівлі, митні спілки між країнами і єдиний ринок, діє Банк країн Центральної Африки, обслуговуючий як центральний банк відразу шість держав регіону. Для вирішення регіональних проблем країни Африки поєднуються локальні союзи, такі, як, наприклад, Санайська група співробітництва, Союз арабського Магрибу, Союз держав річки Мано, Зона ренду та інші. У Топ-10 найперспективніших економік Африки входять

Ефіопія, Танзанія, Кот-д'Івуар, ДР Конго, Сенегал, Бенін, Мозамбик, Нігер, Руанда, Того та Гамбія. Розглянемо більш докладно ситуація за трьома країнами-лідерами цього Топу-10. За даними видно, що Ефіопія 2022 р. зростання реального ВВП знизилося до 5,3%, а інфляція зросла до 34%, що пов'язано з внутрішнім конфліктом, посухою та зростанням цін на сировинні товари. Дефіцит бюджету збільшився до 4,2% ВВП у 2022 р., а дефіцит рахунку поточних операцій зріс до 4% ВВП у 2022 р. Банківський сектор стабільний, проте частка прострочених кредитів вища за необхідний рівень. Міжнародні резерви скоротилися приблизно до 1 місяця покриття імпорту у 2022 р., а державний та гарантований державою борг знизився до 50,1% ВВП у 2022 р. Прогнозується, що ВВП зросте на 6,2% у 2023 р. та на 6,5% у 2024 р. за рахунок промисловості, приватного споживання та інвестицій. Очікується, що відновлення туризму та ймовірність лібералізації більшої кількості секторів покращать перспективи зростання. Прогнозується, що інфляція знизиться до 30,7% у 2023 р. та до 21,8% у 2024 р.

Дефіцит бюджету збільшиться до 2,9% у 2023 р. та 2,3% у 2024 р. Це пов'язано з очікуваним збільшенням державних доходів завдяки покращенню мобілізації внутрішніх ресурсів, реалізації стратегії бюджетної консолідації та відновлення притоку донорів. Очікується, що дефіцит поточних операцій скоротиться до 3,2-3,3% ВВП у 2023-2024 роках, оскільки експорт товарів та послуг, а також прямі іноземні інвестиції збільшуються, а імпорт капіталовкладень продовжує скорочуватися. Ризики залишаються колишніми: міжетнічні конфлікти у різних частинах країни, посуха, боргова вразливість та геополітична напруженість в інших країнах.

У 2022 р. зростання реального ВВП Танзанії сповільнилося до 4,7% через зростання цін на продукти харчування та паливо. Адаптивна грошовокредитна політика була згорнута у червні 2022 р., щоб стримати інфляційний тиск. Незважаючи на це, інфляція становила 4,3%. Обмінні курси залишилися стабільними завдяки високому експорту золота та доходів від туризму. Дефіцит бюджету Танзанії скоротився до 3,4% ВВП і було фінансовано зовнішніми та внутрішніми позиками. Державний борг Танзанії залишається стійким та стабілізувався на рівні 40,9% у 2022 р. Дефіцит рахунку поточних операцій Танзанії збільшився до 5,7% ВВП через зростання витрат на імпорт і був фінансований в основному за рахунок зовнішнього комерційного боргу. Міжнародні резерви Танзанії скоротилися до 4,7 місяців покриття імпорту у грудні 2022 р., відображаючи посилення умов зовнішнього фінансування. Реальний ВВП Танзанії зросте на 5,2% у 2023 р. та 6% у 2024 р., що буде обумовлене інвестиціями у великомасштабні інфраструктурні проекти, що призведе до збільшення заробітної плати та збільшення споживчого попиту. Крім того, сільськогосподарський сектор виграє від дешевшого кредиту, що ще суттєвіше збільшить споживчу активність. Інфляція зросте до 4,8% у 2023 р. через вищі ціни на продукти живлення та енергоносії, а потім знизиться до 4,2% у 2024 р. через поліпшення сільськогосподарських показників. Дефіцит бюджету Танзанії збільшиться до 3,5% ВВП у 2023 та 2024 рр. через збільшення витрат на інфраструктуру, які будуть фінансуватися за рахунок внутрішніх та зовнішніх позик. Очікується, що дефіцит рахунки поточних операцій скоротиться до 4,4% ВВП у 2023 р. та до 3,9% у 2024 р. через збільшення експорту товарів та доходів від туризму. Передбачається, що він фінансуватиметься переважно за рахунок зовнішніх позик.

Рівень безробіття в Танзанії залишиться низьким завдяки реалізації великих інфраструктурних проектів та державної підтримки сільськогосподарського сектора. Прогнозований рівень безробіття на 2023 р. становить лише 2,3% від загальної чисельності робочої сили. Однак на обрії є потенційні проблеми. З великою ймовірністю у найближчому майбутньому Банк Танзанії підвищить облікову ставку, що зробить обслуговування боргу дорожче. Це коригування у поєднанні з менш сприятливим прогнозом для танзанійського шилінгу може створити деякі перешкоди загального прогнозу. Незважаючи на ці проблеми, очікується зростання споживчих витрат у Танзанії. У 2023 р. реальні витрати домогосподарств збільшаться на 4% у річному обчисленні за рахунок зростання заробітної плати, низького рівня безробіття та зниження інфляції. Зростання економіки Кот-д'Івуар сповільнилося до 6,7% у 2022 р. Основні галузі, що сприяли зростанню – видобувна та обробна промисловість, будівництво, торгівля, телекомунікації, інвестиції та споживання. Інфляція зросла до 5,2% 2022 р. через високі ціни на продукти харчування та транспортування. Дефіцит бюджету Кот-д'Івуар зріс до 6,8%, але уряд субсидував ціни на нафту та підвищив заробітну плату держслужбовців. Ризик заборгованості залишається помірним

Дефіцит рахунку поточних операцій Кот-д'Івуар збільшився до 6,9% у 2022 р. погіршення умов торгівлі. Кредитування економіки зросло на 11,4% завдяки імпульсу економічної активності, незважаючи на більш високі процентні ставки за банківськими кредитами. Прогнозується, що ВВП зросте на 6,7% у 2023 р. та на 6,9% у 2024 р. завдяки прискоренню реформ та інвестицій у рамках Національного плану розвитку (НПР) на 2021–2025 рр. та початку видобутку на газовому та нафтовому родовищі Балеїн, відкритому у

2021–2022 рр. Зростання може бути забезпечене декількома секторами (енергетика, будівництво, гірничодобувна промисловість, агробізнес, торгівля, телекомунікації та сільське господарство), а також інвестиціями та споживанням. Інфляція, як очікується, знизиться до 3,7% у 2023 р. та до 2,3% у 2024 р. через збільшення місцевих запасів продовольства і боротьби з високою вартістю життя. Дефіцит бюджету Кот-д’Івуар, за прогнозами, скоротиться до 5,2% ВВП у 2023 р. та до 4,1% у 2024 р. за рахунок більшої мобілізації внутрішніх ресурсів та кращого контролю над державними видатками. Дефіцит рахунку поточних операцій Кот-д’Івуар збільшиться до 5,9% ВВП у 2023 р. та до 5,7% ВВП у 2024 р. Основні ризики пов’язані з погіршенням локальної політичної ситуації після виборів та зниженням цін на сільськогосподарську сировину. Як видно країни Африки демонструють сталу тенденцію до економічного зростання та більшість з них мають вирішити безліч завдань. По-перше, нерівномірний інфляційний тиск робить необхідною адаптивну грошово-кредитну політику, координація з податково-бюджетною політикою ще більше зміцнить важелі ослаблення інфляційного тиску. По-друге, у країнах із високою інфляцією належить або скорочувати бюджетні витрати, або посилювати грошово-кредитну політику, що неминуче спричинить уповільнення темпів зростання економіки та зниження рівня життя населення. По-третє, переважна експортно-сировинна модель національних економік робить африканські країни надзвичайно залежні від коливань світових цін та загальносвітових криз, при цьому кореляція між доходами держави та доходами громадян залишається низькою. Стійкість економік країн Африканського континенту можна підвищити за рахунок збільшення внутрішньоафриканської торгівлі, особливо продукцією обробної

промисловості, для захисту економіки від волатильних цін на сировинні товари. Серйозною проблемою залишається високий рівень структурного бюджетного дефіциту та накопичення державного боргу в країнах, що стикаються з високим ризиком боргової кризи або тих, хто вже відчуває її. Одним із небагатьох джерел зовнішнього фінансування залишаються кредити та гранти МВФ. Залежність від них змушує уряди прагнути до виконання критеріїв, включаючи цілі з інфляції, які погіршують стабільність та перспективи економік. Африканські країни також досліджують в розрізі найбільших регіональних об'єднань. На представлені найбільш ефективні з точки зору динаміки інтеграційних процесів серед 160 міждержавних регіональних об'єднань Африки.

Таким чином, слід резюмувати, що в сучасній моделі світової економіки Африка залишається її елементом, який забезпечує більш розвинені економіки ціннішими сировинними ресурсами. Однак довготривалість експлуатації цих ресурсів на континенті та неефективне використання доходів від видобутку сировини становить загрозу майбутньому Африки.

Бурхливий економічний розвиток з початку цього століття та підвищення економічного суперництва в Африці з боку світових економік дає країнам континенту унікальний шанс щодо диверсифікації африканських економік та зміни ролі Африки в сучасній моделі світової економіки. Однак цей шанс може бути використаний тільки за умов зусиль урядів африканських країн щодо накопичення людського капіталу, перш за все, дієвих заходів щодо підвищення освіченості населення.

Отже, за тридцять років Африці вдалося потроїти свій ВВП з 900 млрд дол. (у 1991 р.) до більш ніж 2,7 трлн дол. (у 2022 р.). Більше

того, за той самий період ВВП Ефіопії зріс у 7,6 рази, економіки Гани, Танзанії та Єгипту зросли відповідно в 5,0, 4,6 та 3,7 рази. Використовуючи неоднорідність серед своїх п'ятдесяти чотирьох економік, Африка може розвивати цю ефективність шляхом сприяння більшій регіональній торгівлі та інтеграції ринку праці, підвищенню стійкості до зміни клімату та кращій інтеграції своїх ринків праці та товарів у глобальний ланцюг поставок. Завдяки такій скоординованій політиці Африка має потенціал зростати в середньому на 5–7 % протягом наступних трьох десятиліть, що призведе до того, що до 2050 р. африканська економіка зросте в 4–7 разів. Це може призвести до глобального економічного буму. на чолі з поколінням амбітних молодих африканців, готових до інновацій, виробництва та споживання. Жоден інший регіон у світі не має такого потенціалу для зростання. Щоб реалізувати свій потенціал і зробити внесок у стабільне глобальне відновлення, Африці потрібні цілеспрямовані « великі » фінансові та технічні інвестиції у фізичну та соціальну інфраструктуру та ринки праці.

Лекційне заняття 6. Актуальні проблеми міжнародної політики провідних країн Латинської Америки

Латинська Америка у світовій системі господарства. Інтеграційні процеси. Кубинська революція. Внутрішня та зовнішня політика режиму Фіделя Кастро. „Карибська ініціатива” 1984 р. Президента США Рональда Рейгана. Проблемні питання розвитку острівних країн Карибського моря. Інтервенції США в Панамі та Нікарагуа у 80-і рр. ХХ ст. Перу як андська країна. Феномен військового капіталізму. Ліворадикальні загони і проблема наркотрафікінгу. Шляхи врегулювання колумбійського конфлікту. Стратегічна дилема: США vs Китай. Як провідні країни регіону реагують на посилення торговельних війн. Аналіз політики

«nearshoring» (перенесення виробництва ближче до ринку США) у Мексиці та домінування китайських інвестицій у критичну інфраструктуру Бразилії. Бразилія як глобальний модератор. Роль уряду Лули да Сілви (та підготовка до виборів 2026 року) у зміцненні БРІКС+, посередництво в екологічному порядку денному (COP30) та амбіції стати «голосом Глобального Півдня». Аргентинський експеримент Хав'єра Мілея. Радикальна зміна зовнішньополітичного курсу: відмова від БРІКС, зближення з НАТО та США, і наслідки цієї політики для внутрішньої стабільності та регіональної інтеграції (МЕРКОСУР). Венесуельська криза та регіональна безпека. Вплив політичної турбулентності у Венесуелі на міграційні потоки та відносини з сусідами (Колумбія, Бразилія). Роль зовнішніх акторів у врегулюванні кризи. Нові виклики: Транснаціональна злочинність та ШІ. Як боротьба з наркокартелями стає головним пунктом дипломатичного порядку денного та як цифровізація економік змінює безпекове середовище регіону. Ресурсний націоналізм та «Літійвий трикутник». Боротьба за доступ до критичних мінералів енергопереходу як новий фактор міжнародної напруженості.

*Держави Латинської Америки в умовах „лівого тренду”.
Причини „лівого тренду” макрорегіону. Особливості конфліктогенності в Латинській Америці. Розвиток міждержавної співпраці в Ла-Платському регіоні. Амазонський і Андський регіони за „лівого тренду”. Основні поняття теми: антиглобалізм, „вашингтонський консенсус”, зовнішній борг, імпортозамінююча індустріалізація, „конструктивний націоналізм”, монетаризм, наркотрафік, націоналізація, партисипативна демократія, „політика розвитку”, приватизація, протекціонізм, світова економіка, „чиказька школа”.*

У роки Другої світової війни більшість держав Латинської Америки приєдналася до антигітлерівської коаліції. Внаслідок зростання попиту на сільськогосподарські товари і промислову

сировину на світовому ринку економіка латиноамериканських країн у період війни помітно поживилася. Розвивалися нафтопереробна, текстильна, цукрова, харчова галузі промисловості, шкіряне виробництво; споруджувалися електростанції; зростало цементне виробництво.

Після закінчення війни економічна ситуація ускладнилася. Маючи гостру потребу в промисловому устаткуванні та машинах, країни Латинської Америки витрачали величезні суми на імпорт. За цих умов виникла ідея імпортзамінної індустріалізації, тобто "створення власного машинобудування та інших галузей промисловості для задоволення потреб економічного розвитку. Для впровадження цієї ідеї в життя здійснювалося одержавлення значної частини економіки через викуп або пряму націоналізацію приватних підприємств, а також будівництво підприємств державного сектора.

Особливо інтенсивно цей процес відбувався в Чилі, Аргентині, Мексиці, Бразилії.

США в період 40-60-х рр. були занепокоєні лише одним: запобіганням проникнення СРСР до Латинської Америки. Для здійснення цього США робили ставку на посилення військового потенціалу і на військово-політичне співробітництво з країнами Латинської Америки. У той час було укладено угоду про колективну безпеку (1948 р.), створено Організацію американських держав (1948 р.). Американці переозброїли місцеві армії та сформували нову воєнну еліту, яка пройшла підготовку у США.

У 50-60-ті рр. розпочався новий етап соціально-економічного розвитку країн Латинської Америки. Ресурси для проведення імпортзамінної індустріалізації було вичерпано. Державний бюджет через силу підтримував розбухлий державний сектор економіки.

Дефіцит державного бюджету був спричинений також здійсненням амбіційних проектів. Наприклад, 1957 р. у Бразилії розпочалося будівництво нової столиці в центрі країни — подалі від перенаселеного Ріо-де-Жанейро. Це було ультрасучасне місто, збудоване за проектом всесвітньо відомого архітектора Оскара Німеєра на неупорядкованій території. Його назвали, Бразиліа. Нова столиця мала стати символом майбутнього розквіту країни. Мексика домоглася права проведення у своїй столиці Мехіко Олімпійських ігор 1968 р., що спричинило значну реконструкцію багатомільйонного міста. Ці амбіційні проекти призвели до інфляції (у Бразилії національна грошова одиниця — крузейро за період із 1961 р. по 1964 р. "схуднула" у п'ять разів) і зростання соціальної напруженості в суспільстві.

Вихід із цього становища шукали в установленні диктаторських режимів правого або лівого штибу. У 60-ті рр. військові перевороти сталися в Еквадорі, Гватемалі, Гондурасі, Домініканській Республіці, Бразилії. Ліві сили доступилися до влади на Кубі, в Чилі та Нікарагуа. На Кубі боротьбу проти військово-політичної диктатури американського ставленика Батісти розпочали молоді революціонери на чолі з Фіделем Кастро, які організували напад на казарму Монкада 26 липня 1953 р. 2 грудня 1956 р. на шхуні "Гранма" невеликий озброєний загін під керівництвом Кастро висадився на узбережжя Куби у провінції Ор'єнте. Озброєну боротьбу проти режиму Батісти Кастро продовжував до 1 січня 1959 р. — дати повалення диктатури. 1 січня 1959 р. революція перемогла. Ф. Кастро став прем'єр-міністром Куби.

Своє завдання як голова уряду Ф. Кастро вбачав у зміцненні незалежності Куби від США. Але, наразившись на опір США,

націоналізував усю американську власність і пішов на зближення з СРСР, що сприяло швидкому перетворенню Ф. Кастро на ревного комуніста, а Куби — на типову тоталітарну соціалістичну країну. Збереглася традиційна залежність кубинської економіки від експорту цукру, але тепер не до США, а до СРСР і країн Східної Європи. СРСР став головним кредитором Куби. Проте це не вирішило основних економічних, соціальних і політичних проблем. США, зі свого боку, під впливом кубинської революції змінили своє ставлення до країн Латинської Америки.

Паралельно з реформуванням економіки в 70—80-ті рр. у Латинській Америці розгорталася боротьба за політичні реформи, за демократичний розвиток. Повсюдно відмовилися від військових путчів як засобу досягнення політичних цілей.

Характерна в цьому аспекті ситуація в Чилі. Перемога на президентських виборах 1970 р. в Чилі кандидата лівої коаліції "Фронт національного визволення" Сальвадора Альєнде, який негайно перейшов до радикальних перетворень — націоналізації головних галузей промисловості, здійснення аграрної реформи, обернулася соціально-економічною кризою (падінням виробництва, інфляцією тощо). Скориставшись цим, генерал Аугусто Піночет вчинив 1973 р. державний переворот і встановив у країні диктаторський режим. С. Альєнде загинув під час захисту президентського палацу.

За часів правління Піночета чилійська економіка розвивалася дуже успішно завдяки скасуванню тарифних бар'єрів іноземним інвестиціям, використанню новітніх технологій. Проте відкритий, ринковий варіант розвитку економіки й жорстка політична диктатура довго співіснувати не могли. У 1980 р. Піночет увів конституцію, яка відновила інститути демократії, проте вибори до конгресу й вибори

президента відкладалися до 1989 р. На виборах 1989 р. перемогу здобув лідер християнсько-демократичної партії П. Ейлвін. 31 березня 1990 р. Піночет передав йому владу.

Протягом 80—90-х рр. авторитарні режими було повалено в 13 країнах регіону. Перехід від диктатури до демократії відбувався в більшості країн мирним способом. У Гренаді (1983 р.) і Панамі (1989 р.) мало місце воєнне втручання США. У Нікарагуа й Сальвадорі тривалий час точилася громадянська війна. У Нікарагуа в липні 1979 р. внаслідок партизанської війни владу виборів Фронт національного визволення імені Сандіно, що скинув найбільш одіозну в Латинській Америці диктатуру Самоси, який правив країною понад 30 років.

На той час у Латинській Америці залишилася тільки одна країна з диктаторським режимом — Куба. Після розпаду СРСР комуністичний режим опинився в дуже тяжкому становищі, але Ф. Кастро утримує владу в країні.

В останні роки ХХ ст. у більшості країн визначився поворот до роздержавлення і приватизації засобів виробництва, до відкритості економіки, до демократії та ринку, почався відхід від системи протекціонізму; країни регіону почали активно інтегруватись у світове господарство. В економіку залучаються американські, японські, німецькі, французькі, британські інвестиції.

Майже всі країни регіону, крім Болівії і Парагваю, виходять до океанів. Регіон поділяють на Середню Америку (Мексика, Центральна Америка та острови Вест-Індії) і Південну Америку (територія материка Південна Америка).

Латинська Америка знаходиться досить близько до території США і далеко від інших країн. На території регіону знаходиться стратегічний об'єкт - Панамський канал, який з'єднує Атлантичний і

Тихий океани. Через країни Латинської Америки проходять найважливіші транспортні магістралі, які з'єднують материки.

Природно-ресурсний потенціал Латинської Америки дуже багатий і різноманітний. Регіон забезпечений земельними, водними і мінеральними ресурсами. Значні запаси нафти і газу майже в усіх країнах регіону, але особливо багаті вони у Венесуелі і Мексиці (розташовані в одній з найбільших нафтогазоносних зон світу). Великі запаси нафти виявлені у внутрішніх районах і уздовж східних схилів Анд. Багатий на нафту шельф океану. У більшості країн великі запаси руд кольорових металів: міді (Мексика, Перу, Чилі), оліва (Болівія), срібла, золота, бокситів. Видобуваються залізні руди.

Регіон має значні лісові ресурси. Значні запаси водних ресурсів. У Латинській Америці знаходяться найбільші гідроенергетичні ресурси світу. Кліматичні умови сприятливі для розвитку господарства. Країни в західній частині регіону розташовані в гірській системі Анди, яка простягнулася через весь континент.

Населення Латинської Америки формувалося з трьох головних елементів: корінне індіанське населення, емігранти з Європи і негри-раби, вивезені з Африки. До приходу європейців основна частина корінного населення була зосереджена в гірських областях Південної Мексики та в Андах. Більша ж частина території Південної Америки була заселена нечисленними племенами.

До XIX ст. європейці були найнечисленнішою групою. У XIX ст. почалася масова імміграція європейців. У Латинській Америці відбулася асиміляція іммігрантів.

Відбувалося формування нових націй - іспаномовних - перуанці, болівійці, еквадорці, гватемальці. Практично в усіх країнах

Латинської Америки збереглися, але дуже нечисленні, корінні народи (індіанці).

Середня густина населення - 23 чол. на 1 км². Але рівень заселення територій регіону різний. Велику густоту населення мають прибережні території і багато які острови. Низька густина характерна для внутрішніх областей.

Латинська Америка - наймолодший регіон світу. 45% населення регіону - діти віком до 15 років. Сприяє цьому збереження високої народжуваності і зниження смертності. Але, у свою чергу, такий віковий склад населення обумовив одну з найсерйозніших проблем регіону - збільшення числа безробітних (18% працездатного населення).

Для регіону характерний високий рівень урбанізації. 65% населення проживає в містах. Темпи росту міст випереджають темпи індустріалізації. На континенті сформовані найбільші агломерації - Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Буенос-Айрес, Мехіко, Сантьяго, Гавана.

Для всіх країн регіону з традиційно переважною експортною спеціалізацією господарства типова його висока територіальна концентрація в деяких найбільш розвинутих районах і їхніх центрах. Особливо це характерно для обробної промисловості. Близько 80% її потужностей зосереджено в 55 містах.

Досить високого рівня досягли гірничодобувна і нафтова промисловості, чорна і кольорова металургія. Вони розвиваються в районах залягання рудних і паливних корисних копалин. З обробних галузей розвинуті автомобілебудування, суднобудування, нафтохімія, виробництво електротехнічних виробів, текстильна промисловість. Провідне місце у розвитку цих галузей належить Бразилії, Венесуелі, Аргентині, Колумбії, Мексиці, Чилі.

У сільському господарстві переважає рослинництво. Основну частину товарної продукції дають райони плантаційного господарства і зрошуваного землеробства. Країни Латинської Америки виробляють 21% фруктів, 19% бавовнику, 18% кукурудзи.

Тваринництво має прекрасну природну кормову базу - пасовищні ресурси. Але важливе значення воно має лише в країнах північної частини регіону. У трьох країнах (Аргентина, Парагвай, Уругвай) тваринництво відіграє провідну роль у сільському господарстві. Головні райони виробництва сільськогосподарської продукції розміщені уздовж узбережжя океанів, а також навколо великих агломерацій. Близько 4/5 усієї продукції сільського господарства виробляється в п'ятьох країнах - Бразилії, Аргентині, Венесуелі, Колумбії, Мексиці. Найбільша з них - Бразилія, яка виробляє 30% сільськогосподарської продукції. Транспортна інфраструктура в Латинській Америці розвинута недостатньо. Залізниці, більшість з яких були побудовані іноземними компаніями, з'єднують райони видобутку сировини з морськими портами. У Мексиці основні магістралі ведуть до кордону зі США, саме туди направляється значна частина експорту країни.

Зростає роль автомобільного транспорту. Основні автомагістралі з'єднують східні райони з західними. Зростає роль, особливо в пасажироперевезеннях, авіаційного транспорту. У вантажоперевезеннях провідне місце належить морському транспорту. Найбільші морські порти - Буенос-Айрес, Ла-Плата, Монтевідео, Ріо-де-Жанейро, Гуаякіль, Калья. Трубопровідний транспорт розвивається у нафтовидобувних країнах (Аргентина, Бразилія, Венесуела, Мексика), де він з'єднує місця видобутку нафти з переробними підприємствами.

У міжнародному поділі праці країни Латинської Америки виділяються як експортери сировини, напівфабрикатів, продовольства. Серед цих товарів лідирують нафта, нафтопродукти, кольорові метали (мідь, оливо, свинець, боксити), чорні метали, кава, какао, банани, цитрусові, зернові, цукор, м'ясо. В імпорті переважають товари обробної промисловості (верстати, машини, обладнання, прилади, радіоапаратура, вироби хімічної промисловості).

Латиноамериканський регіон сьогодні – це тридцять чотири держави, їх сукупна площа складає 20,5 млн. кв. км., на якій проживає більше 500 млн. чол. Їх доля в загальносвітовому виробництві складає 8,6 % та має стійку тенденцію до зростання.

Сумарний ВВП регіону складає більше 2 трлн. дол. У регіоні відбуваються цивілізаційно-геополітичні зміни, пов'язані як з внутрішніми трансформаційними процесами, що відбувалися в більшості країн регіону в 90-ті роки, так і включенням регіону в процеси глобалізації. У регіоні активно йдуть пошуки ефективних моделей суспільного розвитку, які були б найбільш адекватні особливостям розвитку країн регіону, специфіці проблем, що там існують. Цей процес активізувався на початку ХХІ ст. та був пов'язаний з приходом політиків нової хвилі в Аргентині, Бразилії, Венесуелі. Це призвело й до перегляду зовнішньополітичних доктрин, корекції зовнішньополітичних курсів країн регіону. Такі країни як Бразилія, Аргентина, Венесуела, Чилі активно включилися в вирішення глобальних проблем, впливаючи на світову політику. Латинська Америка стає важливішим актором світового співтовариства.

Перетворення Латиноамериканського регіону на важливіший фактор світової політики, на наш погляд, обумовлене рядом факторів.

Перш за все, значимість цього регіону в ХХІ ст. пов'язана з тим багатим природно-сировинним потенціалом, який має регіон. За оцінками експертів на території країн регіону зосереджена 1/5 частина світових запасів ключових мінеральних ресурсів, у тому числі 91 % світових запасів нафти, 61 % - газу. Крім енергоносіїв Латинська Америка багата на інші корисні копалини. Це – руди чорних та кольорових металів, вугілля, срібло, золото, марганець, селітра, коштовне каміння.

У контексті тієї жорсткої боротьби, яка сьогодні розгорнулася в світі за володіння та контроль за природними ресурсами, Латинська Америка представляє значний інтерес для третіх країн, які прагнуть до посилення свого впливу. Це – Європейський Союз, Іспанія, Китай, Росія. Водночас наявність значних природних ресурсів об'єктивно призводить до збільшення значимості регіону в вирішенні таких глобальних проблем, як забезпечення енергетичної, продовольчої, економічної безпеки.

Особливістю регіону в ХХІ ст. стала стабільність, динамізм економічного та соціального розвитку. Темпи економічного зростання регіону починаючи з 2004 року помітно випереджують темпи зростання як світової економіки, так і лікуючих індустріальних держав (США, ЄС, Японія) [6, с. 17]. Створюються сприятливі умови для закордонних інвестицій.

У 90-ті роки ХХ ст. в регіоні було надано новий імпульс для розвитку інтеграційних процесів. Ініціаторами та «локомотивами» розвитку інтеграції на континенті стали Бразилія та Аргентина. Завдяки їх зусиллям була створена потужна інтеграційна структура Меркосур. Меркосур на початку ХХІ ст. трансформувалася в одну з найбільших інтеграційних об'єднань у світі після НАФТА та ЄС.

Меркосур, на думку політичних лідерів латиноамериканських держав, повинен стати одним з полюсів світового розвитку. На сьогоднішній день ця структура активно співпрацює з ЄС, багато в чому використовуючи його досвід, та з АСЕАН, фактично ставши важливим актором сучасної системи міжнародних відносин.

Починаючи з 90-х років та особливо на початку XXI ст. різко збільшилася динамічна активність практично всіх країн регіону, проведення ними багатовекторної зовнішньої політики. Характер зовнішньополітичного курсу більшості країн регіону свідчить про зміну їх пріоритетів, відмова від проведення проамериканської політики, що було характерно для країн регіону в минулому. Це багато в чому обумовлено падінням впливу США в регіоні, що особливо яскраво проявилось за адміністрації Буша-молодшого. Це стосується послаблення впливу американського капіталу, згортання співробітництва в військовій сфері та відмова від союзу з США як основи своєї зовнішньої політики. Водночас в регіоні відбувається активне проникнення та посилення впливу інших країн, перш за все Китаю, політика якого характеризується високою активністю та широким проникненням китайського капіталу в економіку країн регіону. Різко активізувалася політика і Іспанії та Росії. Росія перетворилася на країну-постачальника озброєння на континент.

Нова ситуація в регіоні пов'язана також з появою в регіоні потужних лідерів. Це Бразилія, яка взяла на себе не тільки роль лідера в регіоні, але й просування та реалізацію інтересів країн континенту в світовій політиці. Бразилія входить до G 20, претендує на місце в Раді Безпеки ООН, входить до БРІК – нову структуру світової політики, що об'єднує Китай, Росію, Індію та Бразилію. Це об'єднання, маючи колосальний економічний та військовий потенціал, може в

перспективі перетворилася на важливішого актора, що формує сьогодні світовий порядок.

Таким чином, у XXI ст. принципово змінюється роль Латиноамериканського регіону в світовій політиці. Країни регіону трансформуються в важливіших акторів міжнародних відносин, прагнучи реалізувати зовнішньополітичний курс, у рамках якого можливо найбільш ефективно реалізувати національні інтереси країни. Зростає значення всього Латиноамериканського регіону як значного актора сучасної системи міжнародних відносин, що все більше впливає на формування нового світового порядку.

Більшість латиноамериканських країн вступила в XXI століття на хвилі глибоких зрушень у всіх без виключення сферах суспільного життя. Знакові зміни відбуваються як в економіці, так і у внутрішній та зовнішній політиці. Все це в сукупності створює вельми неординарну ситуацію, яка стрімко трансформує сталий політичний імідж Латинської Америки, відкриває перед її народами нові альтернативні перспективи, але, одночасно, породжує і додаткові виклики, на які латиноамериканські еліти і суспільства в цілому повинні дати переконливі відповіді. На сьогоднішній день у розвитку регіону чітко простежуються наступні тенденції:

1. зміна політичної орієнтації більшості країн регіону;
2. перегляд пріоритетів міжамериканських відносин;
3. проблема наркотрафіку у діалозі США – Латинська Америка;
4. нова динаміка інтеграційних процесів в середині континенту;
5. підвищення активності країн Латинської Америки на світовій політичній арені.

Латинська Америка, так само як і будь-який інший регіон, відіграє важливу роль на світовій арені та має свій безпосередній

вплив на міжнародні відносини. Економічний потенціал, включно з багатими природними ресурсами, та вагомий політичний авторитет у міжнародних організаціях і міжнародній спільноті загалом надають цим країнам глобального значення. Для України, яка на даний момент активно протистоїть російській агресії не тільки на полі бою, а й на міжнародній арені, співпраця з Латинською Америкою та підтримка з її сторони є надзвичайно цінними. Проте не можна не відзначити другорядність налагодження зв'язків українською стороною з цим регіоном у недалекому минулому, що також є однією з причин відсутності єдиної позиції щодо війни Росії проти України. Латинська Америка та Карибський басейн стикаються з нагальними соціально-економічними проблемами, включаючи бідність, корупцію та організовану злочинність, а також високим рівнем заборгованості та залежністю від цін на ресурси. Зовнішня політика ЛАКБ зосереджується на таких ключових державах як США та Китай, що поляризує країни регіону. На сучасному етапі головними тенденціями є поглиблення співпраці з КНР, нестабільні відносини з США, зменшення впливу РФ, відновлення активного співробітництва з ЄС.

Латинська Америка та Карибський басейн – це унікальний регіон, в якому переплелися багата історія, різноманітна культура, що змішала в собі особливості багатьох етносів і рас, та значні економічні ресурси. Внутрішня політика країн ЛАКБ завжди була складною та багатогранною, відображаючи унікальні виклики та можливості кожної країни. Останніми роками вона зазнала значних змін під впливом соціально-економічних, політичних та екологічних факторів.

Головною характеристикою внутрішньої політики ЛАКБ є поширення другої «рожевої» хвилі, що характеризується приходом до влади в більшості країн урядів лівого спрямування. Наприклад,

обрання президентом Габріеля Борича в Чилі, Густава Петро в Колумбії чи Андреса Мануеля Лопеса Обрадора (АМЛО) в Мексиці демонструють розвиток подібної тенденції, починаючи з 2018 року, і активізуючись в постковідні часи.

Головними рушіями «лівого повороту» Латинської Америки є не вирішеність нагальних соціально-економічних питань, які тільки поглибилися під час пандемії, таких як бідність, соціальна нерівність та суспільне розшарування, корупція, нестача робочих місць, велика заборгованість, проблеми міграції, злочинності та наркотрафіку, сировинна орієнтованість економіки та залежність від світових цін на ці ресурси, активізація екологічних, феміністичних та корінних етнічних рухів тощо. Також свою роль зіграли кризові часи, на які припала «блакитна» хвиля та провали ковідної політики в деяких країнах, наприклад Бразилії; політична криза та бажання населення здійснення докорінних змін в політиці та економіці, що вилилося в голосування проти правих партій, що тоді були при владі, на користь лівих рухів часто з «новими обличчями». Їхня політика зосереджувалася на збільшенні державних витрат на соціальні програми задля боротьби з бідністю, на охороні довкілля й екологічній політиці, захисті прав людини та соціальній справедливості, націоналізації найбільш важливих підприємств, боротьбі з корупцією та реформуванням державних інституцій тощо.

Проте вибори 2023 року поклали край «лівому повороту», який набув активної фази після виборів Густаво Петро в Колумбії та повернення Лули да Сілви в Бразилії. Навпаки, вони підтвердили тенденцію не стільки симпатій до лівого спрямування, скільки голосування проти чинного уряду та бажання радикальних докорінних реформ, тому натомість сприяли приходу до влади у 2023 році правих

особистостей, таких як Даніель Нобоа в Еквадорі, Хав'єр Мілей в Аргентині, а також Сантьяго Пенья в Парагваї.

В контексті вирішення головних внутрішніх проблем у регіоні, значною популярністю користуються політики, які готові жорстко та радикально боротися з суспільно-політичними та економічними викликами. Так, Луїса Абінадера в Домініканській Республіці було обрано на основі кампанії проти корупції та твердої відповіді на імміграцію з Гаїті. Обрадор значно збільшив соціальні витрати на нижчі класи, а Найіб Букеле з Сальвадору запровадив ультра репресивну політику проти організованої злочинності, що викликала багато питань стосовно дотримання прав людини, проте виявилася досить ефективною та завоювала симпатію населення. Хоч термін повноважень цих президентів закінчився в 2024 році, майже всі вони були переобрані на другий термін, а в Мексиці президенткою вперше стала жінка Клаудія Шейнбаум за підтримки на той момент чинного президента Обрадора. Та все ж більшість держав не можуть здійснювати такі амбітні жорсткі реформи, адже повинні узгоджувати свою політику з іншими внутрішніми органами влади через відсутність більшості в парламентах.

Ще один фокус уваги – безпекова ситуація в Андському регіоні, зокрема в Еквадорі та Колумбії. Еквадор, багаторічний символ стабільності в регіоні, пережив вибух насильства, спричиненого міжнародними наркобандами. Для Колумбії в свою чергу 2024 рік стане вирішальним щодо плану «тотального миру» президента Густаво Петро.

Значна увага буде прикута до того, як розвивається Аргентина – третя за величиною економіка Латинської Америки і член G-20 – під керівництвом нового правого президента Хав'єра Мілея. Головне

питання полягає в тому, чи приймуть аргентинці радикальні реформи жорсткої економії, або ж вони та гіперінфляція підштовхнуть країну до масових демонстрацій і політичних потрясінь.

Іншим викликом для регіону є протидія встановленню авторитарних режимів та сприяння розвитку стабільної демократії. Венесуела, Куба та Нікарагуа залишаються під керівництвом недемократичних лідерів, що спричинило ізоляцію цих країн як на міжнародній арені, так і в межах ЛАКБ, накладення санкцій на основні економічні сфери з боку розвинених держав, поширення таких несприятливих факторів як організована злочинність, наркотрафік, бідність, нерівність, проблеми з міграцією та розвиток на їхній основі негативних тенденцій в суспільстві, що можуть виражатися в кризі владних структур та соціальних протестах.

Яскравим прикладом є криза у Венесуелі, де через фальсифікації результатів президентських виборів чинним лідером Ніколасом Мадуро, демократична опозиція за підтримки західних країн намагалася протистояти автократичному режиму, однак зазнала поразки. Це спричинило масові заворушення та протести, накладення санкцій міжнародною спільнотою, зокрема на нафтову галузь, та підірвала авторитет країни в регіоні, спричинивши власну ізоляцію. Проте на даний момент почали все частіше звучати пропозиції з реінтеграції Венесуели та зняття санкцій, тому в майбутній перспективі криза, що триває з 2019 року, може дійти до свого логічного завершення, зважаючи на те, що Мадуро зміг утриматися при владі в турбулентні часи, а шанс на повалення його режиму вже втрачений.

Економіка Латинської Америки також має багато перспективних напрямків розвитку. Регіон ЛАКБ є важливим джерелом ресурсів,

необхідних для нової енергетичної економіки. Він містить одні з найбільших запасів міді в світі, 35-40% запасів літію та значні поклади нікелю, кобальту та інших важливих корисних копалин. Чилі вже є другим у світі виробником літію, і міжнародні інвестори зацікавлені в більш широкій розробці цих мінеральних ресурсів. Також активно розвиваються сектори, пов'язані з розбудовою інфраструктури та зеленою енергетикою. Важливими галузями є сільське господарство, видобувна промисловість, а також туризм. Проте економіки Латинської Америки також стикаються з викликами, такими як нерівність доходів, корупція та політична нестабільність.

Що стосується економічних перспектив Латинської Америки, то прогнози не передбачають якихось великих стрибків у 2024 році. Загалом очікується, що країни ЛАКБ залишаться на шляху низьких темпів зростання. Таке уповільнення пояснюється кількома факторами, які особливо впливають на експорт регіону. Перш за все, падіння цін на сировину після їхнього підвищення в 2022 році, пов'язаного з вторгненням Росії в Україну, завдало шкоди країнам Латинської Америки, хоча зростання цін на енергоносії з квітня 2023 року дозволило деяким країнам пом'якшити наслідки.

Інфляція та жорсткість монетарної політики в розвинутих економіках перешкоджають споживанню в цих країнах і, отже, попиту на продукцію, що експортується з країн Латинської Америки. У регіоні, який залишається дуже вразливим до міжнародної ситуації та зовнішніх потрясінь, багато країн фіксують нижчі темпи зростання, ніж очікувалося. Тим не менш, Бразилія і Мексика (і Коста-Ріка в меншій мірі) відрізняються темпами розвитку вище очікувань.

Уповільнення зростання Китаю стане визначальним фактором, який може сильно вплинути на економіку Латинської Америки,

оскільки азіатський гігант став другим за величиною торговим партнером регіону за останні двадцять років. Очікується, що найбільше постраждають країни, які експортують метали та сільськогосподарську продукцію до Китаю: Чилі, Аргентина, Бразилія, Перу.

Цей та інші фактори повинні підштовхнути країни Латинської Америки до перегляду своїх економічних моделей і сприяти внутрішній динаміці. Регіон залишається привабливим у ключових секторах, таких як охорона здоров'я, агропромисловість, екотуризм та відновлювані джерела енергії. Щоб залучити більше капіталу, країни Латинської Америки повинні зосередитися на трьох головних стовпах: покращенні бізнес-клімату, просуванні стратегічних секторів та розвитку інфраструктури. Краще цільове спрямування соціальних витрат також може сприяти збільшенню офіційної зайнятості та податкових надходжень.

При оцінці тенденцій майбутнього розвитку обов'язково варто звертати увагу на ті спірні питання, які існують між країнами стосовно тих чи інших проблем, і які можуть в подальшому вплинути не тільки на їхні відносини на регіональному рівні, так і мати світове значення. Нижче наведений короткий опис головних потенційних суперечностей, що можуть виникнути в латиноамериканських державах:

- 1) Територіальні суперечки. Історично склалося, що досить багато країн мають територіальні претензії до своїх сусідів, які у минулому часто вирішувалися війнами. У сучасному світі більшість з них поважають державні кордони та дотримуються принципів міжнародного права, проте іноді територіальні питання можуть знову з'являтися на порядку денному. Найбільш резонансною за останній

час була претензія Венесуели на нафтовий регіон Ессекібо в Гайані. Також час від часу в центрі уваги можуть опинятися Фолклендські о-ви або давні суперечки Болівії з Чилі та з Перу, які досі є каменем спотикання у відносинах між ними, зокрема через колись втрачений першою вихід до Світового океану. На додачу до цього існує проблема недостатньої захищеності кордонів Бразилії в Амазонії тощо.

2) Політичні протистояння. Найбільш очевидною з них є боротьба правих та лівих партій в регіоні. Змагання за вплив серед найбільших акторів, претендування на першість в Латинській Америці також впливає на геополітичну ситуацію. Проблеми демократій та перехід до автократизму, який може супроводжуватися переворотами та приходом до влади військових – історична проблема, що викликає напруженість в ЛАКБ тощо.

3) Економічні суперечності. Однією з найбільш очевидних є боротьба Бразилії проти Аргентини за економічне лідерство в регіоні. Виникнення торговельних війн між державами внаслідок розбіжностей щодо встановлення тарифів та мит гальмує економічну співпрацю між державами. Центральна Америка стикається з проблемою економічної залежності від США, що може ускладнювати двосторонні відносини між ними тощо.

Україні важливо при побудові ефективних відносин з державами ЛАКБ звертати увагу на їхні внутрішні проблеми, щоб виробити якісну стратегію комунікації із взаємовигідною користю. Розуміючи природу викликів, з якими стикається Латинська Америка, українська сторона зможе знайти спільні точки для досягнення компромісів у політичній і економічній співпраці, виробити власну позицію в регіоні та забезпечити свою постійну присутність тут,

відшукати потенційних союзників, щоб заручитися їхньою підтримкою на міжнародній арені, що особливо важливо в контексті російської агресії.

Таким чином, внутрішня політика країн ЛАКБ є динамічною та багатовимірною, яка відображає прагнення до соціальної справедливості, економічного розвитку, політичної стабільності та екологічної стійкості. Розуміння цих тенденцій є важливим для оцінки майбутнього розвитку регіону та його ролі у світовій політиці.

Загалом позицію в зовнішній політиці країн Латинської Америки та Карибського басейну можна охарактеризувати так: недопущення гегемонії та домінування однієї країни, обстоювання верховенства права з наголошенням на наявному нерівноправному міжнародному порядку та обов'язковістю мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи інших держав, наголошення на особливому значенні дотримання прав людини, плюралізмі та проблемах, з якими стикаються країни, що розвиваються.

Колоніальне минуле, часи активного домінування США в регіоні, військові перевороти та хунти при владі, економічні виклики індустріалізації та глобалізації, історично-цивілізаційні особливості та внутрішні культурно-етнічні питання – все це призвело до поступового утвердження подібних наративів, що впливають на зовнішню політику Латинської Америки та її сприйняття конкретних держав і світової арени в цілому. Так через досить довгий час намагань Сполучених Штатів безпосередньо втручатися у внутрішні справи держав в контексті доктрини Монро, в регіоні розвинулася антиамериканська позиція та неоднозначне сприйняття політики цієї держави. Схожі причини, які пов'язані з антиімперіалізмом та світовим домінуванням країн Заходу як в економічному, так і

політичному аспектах, впливають й на антизахідну позицію певних країн регіону. Проте, незважаючи на подібні настрої в суспільстві та риторику їхніх лідерів, загалом регіон за винятком деяких країн активно співпрацює з Європейським Союзом та підтримує з ним зв'язки в багатьох сферах.

Китай та РФ в свою чергу мають більш позитивний імідж, проте країни регіону в контексті протистояння гегемонів з обережністю ставляться до співпраці з ними. Бурхливі часи постійних військових переворотів та жорстоких диктатур поставили питання дотримання прав людини та збереження миру на порядок денний цих країн, що відображається зокрема на їхньому ставленні до війни Росії проти України, бажанні допомагати українцям та накладати санкції на країну-агресорку.

Відносини зі США. Незважаючи на розбіжності та неоднозначності у відносинах між регіоном та Сполученими Штатами, останні залишаються одними з ключових партнерів, зокрема в Центральній Америці. Це відображається як в економічному аспекті, так і в міжнародно-політичному.

Адміністрація Трампа притримувалася жорсткої політики, що вилилася в спорудженні стіни з Мексикою, погіршення у відносинах з Венесуелою та Кубою, намагання втручатися у внутрішні справи держав та зближення з правими та правоцентристськими режимами. Це певним чином підірвало позиції США в регіоні, особливо в період розпалу пандемії.

Адміністрація Байдена, в свою чергу, була націлена на відновлення попередніх показників, зокрема в сфері економічної співпраці, де Китай з кожним роком нарощує свій вплив у країнах Латинської Америки. Багато надій покладалося на розвиток

рівноправних партнерських відносин. Проте, справдилися далеко не всі очікування.

По-перше, війна Росії проти України, протистояння з Китаєм, проблеми внутрішньої політики стали основою порядку денного США, тоді як Латинська Америка та її проблеми відійшли на другий план.

По-друге початок нової «рожевою хвилі», що супроводжувалася приходом до влади лівих та лівоцентристських сил в Мексиці, Перу, Чилі, Болівії, Гондурасі, Колумбії, Бразилії тощо, так само не сприяв покращенню співпраці. Звісно, були наявні й позитивні процеси зближення та об'єднання з країнами Латинської Америки, що виражалося в проведенні самітів та виділенні фінансування для латиноамериканських потреб, проте міграційна криза часто затьмарювала більшість досягнень американської дипломатії.

По-третє, продовжує простежуватися певна недовіра між партнерами, що перешкоджає ефективній співпраці, і яка супроводжується недостатнім для втілення більшості трансформаційних ініціатив у регіоні бюджетом на фоні значної уваги до війни Росії в Україні. Напруга у відносинах між США та Латинською Америкою була більш ніж очевидною під час проведення саміту Америк в 2022 році, коли Штати відмовилися допустити Кубу до участі, у відповідь на що значна кількість держав погрожували бойкотувати його. Криза спостерігається також з Мексикою через невирішені питання стосовно міграції, енергетичної політики, торгівлі та наркотрафіку, у Центральній та Південній Америках через накладення санкцій на диктаторські режими в Нікарагуа та Венесуелі, з Бразилією, де президент Лула да Сільва веде суперечливу риторичку щодо українського питання та висловлюється лояльно до Китаю.

Для України позитивним сигналом є те, що наразі США вважають війну, розв'язану Росією, пріоритетним питанням настільки, що готові навіть пожертвувати своїми національними інтересами в регіоні, з яким вони мали найбільш тривалі та послідовні історичні зв'язки, і який вважався сферою їхнього впливу. І ціна за таке рішення значна: кожен вакуум сили, що утворюється через недостатню залученість США – чи то фінансову, чи то соціально-економічну – одразу заповнюється Китаєм, що дає останньому неабияку можливість посилити свою перевагу в регіоні не тільки з точки зору економічної присутності, а й політичного впливу. Також війна Росії проти України часто створює напруженість у відносинах з латиноамериканськими країнами, які притримуються нейтралітету, що так само шкодить позиціям США в регіоні. Тому для України важливо збільшувати кількість союзників серед держав ЛАКБ та налагоджувати відносини з ними, проводячи діяльність, орієнтовану на зменшення впливу РФ і КНР.

У найближчому майбутньому складно спрогнозувати, як саме будуть розвиватися відносини США з регіоном, адже на це впливають як внутрішні фактори й проблеми, так і зовнішня геополітична ситуація, які можуть як сприяти налагодженню співпраці та спільної точки зору щодо спірних питань, так і зробити прірву між країнами ще більшою, поглиблюючи вже наявну кризу. Проте Сполучені Штати все ж націлені на вирішення нагальних проблем для забезпечення як своїх національних інтересів, так і налагодження спільного співіснування, добробуту та ефективної кооперації для розкриття й реалізації всього потенціалу латиноамериканського регіону.

Співпраця з ЄС. Останнім часом відносини ЄС-ЛАКБ зазнають позитивних змін, що проявляються в перезапуску співпраці регіонів, стимулюванні торгівлі на противагу все більшому впливу Китаю, покращенні умов для інвестицій та кредитування, втіленні екологічних ініціатив тощо. Для ЄС кооперація з країнами регіону має неабияке значення, особливо в контексті багатих запасів як критично-важливих енергетичних ресурсів, що є необхідними для диверсифікації в енергетичному секторі та зменшенні залежності Європи від Росії, так і літія – ключового компоненту для розвитку інноваційних й екологічних проєктів у Європі та Латинській Америці.

На саміті ЄС-СЕЛАК (Співдружність країн Латинської Америки та Карибського басейну, CELAC) в 2023 році після довгої перерви у відносинах, зокрема й через непорозуміння з ключовими лідерами регіону, включно з Бразилією та її неоднозначною внутрішньою й зовнішньою політикою та ставленням до екологічних питань з боку колишнього президента Жаїра Болсонару, Союз прагнув до поглиблення торгівлі, сприяння інвестицій в регіон, протидії змінам клімату та формування «зеленої» економіки, збільшення кількості робочих місць та цифровізації, що так само вигідно й для сталого розвитку економік ЛАКБ.

Проте існують й певні перешкоди, такі як укладення угоди ЄС-МЕРКОСУР щодо скасування тарифів та мит між країнами регіонів, лібералізації торгівлі й створення величезного інтегрованого ринку, яка хоч і є надзвичайно перспективною для посилення співпраці, однак має значні перепони для її підписання, що виражаються у більш жорстких вимогах та стандартах для товарів із ЛАКБ та побоюваннях місцевих фермерів конкуренції з латиноамериканською дешевою сільськогосподарською продукцією.

Для України ж є важливим той факт, що на саміті війна Росії проти України майже не фігурувала, а найменші згадки щодо російської агресії викликали негативну реакцію серед проросійських держав. Поглиблення співпраці між ЄС та ЛАКБ має позитивне значення для нашої держави, адже дає значні переваги Союзу, частиною якого Україна має намір стати, та сприяє консолідації країн Латинської Америки як в економічному плані, так і з точки зору політичної позиції. Це може стати ще одним потенційним каналом зв'язку з ЛАКБ для поширення правди про війну та протидії російським наративам та дезінформації.

Загалом, можна позитивно оцінити перспективи подальшої кооперації між ЄС та Латинською Америкою, адже обидві сторони проявляють неабияку зацікавленість у цьому та націлені на вирішення спірних питань.

Відносини з Китаєм. Активна співпраця КНР з державами Латинської Америки та Карибського басейну почалася на початку XXI ст. після великого турне материком китайського лідера. За цей час Китай значно збільшив торгівлю з регіоном, почав інвестувати та будувати різноманітні інфраструктурні проекти, зокрема в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», надавати кредитні позики, стимулювати розширення присутності китайського бізнесу, брати активну участь в регіональних організаціях та об'єднаннях для забезпечення свого лідерства на світовій арені.

Загалом, відносини з регіоном будуються на основі декількох факторів: 1) співпраця між країнами Глобального Півдня, 2) ідеологічна близькість комуністичного Китаю з лівими рухами в країнах ЛАКБ, 3) намагання латиноамериканських держав знайти

альтернативу американському фінансуванню та зменшити залежність від США.

Китай в першу чергу розглядає отримання переваг з імпорту цінних природних ресурсів та корисних копалин з ЛАКБ, щоб забезпечити внутрішні потреби, розширення ринку збуту для своїх товарів, використання стратегічного положення, зокрема Панамський канал. У свою чергу країни латиноамериканського регіону отримують великого торговельного партнера, інвестора в регіональні інфраструктурні проєкти та кредитора з більш сприятливими умовами для позик.

Проте існує й зворотна сторона такої співпраці: експлуатація природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища в країнах ЛАКБ, зменшення конкурентоспроможності місцевих виробництв через загальну доступність більш дешевих китайських товарів, посилення дисбалансу у торгівлі та збільшення боргового тягаря. Наразі Китай продовжує нарощувати обсяги торгівлі з регіоном і розширює сфери співробітництва, які виходять за межі суто економічних і політичних взаємодій, та включають застосування «м'якої сили», зокрема в галузі освіти та інтеграції культурного простору. У свою чергу, країни ЛАКБ надають великого значення КНР як одному з ключових партнерів регіону та альтернативи Сполученим Штатам, що сприяє розвитку тісніших зв'язків між державами.

Однак так само не існує єдиної позиції всього регіону щодо співпраці з Китаєм, адже тут панує переконання недопущення появи гегемона в регіоні та поширення імперіалістичних амбіцій. Тому до співпраці з КНР зазвичай схиляються недемократичні режими регіону, що знаходяться під санкціями США, такі як Венесуела, Куба та

Нікарагуа, а також країни з лівими силами при владі, наприклад, Бразилія.

З української точки зору, поглиблення співпраці між ЛАКБ та Китаєм є несприятливою тенденцією, зважаючи на позицію останнього стосовно війни Росії проти України. Значна економічна залежність латиноамериканських держав від КНР поступово призведе до просування необхідних йому національних інтересів та лобіювання власних наративів, які можуть іти в розріз з головними цілями України на дипломатичному фронті. Саме тому критично важливо збільшувати українську присутність у цих країнах для протидії поширення пропаганди та підвищення поінформованості щодо російсько-української війни.

У найближчій перспективі Китай буде продовжувати нарощувати вплив у регіоні, що викликатиме ще більшу занепокоєність в США та країнах Заходу щодо загрози їхнім стратегічним інтересам. Через тимчасове послаблення позицій Штатів та більш сприятливий політичний ландшафт, включно з безпосередньою зацікавленістю у співпраці з боку латиноамериканських держав, КНР отримала шанс розширити зв'язки з ЛАКБ в контексті досягнення мети світового лідерства. Також передбачається перехід у сприйнятті Китаєм регіону від сировинного придатку до повноцінного та всеосяжного партнерства навіть з найменшими державами Карибського басейну.

Відносини з РФ. Росія, в свою чергу, не має значних економічних переваг в ЛАКБ як США та КНР, проте підтримує зв'язки з регіоном протягом довгого часу, що сягає ще періоду Холодної війни, коли СРСР мав змогу встановити тісніші відносини з ідеологічно близькими лівими режимами, зокрема Кубою. Сучасна РФ

продовжує радянську політику, демонструючи прагнення до всеохопного партнерства у стратегічній сфері присутності Союзу.

Тут також можна провести паралелі з тими головними аспектами, на основі яких будуються відносини Росії та латинтамериканськими країнами, що визначають співпрацю КНР з ЛАКБ, адже держава так само наголошує на своїй альтернативі американському і західному пануванню, та в першу чергу співпрацює з антиамериканськи налаштованими державами, а саме Венесуелою, Кубою та Нікарагуа. Останнім часом вона робить ставку на двосторонні відносини, аніж на просування своїх інтересів через майданчики регіональної співпраці, тому окрім налагодження економічних зв'язків, РФ також займається фінансуванням вигідних для неї режимів, поставками їм зброї, та бере участь в різних інфраструктурних проєктах, часто в енергетичній галузі. Особливої уваги заслуговує розгалужена система просування російських наративів, зокрема наявність пропагандистських каналів, таких як іспаномовні версії RT та Sputnik. Хоч наразі на міжнародній арені спостерігається значне зближення Китаю та Росії, країни продовжують залишатися конкурентами в регіоні, де у першого набагато кращі успіхи в геоекономічному впливі.

Питання значного політичного, інформаційного та економічного впливу Росії на держави ЛАКБ є надзвичайно гострим для України, особливо зважаючи на те, що в регіоні немає чіткої позиції щодо війни та існують лояльні до першої режими. Це підриває імідж нашої країни та грає проти нас, що яскраво проявляється під час голосувань за резолюції ООН щодо України. Російська пропаганда, яка дуже міцно засіла в регіоні, тепер активно просуває антиукраїнську позицію

задля задоволення власних інтересів, що негативно впливає на готовність цих держав допомагати українському населенню.

У майбутньому вплив РФ на регіон може суттєво зменшитися, в основному за рахунок нарощування тут геополітичної значимості Китаю та негативних наслідків ведення виснажливої війни. Найбільш пріоритетним буде протистояння США та КНР в Латинській Америці, тоді як Росія відійде на другий план. Також підтримка диктаторських режимів не є гарантією збереження її позицій в регіоні, тому подальша співпраця залежатиме в першу чергу від геополітичної ситуації у світі та достатніх ресурсів для продовження фінансування необхідних для країни проєктів та програм.

Відносини з іншими міжнародними організаціями. Латинська Америка є активним глобальним політичним гравцем, тому неодмінно бере участь в багатьох світових організаціях та має власні регіональні майданчики для поглиблення взаємодії між країнами.

Країни ЛАКБ є активними членами **ООН**, беруть участь у численних миротворчих місіях цієї організації і підтримують ініціативи щодо сталого розвитку тощо. Бразилія, Мексика та Аргентина часто стають учасниками різних рад і комітетів, таких як Рада Безпеки та Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП). Ці країни також активно виступають за збільшення присутності латиноамериканського регіону в ключових органах ООН, зокрема за реформу та розширення кількості постійних членів Ради Безпеки, щоб відновити ефективність роботи органу та посилити його вплив на світовий порядок денний.

Держави латиноамериканського регіону також співпрацюють з представниками **G-7** («Великої сімки») та безпосередньо беруть участь в **G-20** – об'єднанні двадцяти найбільших економік світу. Хоча

жодна з країн ЛАКБ не є членом G-7, вони співпрацюють з цими країнами через партнерські програми, зокрема у сферах економічного розвитку та екологічних ініціатив. Лідери країн цього регіону час від часу беруть участь у їхніх розширених зустрічах, де обговорюються глобальні виклики, такі як зміни клімату, боротьба з бідністю та міграцією. Останній саміт G-7, що був проведений у червні 2024 року, теж торкався питань Латинської Америки. Зокрема, наголошувалося на посиленні співпраці з регіоном на протипагу Китаю та вирішенні нагальних проблем, що пов'язані з несприятливою гуманітарною ситуацією на Гаїті та пануванням там організованої злочинності, диктаторським режимом в Нікарагуа й венесуельською політичною кризою, включно із значним занепокоєнням щодо територіальної суперечки з Гайаною.

Проте співпраця між регіоном та безпосередньо G-7 є досить обмеженою. На протипагу цьому Аргентина, Бразилія та Мексика є членами G-20, що дає їм можливість безпосередньо впливати на глобальну економічну політику. Країни ЛАКБ активно просувають питання розвитку та економічної стабільності в рамках «Групи двадцяти», привертаючи увагу до проблем країн, що розвиваються. У 2024 році саміт вперше проведуть в Латинській Америці, а саме в бразильському Ріо-де-Жанейро. Це відкриває величезну кількість можливостей для господаря саміту, включно з ініціюванням та просуванням власних пропозицій в різних економічних сферах, встановленням робочого порядку денного тощо.

Головування Бразилії позитивно вплине на весь регіон, адже будуть підніматися питання, що стосуватимуться всіх країн ЛАКБ, такі як висока інфляція та кредитна заборгованість, зростання бідності, відсутність продовольчої безпеки, екологічні питання тощо.

Показово, що на саміт були також запрошені Парагвай та Уругвай, які разом з Бразилією та Аргентиною будуть по суті представляти інтереси МЕРКОСУР. Для самої ж Бразилії відкриваються можливості стати «мостом» між економіками Півночі та Півдня й збільшити її роль в світі, зокрема завдяки просуванню переговорів про вступ до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Тож 2024 рік в G-20 – це рік Латинської Америки.

Іншим цікавим випадком представництва регіону в міжнародних організаціях є група країн **БРІКС**. Бразилія є членом цього альянсу, що сприяє її співпраці з Росією, Індією, Китаєм та Південною Африкою в галузях торгівлі, інвестицій та політичної координації. БРІКС була заснована як альтернатива міжнародним фінансовим інституціям, щоб покращити представництво країн, що розвиваються, тому в рамках групи існує Новий банк розвитку (New Development Bank, NBD) для надання кредитних позик.

Наразі домінуючу роль в об'єднанні відіграє Китай, мета існування якого поступово зміщується з суто економічних питань до політичного протиставлення країн Глобального Півдня державам Заходу, зокрема G-7. Тому на саміті в ПАР в 2023 році офіційно була запрошена низка країн до вступу в БРІКС, зокрема Аргентина. Однак, зважаючи на політику позаблоковості Бразилії, що суперечить амбіціям Китаю щодо політизації групи, та відмови від приєднання Аргентини, роль Латинської Америки в цій організації буде поступово зменшуватися, якщо до блоку не приєднаються інші лояльні до Пекіну та Москви режими, що поки що є малоймовірним через їхні слабкі економічні позиції.

Регіональна співпраця. Держави ЛАКБ активно шукають шляхи для посилення регіональної інтеграції та співробітництва.

Прикладом таких організацій є **МЕРКОСУР**, **КАРІКОМ**, **ОАД**, **СЕЛАК** тощо.

Організація американських держав (ОАД) включає всі держави Західної півкулі за лідерства США, і по суті є єдиною організацією, де присутні обидві Америки в повному складі. Однак, через значні розбіжності між учасниками щодо фундаментальних питань та антиамериканські настрої в деяких країнах, організація не може ефективно займатися своєю діяльністю.

СЕЛАК, у свою чергу, є об'єднанням суто держав Латинської Америки та Карибського басейну без США та Канади. У цьому форматі з регіоном співпрацюють як ЄС, так і Китай, що робить його досить продуктивною альтернативою ОАД.

МЕРКОСУР (Спільний ринок Південного конуса) включає Аргентину, Бразилію, Парагвай, Уругвай і Венесуелу, членство якої призупинено з 2017 року, та існує з метою економічної інтеграції та вільної торгівлі між ними. Організація сприяє збільшенню внутрішньорегіональної торгівлі, залученню іноземних інвестицій та економічному зростанню, проте стикається з політичними та економічними викликами, такими як різні рівні економічного розвитку та політичні кризи в деяких країнах-членах. Є одним з найбільш впливових регіональних утворень.

КАРІКОМ або Карибська співдружність включає 15 країн-членів Карибського басейну, що зосереджує свою діяльність на економічній інтеграції, координації зовнішньої політики та спільному вирішенні соціальних та економічних проблем своїх учасників. Успішна співпраця в галузях сільського господарства, туризму та сталого розвитку, а також впровадження єдиного ринку та економічного простору є головними досягненнями цієї організації,

проте вона також стикається з проблемами малих економік, які вразливі до зовнішніх потрясінь, таких як зміни клімату та глобальні економічні кризи.

Для України присутність Латинської Америки в міжнародних організаціях має значний вплив на розв'язання питань, що їй безпосередньо стосуються, зокрема війни. Важливу роль відіграють рішення та резолюції, винесені ООН стосовно повномасштабної війни, де держави ЛАКБ так само на рівні з іншими володіють правом голосу. Хоч більшість резолюцій мають декларативний характер, саме завдяки ним можна реально оцінити настрої міжнародної спільноти та їхнє ставлення до українського питання, відрізнити потенційних союзників від тих, хто підтримує агресора.

У ключовому безпековому органі ООН обрання непостійних членів базується на географічному принципі, а тому це означає, що 2 його члени, обрані на дворічний період, повинні бути обов'язково представниками регіону ЛАКБ. Відповідно до того, які саме країни туди потраплять, залежить ефективність роботи органу в рамках обговорення ситуації в Україні та підняття питань, пов'язаних з війною й ініціювання відповідних резолюцій. Так в період 2022-2023 років в РБ ООН були присутні Мексика і Бразилія, які мають більш нейтральну позицію щодо цих подій, тоді як в 2024-2025 роках ці місця займають Еквадор, що згодом буде замінений Панамою, та Гайана, кожна з яких частіше висловлюється на підтримку України.

Хоч Рада на даний момент не може виносити по-справжньому дієвих рішень стосовно війни через накладання вето Росією, непостійні члени останнім часом відіграють все більшу роль в досягненнях компромісів, пошуку альтернативних рішень, ініціюванні конкретних обговорень та засідань в рамках цього органу. Тому

присутність країн, що підтримують нашу державу, поважають міжнародне право, цілі та принципи ООН й дотримуються їх, є у будь-якому разі позитивним сигналом для України.

Співпраця ЛАКБ із найбільш розвинутими державами, що входять до G-7, сприятливо впливає на пошук більш менш спільної позиції регіону щодо підтримки української сторони у війні та потенційного поглиблення економічних, культурних та соціальних зв'язків, тоді як відносини деяких держав з БРІКС лише поглиблюють вже наявні суперечності у цих сферах. Регіональне співробітництво є дуже перспективним майданчиком для України, щоб досягти ефективної комунікації з латиноамериканськими державами, просувати свої національні інтереси, віднайти компроміси й досягти консенсусу щодо спірних питань.

Співпраця країн Латинської Америки та Карибського басейну з міжнародними та регіональними організаціями у майбутньому продовжуватиме сприяти зміцненню економічної інтеграції, політичної стабільності та соціально-економічного розвитку в регіоні. Проте через значні розбіжності у поглядах між країнами як щодо власних внутрішніх питань, та і щодо глобальних проблем, регіональна співпраця не є достатньо розвинутою чи ефективною, щоб успішно представляти інтереси регіону загалом. У перспективі позитивні зміни в цьому аспекті залишаються бажаними та можуть бути досягнуті завдяки новим ініціативам головних регіональних гравців, таких як Бразилія, Аргентина чи Мексика.

Описавши сучасні тенденції внутрішньої та зовнішньої політики країн ЛАКБ та оцінивши значимість цих процесів для України, можна виділити основні рекомендації для органів державної влади, щоб

покращити позиції країни в регіоні та налагодити тісні політичні, економічні та соціально-культурні зв'язки:

Латинська Америка є досить величезним ринком для збуту українських товарів та послуг, що сприятиме диверсифікації напрямків торгівлі. Україна може запропонувати регіону постачання сільськогосподарських товарів, продуктів промислового виробництва, обмін технологіями та інноваціями у науковій сфері, надання ІТ-послуг тощо. ЛАКБ у свою чергу може стати постачальником сировини, енергетичних ресурсів, добрив тощо. Це сприятиме зміцненню зв'язків та створенню необхідних важелів впливу. Головними засобами досягнення цього є державні програми та приватні ініціативи, які будуть заохочувати торгівлю між державами, договори, які будуть сприяти зменшенню тарифів та мит на певні категорії товарів, збільшення взаємних інвестицій та зменшення бюрократичних перешкод для бізнесу.

Для ефективної співпраці держав необхідно заохочувати контакти між ними на всіх рівнях, включно з культурним та соціальним. Щоб цього досягти, державні органи повинні сприяти обміну досвідом в усіх сферах життєдіяльності людини. Сприяння культурній інтеграції та освітнього туризму, запровадження освітніх програм за обміном для студентства та молоді, забезпечення інформаційних каналів для легкого та швидкого доступу до правдивої та надійної бази знань про країни ЛАКБ та Україну, протидія пропаганді та фейкам, підвищення обізнаності, обмін технологіями та науковими здобутками, досягненнями в медицині та сфері охорони здоров'я, пропонування взаємного запровадження успішних практик для вирішення спільних проблем, запровадження спільних проєктів в екологічній галузі тощо мають бути основними напрямки діяльності

для покращення взаємної довіри та отримання вигоди від багаторівневого комплексного співробітництва. Також аналіз політичних процесів у країнах продемонструє для кожної зі сторін корисні приклади щодо вирішення внутрішніх соціально-економічних проблем, а співпраця на урядовому рівні відкриє нові можливості для зміцнення власних внутрішніх політичних систем та підтримки демократії.

Поглиблення дипломатичних зв'язків, розширення мережі посольств і консульств, сприяння зустрічам на всіх рівнях, налагодження прямих контактів між лідерами держав та ініціювання спільних міжнародних проєктів, створення сприятливої атмосфери для ведення перемовин та укладання взаємовигідних угод, пошук компромісів та мирне вирішення суперечностей мають бути пріоритетними цілями для налагодження та поглиблення відносин України щодо Латинської Америки. Співробітництво в межах міжнародних організацій повинно сприяти покращенню міжнародного авторитету України та розширенню її дипломатичних горизонтів. Робота над консолідацією держав ЛАКБ, що підтримують українську сторону у війні, та координація їхніх зусиль мають стати основою для вироблення сприятливої для України позиції в регіоні щодо цього питання.

Латинська Америка та Карибський басейн – це різноманітний та багатогранний регіон зі своєю специфікою та унікальними особливостями. Він є значним геополітичним гравцем та впливає на міжнародний порядок. У внутрішній політиці Латинська Америка та Карибський басейн прагне до вирішення нагальних соціально-економічних питань, які включають у себе проблеми бідності, корупції, організованої злочинності, наркотрафіку, міграції тощо. Україна довгий

час не приділяла належної уваги розвитку відносин з регіоном, тому, коли російська агресія спричинила повномасштабну війну, виявилось, що в Латинській Америці опинилося чи не найбільше держав, що підтримують РФ, а уявлення про нашу країну сильно відрізнялися від дійсності. Через нестачу комунікації та тісних економічних зв'язків війна Росії проти України сприймається як щось далеке, що безпосередньо не торкається життя регіону. ЛАКБ не має єдиної позиції щодо російської агресії, тому він часто слугує посередником для обходу Росією санкцій. Тому з 2022 року Україна почала активно налагоджувати зв'язки з цими державами та надолужувати втрачені можливості. Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба здійснив турне 11 латиноамериканськими державами, аби заручитися їхньою підтримкою та обговорити події, що відбуваються в Україні. Проте це лише крапля в морі у порівнянні з тим впливом, що має Росія, та її системою поширення пропаганди. Саме тому влада нашої держави повинна докладати більше зусиль для досягнення необхідних їй цілей. Українські органи влади повинні сприяти економічному співробітництву, обміну досвідом та поліпшенню міжнародних зв'язків з регіоном. Керівництву нашої держави треба докласти величезну кількість зусиль для того, щоб досягти результатів та зібрати перші плоди ефективної співпраці між Україною та ЛАКБ. Влада вже зробила висновки з помилок минулого та обрала правильний курс для виправлення ситуації, що склалася. Тільки наполеглива праця та сильне бажання обох сторін поглиблювати відносини по-справжньому принесуть їм користь у майбутньому та забезпечать міцні та довготривалі взаємні зв'язки.

Рекомендована література

1. Арах Асо К. Взаємини Іракського Курдистану з Турецькою Республікою після 2003 р.: чинники стратегічного зближення та

основні протиріччя. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2018. № 44. С. 57-63.

2. Голуб В. Становище курдської меншини на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Міжнародні відносини. 2010. Вип. 2. С. 154-164.

3. Захарченко А.М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. Політичне життя. 2020. № 1. С. 96-101.

4. Коппель О., Гаспарян А. Американський чинник трансформації Близького Сходу. Американська історія та політика. 2016. № 2. С.128-134.

5. Пашков В., Міщенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 1(9). С. 18-33.

6. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. Політичне життя. 2022. №1. С. 69- 76.

7. Швед В.О. Арабські країни Перської затоки у системі геополітичних змін початку ХХІ ст. Проблеми всесвітньої історії. 2019. № 1(7). С. 73- 87.

8. Стрільчук Л.В. Еволюція близькосхідної політики США щодо Іраку (90-ті роки ХХ - поч. ХХІ ст.) Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. 2013. № 21. С. 116-121.

9. Ніколаєв С. Огляд конфліктів між Іраном та Іраком. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2019. № 2. С. 97- 107.

10. Мудрієвська І. Проблема безпеки країн Перської затоки: конфлікти на початку ХХІ століття. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2018. № 3. С. 67-75.

11. Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. Східний світ. 2019. № 1 (102). С. 85-115.

12. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Близький Схід як простір глобальної невизначеності: виклики для України. Східний світ. 2020. № 3. С. 87- 108.
13. Купрейчук В.Ю. Вплив лівансько-ізраїльської війни 2006 року на міжнародні відносини близькосхідного регіону. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 117(2). С. 48-54.
14. Моцак С., Токаренко І. Угоди Осло та саміт у Кемп-Девіді 2000 р.: спроба президента США Б. Клінтона та його адміністрації мирно врегулювати арабо-ізраїльський конфлікт у 1993-2001 рр. Консенсус. 2023. № 3. С. 61-69.
15. Корчинський М.В. Двосторонні відносини Іракського Курдистану після завершення війни в Іраку (2003-2011 рр.). Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 108. С. 304-308.
16. Пашкевич М.С., Пашков В.О., Міщенко В.С. Курдське питання на Близькому Сході у ХХІ ст. Регіональні студії. 2020. № 20. С. 173-178.
17. Серушт Н. Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту у Сирії. Політичне життя. 2018. № 3. С. 114- 119.

Лекційне заняття 7. Сучасний стан та перспективи розвитку країн Африки та Латинської Америки

Латинська Америка у світовій системі господарства. Інтеграційні процеси. Кубинська революція. Внутрішня та зовнішня політика режиму Фіделя Кастро. „Карибська ініціатива” 1984 р. Президента США Рональда Рейгана. Проблемні питання розвитку острівних країн Карибського моря. Інтервенції США в Панамі та Нікарагуа у 80-і рр. ХХ ст. Перу як андська країна. Феномен військового капіталізму. Ліворадикальні загони і проблема наркотрафікінгу. Шляхи врегулювання колумбійського конфлікту. Економічний профіль: від ресурсів до інновацій. Спільне: Боротьба з «ресурсним прокляттям» та перехід до переробної промисловості. Регіональна специфіка: Стрімка цифровізація та фінтех-революція в Африці (Кенія, Нігерія) порівняно з розвиненим агропромисловим та

автомобільним секторами Латинської Америки (Бразилія, Мексика). Критичні мінерали: Роль «літієвого трикутника» (Лат. Америка) та «кобальтового поясу» (Африка) у глобальному переході на електромобілі. Демографія та урбанізація Африканський вибух: Аналіз наймолодшого населення планети як потенційного ринку та джерела робочої сили. Латиноамериканська зрілість: Виклики старіння населення в деяких країнах (Чилі, Уругвай) та досвід мегаполісів у вирішенні соціальних нерівностей. Геополітика та нові альянси Багатовекторність: Як країни обох регіонів використовують конкуренцію США та Китаю для отримання інвестицій. Інституційне посилення: Роль Африканського Союзу та МЕРКОСУР/CELAC у формуванні консолідованої позиції на міжнародній арені (G20, ООН). Південь — Південь: Розвиток торговельних та політичних зв'язків безпосередньо між двома континентами (трансатлантичне співробітництво). Виклики стабільності та безпеки Демократичні процеси: Хвилі «нових правих» у Латинській Америці та проблема військових переворотів у Сахелі. Екологічна безпека: Збереження лісів Амазонії та басейну Конго як ключовий фактор глобального виживання.

Міжнародні відносини в Латинській Америці за постбіполярної доби. „Вашингтонський консенсус” і неоліберальні реформи в державах макрорегіону та їхній вплив на міжнародні відносини. Причини „лівого тренду” в країнах Латинської Америки. Криза Організації американських держав і планів створення Панамериканської зони вільної торгівлі. Інтеграційні процеси в постбіполярній Латинській Америці. Створення МЕРКОСУР і розвиток міждержавної співпраці в Ла-Платському регіоні. Особливості конфліктогенності в макрорегіоні. Зовнішня політика Бразилії за урядування Партії трудящих. Міжнародна діяльність Венесуели за правління Уго Чавеса. Ресурсний чинник у міждержавних відносинах Латинської Америки. Еволюція взаємин латиноамериканських держав зі США.

З початку створення Європейський Союз активно співробітничав з іншими регіонами, включаючи Латинську Америку

та Карибський басейн. ЄС заявляє, що Латинська Америка є важливим політичним та економічним партнером, але наразі ще не встановлено стратегічного партнерства з рядом потужних країн регіону.

Європейський Союз до середини 1990-х років не мав документів, де була б визначена стратегія Союзу щодо даного регіону. Лише в 1995 з'являється документ щодо стратегії ЄС по відношенню до країн Латинської Америки. Після цього регіон починає бути одним з найпріоритетніших для Європейського Союзу. Європейський Парламент закликав у своїй резолюції від 15 листопада 2001 р. до глобального підходу до відносин ЄС – ЛАКБ, а подальші події всякого роду домоглися втілити цей підхід в життя. Відповідно до моделі, запропонованої в ЄП, бі-регіональне стратегічне партнерство повинне привести в кінцевому підсумку до справжнього політичного партнерства та партнерство в галузі безпеки, створення європейсько-латиноамериканської зони вільної торгівлі до 2010 р. (або в разі неможливості створення до цієї дати, сприяти створенню зони вільної торгівлі якнайшвидше), а також глибинного партнерства в соціальній сфері та в сфері знань і спільних дій щодо забезпечення сталого розвитку.

По-перше, ця ідея полягає в тому, щоб почати політичне співробітництво і партнерство в галузі безпеки, щоб прокласти шлях для двостороннього регіонального миру та безпеки, які ґрунтуються на таких загальних основоположних принципах, як повага до прав людини, принцип верховенства закону та демократичних цінностей, та взаємної безпеки. Це вимагає, перш за все, нового бі-регіонального політичного порядку, що сприяв би реальному політичному діалогу з актуальних тем (соціальна згуртованість, підтримка в галузі

управління, скорочення масштабів убогості, міграція, боротьба з тероризмом і з незаконним обігом наркотиків).

По-друге, партнерство ЄС-ЛАК має розвиватися в соціальній сфері та в сфері знань і спільних дій для забезпечення сталого розвитку, що вимагає не тільки значного збільшення обсягу ресурсів, а й створення нової моделі співпраці в галузі розвитку, спрямованої на усунення розбіжностей, зміцнення державної політики та приватної ініціативи. Європейський Союз приділяє першочергову увагу співробітництву в галузі техніки, вищої освіти та інноваційної діяльності, а також закликає латиноамериканські країни закласти основи для «Євро-латиноамериканського суспільства знань», що допоможе створити основу відкритої, конкурентоспроможної економіки.

Європейський Союз визначив 3 основних інструмента для співпраці з регіоном Латинської Америки та Карибського басейну та для допомоги країнам регіону. Такими інструментами є Інструмент співпраці з розвитку (DCI), Європейський фонд розвитку та Європейський інвестиційний банк. Регіональна програма розвитку Латиноамериканського регіону є складовою частиною Інструмента співпраці з розвитку та результатом проведення самітів між ЄС та країнами Латинської Америки і Карибського басейну.

Основні напрямки співробітництва включають: а) соціальна згуртованість – гендерна рівність, права людини, демократизація; б) регіональна економічна інтеграція – подолання бідності, боротьба з нерівністю, розвиток віддалених та сільських районів; в) сталий розвиток та попередження конфліктів; г) освіта; г) здоров'я та медичне забезпечення; д) навколишнє середовище – збереження

різноманітності, природних ресурсів; е) боротьба з виробництвом та поширенням наркотиків.

Співробітництво Європейського Союзу з державами Латинської Америки та Карибського басейну охоплює широке коло питань та поглиблюється завдяки постійному діалогу.

Сьогодні Латинська Америка розвивається швидкими темпами, незважаючи на існуючі всередині регіону проблеми, і збільшує свій вплив на процеси в світі. Зрозуміло, що при цьому латиноамериканські країни вже не хочуть прямо залежати від політики інших держав, тим більше, якщо ця держава розглядає країни регіону як власний «сировинний придаток». Сполучені Штати Америки, навпаки, поступово втрачають свій вплив як у всьому світі, так і в латиноамериканському регіоні. Частково, в цьому винна світова фінансова криза, що вибухнула останнім часом, збільшення зовнішнього боргу США, внутрішні проблеми, з якими адміністрація попереднього президента, Дж. Буша, не змогла впоратися.

Тому за останні кілька років США починають усвідомлювати необхідність змін у своїй зовнішній політиці по відношенню до Латинської Америки, якщо вони й надалі хочуть мати доступ до природних і потенційних економічних багатств регіону. Рівноправне співробітництво, зрозуміло, найближчим часом не буде досягнуто, але кроки в цьому напрямі здійснюються. США прагнуть впливати на процеси, що відбуваються в регіоні, не так явно і наполегливо, як це відбувалося в попередні роки, розуміючи, що силою вони зможуть домогтися набагато меншого, ніж дипломатичними шляхами, підтримкою боротьби з внутрішніми проблемами країн регіону. (Такими, як корупція і виробництво та постачання наркотиків).

Сьогодні в латиноамериканських країнах розуміють, що побудова «соціальної економіки», для чого і здійснюється так званий «лівий поворот», посилить позиції регіону в світі і допоможе перетворитися на одного з великих лідерів нового багатопольярного світу, що прагне узгодити власні інтереси без утиску тих або інших. Для того, щоб дистанціюватися в деяких питаннях від думки США країни регіону прагнуть зміцнити свої економічні та політичні зв'язки з такими країнами, як Китай, Росія, Індія, Японія та іншими країнами. Однак, з того, з ким латиноамериканські країни намагаються поліпшити свої зв'язки, так само можна судити про ступінь впливу США на країну. Так, наприклад, Венесуела, де проводиться відкрита антиамериканська політика, налагоджує свої відносини в першу чергу з Росією і Китаєм, які так само відомі своїми розбіжностями з США з багатьох питань.

Однак країни Латинської Америки поки не можуть повністю відмовитися від допомоги, наданої США, нехай і на нерівноправних умовах. Швидше за все, в найближчі декілька років повна незалежність країн Латинської Америки від зовнішньої політики США досягнута не буде.

Багато в чому завдяки підтримці своїх друзів в Латинській Америці Китай вступив в 2001 р.і до Світової організації торгівлі і швидко почав проникати до регіону з дешевою робочою силою і великим та перспективним споживчим ринком. Венесуела стала плацдармом і фінансовим каналом Китаю в Латинській Америці, виступаючи у ролі провідника своєрідної економічної «окупації». Між тим, Латинська Америка і Китай дивляться один на одного із захопленням та з деяким занепокоєнням. Адже в своїй історії

Латинська Америка отримала не один, а відразу аж три двигуна економічного зростання.

До 80-их років ХХ ст. Сполучені Штати були головним партнером в латиноамериканському регіоні. Потім в наступному десятилітті відбувся бум європейських інвестицій до Латинської Америки. Тепер Китай зайняв чільне місце на латиноамериканському континенті. Країни Латинської Америки цікаві для Китаю не тільки енергоносіями, мінералами і сільськогосподарською продукцією. Вони цікавлять китайську сторону, як важливий об'єкт двостороннього економічного співробітництва та, в різних формах, вигідне місце інвестування з Китаю. Ще в листопаді 2008 р. китайським урядом була розроблена стратегія «Політики Китаю в Латинській Америці і Карибському басейні». В ній відбито позицію Китаю щодо Латинської Америки, чітко визначені пріоритети, запропоновані основні принципи для налагоджування співробітництва в різних галузях та з стратегічної точки зору накреслені можливості для подальшого розвитку. Китайська стратегія співпала з часами, коли почала вирувати світова фінансова криза. І збіг цих термінів не може бути випадковим. В ній зокрема відзначається, що розвиток можливостей залежить від багатьох факторів. І найбільш важливими факторами є взаємодоповнюваність і торговельно-економічне співробітництво між Китаєм та Латинською Америкою. В той час, коли фінансова і економічна глобальна криза йде на спад, ця взаємодоповнюваність отримує подальше поглиблення, що сприяє більш продуктивній роботі китайських підприємств в Латинській Америці. Загалом же привабливість Латинської Америки для Китаю окреслена в трьох пунктах. По-перше, Латинська Америка багата природними ресурсами. А Мексика і Венесуела є одними із

найбільших країн-виробників нафти в світі. До того, крім нафти Венесуела має ще й великий газовий потенціал. А Бразилія займає шосте місце в світі за запасами залізної руди. Чилі і Перу володіють відповідно другим і четвертим за величиною запасами міді у світі. Мексика багата сріблом, сіркою і селітрою. Куба – нікелем. А Венесуела залізною рудою та іншими великими запасами корисних копалин. Китайська економіка продовжує зростати, тому з її розвитком в майбутньому відчуватиметься зростання потреби в латиноамериканській нафті і газі, залізній руді, міді та інших корисних копалинах. Важливим питанням є, як забезпечити стабільне постачання цих ресурсів до Китаю, котрий знаходиться за тисячі кілометрів від Латинської Америки. Китайці планують співпрацювати з латиноамериканськими країнами, створюючи на місцях підприємства з переробки цих ресурсів. Що сприятиме прискоренню економічного розвитку Латинської Америки і безпеці каналів поставок цих ресурсів. По-друге, Латинська Америка є величезним потенційним ринком для Китаю. Загальна чисельність її населення сьогодні складає близько 570 мільйонів людей і сумарний ВВП всіх латиноамериканських країн становить 4,4 трильйона доларів. Нині Латинська Америка є більш процвітаючою, ніж Китай. Адже в більше як 10 її державах ВВП на душу населення складає більше 5 тисяч доларів. І хоча фінансова криза зачепила і Латинську Америку і потужності її економіки в цілому знизилися, однак значний потенціал збуту все ж залишився.

Хоча в Латинській Америці існує великий розрив між рівнем добробуту різних груп її населення, і вона потребує, як якісних товарів так і предметів розкоші, однак потреба у великій кількості дешевих китайських товарів на латиноамериканському континенті

надає великі можливості для ведення бізнесу. По-третє, Латинська Америка має великі фінансові потреби. Фінансова криза вплинула на Латинську Америку, в результаті чого деякі латиноамериканські держави зазнали труднощі у фінансуванні. А ряд країн регіону, дотримуючись стратегії диверсифікації, намагаються знайти альтернативу традиційній залежності від американського капіталу.

Крім того, декілька країн, такі як Венесуела, Болівія, Еквадор, Нікарагуа і Куба, через напруженість своїх відносин з Сполученими Штатами гостро потребують китайського фінансування. Ці фактори створили попит на китайський капітал в Латинській Америці. В той же час Китай, маючи величезні валютні резерви, в умовах фінансової кризи зацікавлений в підтримці китайських підприємств в Латинській Америці. Венесуела заслуговує на особливу китайську увагу. Тут політика і бізнес об'єдналися належним чином. А спільність комуністичної ідеології стала цементуючим фактором для входження китайських компаній на латиноамериканський «плацдарм». Однак, не дивлячись на те, що президент Венесуели Уго Чавес дуже доброзичливо ставиться до Китаю і відвідував його з візитами вже багато разів, китайці не бажають закривати очі на ті ризики, яким піддаються їхні інвестиції у Венесуелі. Першим із них є той, що нині Венесуела знаходиться у напружених відносинах зі Сполученими Штатами і Колумбією. Другим, що політичне майбутнє президента Уго Чавеса є невизначеним, не дивлячись на те, що він планує керувати Венесуелою ще багато десятиліть. Третім той, що правова система у цій країні є недосконалою і мінливою, управління неефективним, а корумпованість влади занадто великою. Також існує серйозна проблема організованої злочинності, котра дестабілізує венесуельське суспільство. Однак ризики занадто великого зближення

з Китаєм розуміють і в латиноамериканських країнах, не дивлячись на те, що експортувати нафту, корисні копалини і зерно їм вигідно. Тим не менш, деякі латиноамериканські експерти та бізнесмени починають говорити відверто про ризики подібного партнерства з Китаєм. Адже конкуренція, під час експорту промислової продукції, з китайськими компаніями, більшість яких засновані з державною участю, є досить специфічною. Що передбачає варіювання цін на акції, захоплення власності на землю та природні ресурси. І хоча китайці заявляють, що були колонізовані і не хочуть колонізувати когось, все виглядає зовсім не так. Латинська Америка, котра завжди так остерігалася надмірних економічних і політичних впливів Сполучених Штатів, тепер потрапляє в зону впливу іншого економічного гіганта. І Китай приходить на латиноамериканську землю не сам. Масово завозяться китайські фахівці, розгортається китайська інфраструктура і водночас нафтові, гірничо-видобувні та харчові компанії скуповують земельні ділянки. В середині нинішнього десятиліття китайські компанії отримали вказівку розширитися зовні, і держава допомагає цьому розширенню всіма доступними методами. В результаті азіатський гігант став другим за величиною торгівельним партнером Латинської Америки. Першим є Європейський Союз, а третє місце тут дісталось Сполученим Штатам. Водночас, протягом останнього десятиліття, Китай накопичив профіцит у фінансовій взаємодії майже з усіма країнами Латинської Америки, за винятком Аргентини, Бразилії, Чилі і Перу. Але якщо інвестиції Китаю в латиноамериканські держави за всю історію співробітництва до 2009 року склали 22 мільярда доларів, то лише за дев'ять місяців 2010 року вони стрімко злетіли вгору. В Латинську Америку надійшло 17 мільярдів доларів інвестицій. По суті Китай став своєрідним двигуном економічного

зростання для Латинської Америки в XXI столітті. Але латиноамериканських експертів непокоїть той факт, що країни континенту в цій структурі економічного обміну стають сировинним придатком так само, як це вже було в XIX столітті, під час британської промислової революції. Тепер Китай розміщає свої заводи в країнах «третього світу». Азіатський гігант проникає також і в Африку, де умови праці найманих робітників не відповідають прийнятним в розвинених країнах екологічним стандартам та стилю ведення бізнесу. Цей стиль більше нагадує колоніальну політику. В Латинській Америці усвідомлюють цю небезпеку і до цього часу намагалися уникати ситуації, подібної до африканської. Користуючись тим, що на відміну від Африки в латиноамериканських державах наявні сильні політичні партії, громадські організації і профспілки. Так само латиноамериканці обминають і майнові домагання Китаю. Тому, наприклад, в Бразилії в 2010 році ведене обмеження на продаж великих маєтків іноземцям. Уругвай прагне заборонити купівлю землі громадянами інших держав, а в даний час в Конгресі Аргентини обговорюється закон щодо обмеження доступу іноземців до скуповування земельної власності. І не те, що уряди країн Латинської Америки відмовлялися від своїх відносин з Китаєм, але вони намагаються перевести ці взаємини у певні рамки, за які переходити не варто. При тому, що латиноамериканці поділяють ідеали зростання соціальної інтеграції, вони вважають, що сценарій, за яким експорт сировини є її основою, може підірвати її головну мету. Так 80% експорту з Бразилії в інші країни заліза і соєвих бобів припадає на Китай. В свою чергу Бразилія імпортує із Китаю електроніку і комп'ютери. Тим не менш, якщо Латинська Америка експортує 46% своїх промислових товарів, то на долю Китаю

припадає з них лише 11%. Між тим, хоча політика Китаю в Латинській Америці нині, за різними показниками, нагадує експансію в часи колонізації різних частин світу провідними державами, але головні висновки полягають у зовсім іншому. Тому, що глобальна економічна експансія Китаю і раніше прослідковувалося в інших регіонах світу, в першу чергу, в Сполучених Штатах і Європі. В котрих дешева продукція з Китаю є невід'ємною частиною їх щоденного побуту, не кажучи вже про експертно-імпортні та інші стосунки. Проте ніхто не ставить питання про колонізацію Китаєм Сполучених Штатів чи об'єднаної Європи. На мій погляд, головним в цих стосунках є те, що Китай, котрий на сьогодні став однією з найпотужніших зростаючих економік, зараз, як кожна зростаюча система перебуваючи в дитячому віці, пробує навколишній світ на предмет того, які дії в ньому можуть привнести успіх. І те, що на сьогодні Латинська Америка стурбована не стільки економічною експансією, скільки її структурою, цебто взаємовигідністю і відсутністю зайвого проникнення, говорить про те, що стосунки ґрунтуються на здоровій основі. Адже свого часу (понад три десятиліття тому), з цим самим зіштовхнулись японські, а потім й південнокорейські корпорації. Як в Сполучених Штатах і Європі, так і по всьому світу. Та якщо в Америці та Європі ці питання швидко були відрегульовані не лише управлінням з обох сторін експортом та імпортом, а й розміщенням виробничих потужностей в самих Сполучених Штатах та Європі, що певними колами свого часу розцінювалось, як мало не поглинання економік, то це сьогодні видається нормальним і абсолютно безпечним. Хоча деякі окремі моменти співробітництва і нині є такими, що викликають конфронтацію. Можна згадати про найближчого року сумнівну

оборудку південнокорейських інвесторів в сільському господарстві Мадагаскару. Котра, проте, була викликана не стільки експансією південнокорейських фірм, скільки корумпованістю і слабкістю місцевої влади. Позиція більшості країн Латинської Америки вказує на те, що жодної колоніальної експансії не вийде, навіть, за бажання китайських корпорацій. Оскільки латиноамериканські країни мають великий історичний досвід та досить потужні державні і громадські інституції, щоб врегулювати ці питання заздалегідь. Проте, можна також без сумніву сказати, що проникнення китайської економіки на терени Латинської Америки буде посилюватись, оскільки на сьогодні китайські товари (при чому не тільки дешеві, а й високотехнологічні), є часто набагато вигіднішими, ніж товари завезені з інших регіонів світу. Особливо для латиноамериканського ринку. В цьому сенсі Китай, безперечно, виграв, але й виграють і латиноамериканські держави. Оскільки такий експорт в їхні країни буде слугувати і їх же розвитку. І, на відміну від країн Африки, в котрих це викликає певні проблеми, цих проблем в Латинській Америці, швидше за все, можна буде уникнути. Оскільки й китайська сторона дотримується і прагматичної, і дуже зваженої політики. Що, зрештою, підтверджує і обережне входження до начебто ідеологічно дружньої Венесуели. Відтак, по суті Китай робить те, чого 25 років тому не спромігся колишній Радянський Союз, а надалі і незалежна Україна, яка не використала свій великий промисловий потенціал (залишковий можливо, але реально існуючий) для міжнародного співробітництва і за рахунок цього вирішення своїх проблем. Чи використає це Україна надалі залежить від того, яка сама буде Україна, і якими інтересами вона буде керуватися.

Інтеграція почала активно розвиватися в 50-60 роки. У 50-і роки в Латинській Америці виникла теорія «периферійної економіки». Розділ цієї школи доводив, що відстала економіка експлуатується промислово розвиненими країнами через механізм цін. Звідси витікає найважливіший аспект політики країн, що розвиваються – добитися індустріалізації, при цьому індустріалізація повинна провестися насамперед в галузях, здатних замінити імпорт. Велика роль приділялася регіональній інтеграції.

Сьогодні існують декілька великих регіональних угруповань:

Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), в її рамках утворені: Андська група, Лаплатська група, Амазонський пакт, Карибське співтовариство (КАРИКОМ), раніше Карибська асоціація вільної торгівлі включала:

Центрально-американський спільний ринок;

Латиноамериканська економічна система (ЛАЕС);

МЕРКОСУР (інтеграція країн південного конуса).

Серед всіх угруповань можна виділити 4 групи:

Класичні торгові союзи (ЗВТ), наприклад, КАРИКОМ;

багатонаціональні промислово-координаційні і консультаційні організації (основна увага приділяється: виробнича інтеграція, розробка спільних скоординованих планів розвитку енергетики, нафтовидобувній промисловості, станкобудування; приклад - ЛАЕС;

об'єднання, які спільними зусиллями розробляють окремі проекти, наприклад Лаплатська група, що займається питаннями ек-ки і екології басейну рік Ла-Плата, переходить до комплексних програм.

Активно розвивається прикордонна інтеграція, як в АТР (трикутники зростання), приклад: Чилі - Колумбія, Чилі - Венесуела, Колумбія - Еквадор - Венесуела (ці країни входять в ЗВТ);

Латиноамериканська інтеграція: ЛАІ - велике інтеграційне угруповання, створене в 1980 р., замінило ЛАСТ, яка проіснувала з 1961 р. по 1980 р. Мета ЛАІ: створення латиноамериканського загального ринку на базі існування, що вже склалося в роки ЛАСТ (ЗВТ). Членами організації є 11 країн, що поділяються на 3 угруповання: більш розвинені (Аргентина, Бразилія, Мексика); середній рівень (Венесуела, Колумбія, Перу, Уругвай, Чілі); найменш розвинені (Болівія, Парагвай, Еквадор). Члени ЛАІ уклали між собою угоду про преференційну торгівлю і менш розвиненим країнам з боку більш розвинених надаються преференції. Вищим органом ЛАІ є Рада міністрів закордонних справ, виконавчий орган - Конференція оцінок і зближення - вивчає рівні ек. розвитку, можливі напрями інтеграції, її вплив на ек-ку, розробляє стадії і задачі інтеграц. процесів; збирається 1 раз на рік. Пост. орган - Комітет представників. Штаб-квартира - в Монтевідео (Уругвай).

Андське угруповання - субрегіональне угруповання, створене в 1978р. Угода набрала чинності в 1980 р. Учасники: Болівія, Бразилія, Венес., Гайана, Колумбія, Перу, Сурінам, Еквадор. Мета: спільне вивчення, освоєння, використання Амазонії, охорона її ресурсів; між країнами здійсн. рівний розподіл, на основі рівних квот, фін. вкладень. Найбільші успіхи досягнуті в області екології. Створена андська система екологічної інформації. Крім цього був прийнятий документ «Загальний режим відносно іноземного капіталу, товарних марок, патентів і ліцензій» (рішення 24-х). Цей документ направлений на створення умов для використання іноз. прямих капіталовкладень в умовах великого

зовн. боргу. При цьому латіноамериканські країни різко підвищили вимоги по екологічній безпеці проектів.

Лаплатська група - створена в 1969 р в рамках ЛАІ. Мета: гармонізація розвитку і охорона прир. ресурсів басейну рік Ла-Плата. Штаб-квартира - в Буенос-Айресі.

Амазонський пакт - створений в 1978 р. Пріоритет цього угруповання - регіон. співпраця в області екології, спільне вивчення і освоєння ресурсів Амазонії. ЛАЕС Особливість цієї організації полягає в тому, що вона є загальноконтинентальною організацією (всього 37 держав, члени - 26). Мета: розробка скоординованої політики в області с\г, в-ва продовольства, розробка і реалізація загальних планів розвитку енергетики, машинобудування, вал-фін інтеграції (утворений Латиноамериканський банк). ЛАЕС виступає за загальну стратегію розвитку зовнішньоек зв'язків з США.

КАРІКОМ Найбільш

стійким угрупованням є КАРІКОМ створений в 1973 р, на основі договору, підписаного в Тринідад і Тобаго. Включає 16 країн Карібського басейну і на відміну від всіх інтеграційних угруповань об'єднує не тільки незалежні держави, але і залежні території. Заснований на раніше створеній ЗВТ. У ньому існують різні субрегіональні відділення; найбільш просуненими з точки зору регіональної інтеграції є: Карібський загальний ринок в рамках КАРІКОМ, де повністю ліквідовані торгові обмеження між Барбадосом, Тринідадом і Тобаго, Гайаной, Ямайкою і Антігуа. Ці країни схвалили єдиний митний тариф по відношенню до товарів третіх країн, тобто це фактично митний союз, в основі якого лежать

промислово-сировинні товари. Третина взаємної торгівлі - нафтопродукти.

Східно-карібський загальний ринок, що включає в себе найменше розвинені країни; тенденція до створення загальної валюти і спільного ЦБ. 1995 рік - вільне переміщення громадян, скасування паспортного режиму.

МЕРКОСУР У 1980-х рр. Аргентина і Бразилія підписали акт про інтеграцію, до якого пізніше приєдналися Парагвай і Уругвай. У березні 1991 р 4 країни підписали Асунсьонський договір, який легалізував МЕРКОСУР. Населення 4-х країн - 200 млн. Сумарний ВВП - 1 млрд.\$. При цьому на Бразилію доводиться: 80% населення, 43% торгівлі, біля 60% експорту і 30% імпорту. Мета МЕРКОСУР: вільний рух чотирьох ВФ; єдина митна політика щодо третіх країн; забезпечення координації макроек. політики, політики в області с/г, податковій і грошовій системах; провести координацію законодавства відносно економічної політики; різко збільшити конкурентоздатність країн-учасниць. МЕРКОСУР відрізняється великим динамізмом: 1991р - внутрішня торгівля становила 3 млрд. доларів, 1993 р - вже 6 млрд. доларів. Створен інституціональні структури, наднаціональні органи: Рда загального ринку - законодавчий і консультативний орган, Група загального ринку - виконавчий орган, Арбітражний суд. Мито знижене на 75% за період з 1991 р. по 1994 р. Передбачалося, що в 1995р. буде введений загальний тариф на товари третіх країн. Недоліки МЕРКОСУР: різнорідна політ структура країн-учасниць, зміна політ режимів.

Північна Америка (НАФТА). Інтеграційний процес в Північній Америці розвивався в умовах поступового зближення національних економік США, Канади, Мексиканських Сполучених Штатів.

Особливість цього процесу полягала в тому, що його передумови створювалися приватним капіталом, ТНК переважно США, які досить активно проникали як в канадську, так і в мексиканську економіку. Кроком до об'єднання континентальних масштабів була американсько-канадська угода про вільну торгівлю між двома державами, укладена в 1988 р. Пізніше починається переговорний процес між США і Мексикою з приводу подібної ж угоди, до якого згодом підключається і Канада. В результаті тривалого переговорного процесу у грудні 1992 р. була підписана тристороння угода про Північноамериканську зону вільної торгівлі, НАФТА, згідно з якою із січня 1994 р. розпочато формування найбільшого у світі ринку на території в понад 21 млн.кв.км, з населенням більше 370 млн.чол. - потенціальних споживачів і сумарним обсягом ВВП в 6,8 трлн.дол. Створення такого ринку передбачено завершити в 2009 р. Північноамериканське інтеграційне об'єднання перевищує в багатьох економічних показниках ЄС, а в поєднанні з поширенням зони вільної торгівлі і на латиноамериканський регіон підводить базу під створення найбільшого у світовій практиці спільного ринку товарів та послуг.

Специфічність північноамериканської зони вільної торгівлі характеризують такі риси: -континентальні масштаби об'єднання: йдеться про угруповання лише трьох, але великих за територією і економічним потенціалом країн; -центром зони вільної торгівлі є США - світовий лідер з величезним економічним, науковим і технологічним потенціалом та конкурентоспроможною економікою; - зовнішня торгівля Канади і Мексики зорієнтована на США, - НАФТА майже рівновіддалена від Західної Європи і АТР, що дає можливість рівномірно розвивати ек зв'язки з обома світовими ек центрами; -

існує реальна можливість переростання НАФТА в міжконтинентальну, з поширенням і на Центральну та Південну Америку, тобто в Єдину зону вільної торгівлі в Західній півкулі. Мета: створення не спільного ринку західноєвропейського зразка, а зони вільної торгівлі, що дала б можливість кожному з її учасників без перешкод і обмежень розвивати ек. стосунки з іншими державами і регіонами. Мова не йде про погодження торгово-економічної політики кожного із членів з будь-якими наднаціональними структурами. Більше того, створення подібних структур просто не передбачено. Щоправда, передбачено, створення тристоронніх комісій з вирішення суперечок між країнами-партнерами у сфері трудових відносин та збереження довкілля. Згідно з угодою передбачено: -поетапне, протягом 15 років, скасування мита, а також нетарифних обмежень у взаємній торгівлі; -лібералізація інвестиційного режиму, включаючи надання фінансових послуг; -забезпечення високого рівня захисту інтелектуальної власності, розробка спільної програми боротьби із забрудненням довкілля. Угода дає можливість практичного розв'язання важливих питань співробітництва, зокрема -у митній сфері: всі країни-інтегранти зробили суттєвий крок у скасуванні митних обмежень -США на 84% і Канада на 79% мексиканського експорту (за винятком нафтопродуктів); Мексика ліквідувала митні обмеження на 43% товарів із США і на 41% товарів із Канади. Через 15 років такі обмеження будуть ліквідовані повністю; -в інвестиційній сфері: запроваджений інвестиційний режим не передбачає будь-яких обмежень в діяльності іноземних інвесторів; при цьому гарантується конвертованість нац. валюти і перекази грошових засобів за кордон; -у виробничій сфері: угодою передбачається створення РНС місцевим фірмам; -в невиробничій сфері: запроваджено РНС у

взаємовідносинах між державами-інтегрантами; -у фінансовій сфері: вся система розрахунків залишається під контролем держав. Для розв'язання спірних питань узгоджено механізм дії інститутів трьох рівнів: міжурядові консультації, комісія з вільної торгівлі, арбітраж. Цілі країн: *США*: -посилити могутність північноамериканського ек. «центру» і його вплив на світове господарство; -розширити безмитний ринок реалізації продукції власних товаровиробників; -закріпити позиції національного капіталу, ТНК в економіці Мексики і Канади, - збільшити доступ до мексиканських і канадських ек ресурсів; - через Мексику посилити вплив на всю Латинську Америку. Канада: -позбавитися протекціоністських обмежень з боку законодавства США і підвищити конкурентоспроможність товарів своїх виробників на ринках США, - суттєво збільшити товарооборот з Мексикою; - через США і Мексику вийти на ринки країн латиноамериканського регіону, -через активізацію зв'язків в межах інтеграційного об'єднання поживати ек. в країні. Мексика: -одержати доступ до досягнень науково-технічного прогресу для модернізації національної економіки; -вигідні умови експорту продукції нац. виробників до США і Канади; -залученням додаткових інвестицій і новітніх технологій в нац. в-во, що має забезпечити значне збільшення кількості робочих місць, підвищення к.с. товарів національного виробництва.

Особливість НАФТА полягає в тому, що це торговельне інтеграційне угруповання об'єднує 3 країни з різними ек. і наук.-техн. потенціалами. Мексика протягом 15-ти р. буде користуватися пільгами в реформуванні митної системи щодо партнерів по НАФТА, Мексиці надано більш пільговий порядок оподаткування її експорту; Мексиці гарантовано повний суверенітет щодо нафтової

промисловості, Мексиці надано безмитний режим експорту до США і Канади мексиканських легкових автомобілів; США та Канада значно послабили також режим митного оподаткування мекс. експорту с\г продукції.

Перспективи розвитку пов'язують з його поширенням на всю Західну півкулю. Більше того, в цьому процесі досить виразно прослідковується зв'язок сучасності з давнішньою доктриною «панамериканізму».

Африканський континент стрімко перетворюється на осередок інтересів провідних світових держав, виступаючи полем нової геополітичної гри. Після завершення холодної війни значення Африки у світовій політиці тимчасово зменшилося, проте у XXI столітті спостерігається відродження глобальної уваги до цього регіону. Основними чинниками означених процесів є багаті природні ресурси Африки (нафта, газ, корисні копалини, рідкісноземельні елементи), зростаюче населення та ринки збуту, а також стратегічне розташування. За прогнозами, населення Африки до 2050 р. може досягти ~2,5 млрд осіб, що свідчить про колосальний економічний потенціал і водночас виклики у сферах продовольчої безпеки, міграції та управління. У цих умовах Африка стала ареною зіткнення інтересів щонайменше трьох центрів сили — Китаю, Сполучених Штатів Америки та об'єднаної Європи. Саме ці актори сьогодні розгортають активну діяльність на континенті, прагнучи зміцнити свій вплив та реалізувати власні стратегічні цілі. Виникає ситуація, аналогічна історичному «змаганню за Африку» кінця XIX ст., проте в нових формах і контекстах, що робить проблему надзвичайно актуальною. Відтак, постає низка наукових та практичних питань: які інтереси переслідують глобальні гравці в Африці, які методи вони

використовують, як їхнє суперництво впливає на самі африканські держави та який вплив матиме ця геополітична гра на майбутнє. Проблематика присутності глобальних гравців в Африці перебуває в центрі уваги багатьох дослідників міжнародних відносин. В останніх публікаціях наголошується на активній економічній експансії Китаю в Африці, яка за масштабами вже перевершила залученість традиційних західних партнерів континенту. Зокрема, С. Шотт зазначає, що у сфері розвитку інфраструктури та видобутку сировини Китай витіснив Європу з позиції найважливішого партнера для африканських країн. За даними досліджень Конгресу США, товарообіг між Китаєм та країнами Африки сягнув \$240 млрд у 2023 р., натомість між США та Африкою — лише \$47 млрд. Така розбіжність підтверджує висновки про те, що Китай від 2000-х рр. стрімко наростив свою присутність і вплив, ставши найбільшим торговельним партнером Африки (першість, яку він утримує з 2009 р. Дослідниця Юнь Сунь характеризує економічну стратегію Китаю в Африці як прагматичну: Пекін інвестує значні державні кошти в обмін на ресурси, реалізуючи підхід «resources for development» — ресурси в обмін на розвиток. Вона ж зауважує, що китайська модель «без політичних умов» створює як можливості, так і проблеми: з одного боку, забезпечує швидке зростання інфраструктури й надходження інвестицій, з іншого — може підривати зусилля Заходу щодо просування належного врядування та сталого розвитку, пропонуючи африканським режимам «легку альтернативу» західній допомозі, яка вимагає реформ. Аналізується й політика США та Європейського Союзу в Африці в контексті реагування на виклики, створені зростанням китайського впливу. Конкуренція ЄС з Китаєм в Африці набуває характеру «гри сил», де обидві сторони прагнуть інтеграції африканських ринків для

пожвавлення власної економіки. Європейські аналітики відзначають, що ЄС довгий час недооцінював масштаби експансії Китаю і лише нещодавно почав формувати відповіді, зокрема ініціювавши стратегію «Global Gateway» як альтернативу китайській Ініціативі поясу та шляху. Водночас висвітлено проблему браку єдності серед самих європейських країн: відсутність узгодженої торговельної та інвестиційної політики ЄС щодо Африки ускладнює конкурентоспроможність Європи на тлі скоординованих дій Пекіна. Окремий напрям досліджень стосується реакції африканських держав на нову геополітичну кон'юнктуру. Показово, що африканські лідери прагнуть використовувати суперництво зовнішніх сил у власних інтересах — залучати більше інвестицій та допомоги, зберігаючи при цьому політичний простір для маневру. Опитування африканських еліт свідчать про різноманітні оцінки ролі зовнішніх партнерів: образ Китаю часто пов'язується з економічними можливостями, тоді як Захід — із допомогою в розвитку інститутів, однак загалом сприйняття обох сторін є змішаним. Низка аспектів проблеми залишаються дискусійними. Зокрема, у наукових колах триває полеміка щодо довгострокових наслідків китайської моделі співпраці: одні дослідники критикують її як «неоколоніальну» та таку, що підтримує недемократичні режими, інші — підкреслюють внесок Китаю у розвиток інфраструктури та економічне зростання Африки. Невирішеними досі залишаються питання про те, наскільки Африка виграє від геополітичного суперництва (через зростання конкуренції за її ресурси) чи, навпаки, потерпає від ризику втягнення у протистояння великих держав. Виявлені прогалини обґрунтовують необхідність подальшого дослідження балансу вигод і загроз для африканських країн в умовах нової «великої гри». Метою статті є

визначення та порівняння інтересів Китаю, США та Європи в Африці, а також аналіз впливу суперництва між цими акторами на геополітичну ситуацію та розвиток африканського континенту.

Економічні інтереси та ресурси. Китай протягом останніх двох десятиліть суттєво розширив свою економічну присутність в Африці, керуючись насамперед потребами власного розвитку. Пекін розглядає африканський континент як джерело стратегічно важливої сировини та ринок, що динамічно зростає. Як відомо, Африка багата на нафту, газ, мідь, кобальт, залізну руду, рідкісноземельні метали та інші ресурси, необхідні для підтримання високих темпів промислового виробництва та «зеленої» трансформації Китаю. Китайські компанії активно інвестують у видобувні галузі (від нафти в Анголі до кобальту в Демократичній Республіці Конго), щоб забезпечити стабільні поставки сировини. В останні роки особливий акцент зроблено на критичних мінералах, важливих для виробництва акумуляторів та відновлюваної енергетики (літій, кобальт, графіт тощо), причому китайські фірми скуповують родовища і проекти видобутку по всій Африці. Паралельно Китай фінансує в Африці інфраструктурні проекти (будівництво доріг, залізниць, портів, електростанцій), багато з яких реалізується в рамках масштабної Ініціативи «Пояс і шлях». За підтримки державних кредитних ліній та банків розвитку китайські підрядники звели в Африці тисячі кілометрів доріг та залізниць, десятки об'єктів енергетики, а також інші інфраструктурні проекти, що сприяє економічній експансії КНР. Політичний вплив і дипломатія. Поряд з економічними інтересами Китай переслідує важливі геополітичні цілі. Африканські країни становлять значний блок голосів у міжнародних організаціях (54 держави в ООН), і Пекін докладляє зусиль для забезпечення їхньої

підтримки з ключових для себе питань — передусім щодо політики «одного Китаю» (невизнання Тайваню) та інших зовнішньополітичних ініціатив. Сьогодні КНР має встановлені дипломатичні відносини з 53 із 54 країн Африки (крім Есватіні). Форум китайсько-африканської співпраці (FOCAC), започаткований у 2000 р., став платформою для регулярних самітів та координації політики. На останньому саміті FOCAC у 2024 р. Китай оголосив про надання африканським країнам кредитів на суму близько \$29,6 млрд, грантової та іншої допомоги на \$11,3 млрд, а також інвестицій китайських компаній на понад \$9 млрд. Такі зобов'язання демонструють прагнення Пекіна поглибити партнерство з Африкою на довгостроковій основі. В обмін на економічну співпрацю Китай розраховує на лояльність африканських партнерів у міжнародних питаннях. Уже сьогодні ряд африканських країн проголосували на підтримку позицій КНР в ООН та інших форумах (зокрема, висловлювали солідарність з Китаєм щодо Сіньцзяну, Гонконгу тощо). Таким чином, Африка стала важливим напрямом «публічної дипломатії» Китаю — через освітні програми, культурні обміни (наприклад, понад 60 інститутів Конфуція в африканських країнах) та медіаприсутність Пекін формує позитивний імідж Китаю як партнера, що приносить розвиток. Модель співпраці та її наслідки. Важливою особливістю китайської стратегії в Африці є принцип невтручання у внутрішні справи та відсутність політичних умов при наданні допомоги й кредитів. Такий підхід різко контрастує з політикою західних держав, які зазвичай пов'язують допомогу з вимогами реформ, дотримання прав людини тощо. Китайська модель приваблива для багатьох африканських лідерів, особливо авторитарних режимів, оскільки дозволяє отримувати ресурси для

розвитку без зовнішнього тиску щодо внутрішньої політики. Наприклад, Пекін активно кредитував уряди Судану, Зімбабве, Анголи та інших країн, яких Захід ізолював через недемократичні практики. Унаслідок цього Китай здобув репутацію партнера, що «не читає лекцій» про демократизацію, а концентрується на бізнесі. З іншого боку, критики зауважують ризики такої співпраці. По-перше, накопичення боргів перед Китаєм створює загрозу боргової залежності: станом на початок 2020-х Китай став найбільшим кредитором для країн, що розвиваються, і африканські держави винні КНР значні суми. Коли деякі з них (наприклад, Замбія) не змогли обслуговувати борг, постало питання про так звану «боргову пастку». Західні посадовці звинувачують Пекін у небажанні долучатися до програм полегшення боргу найбідніших країн. По-друге, китайські інвестиції нерідко здійснюються китайськими ж компаніями і робітниками, що обмежує ефект для місцевої економіки та ринку праці. По-третє, присутність Китаю викликає і соціальну напругу: в ряді країн (Замбія, Кенія, Гана) були зафіксовані протести проти діяльності китайських підприємств, пов'язані з екологічними збитками або трудовими конфліктами. Незважаючи на ці виклики, Китай продовжує розширювати вплив: окрім економіки, він поступово зміцнює й безпековий компонент — у 2017 році КНР відкрила свою першу закордонну військову базу в Джибуті і стала активним постачальником озброєнь для африканських армій (у 2019 — 2023 рр. Китай був найбільшим експортером зброї до країн Африки на південь від Сахари). Таким чином, інтереси Китаю в Африці мають комплексний характер: забезпечення ресурсів та ринків для китайської економіки, здобуття політичних союзників на глобальній арені та проєкція сили в стратегічно важливому регіоні.

Еволюція американської стратегії. Інтереси Сполучених Штатів Америки в Африці традиційно поступалися пріоритетністю іншим регіонам, проте ситуація змінюється під впливом зростання активності Китаю та інших конкурентів. У період холодної війни США розглядали Африку крізь призму протистояння з СРСР, підтримуючи прозахідні режими і стримуючи поширення комунізму. Після 1990-х фокус американської політики змістився на гуманітарні й антитерористичні напрями: реалізовано масштабні програми боротьби з епідеміями (наприклад, PEPFAR — план боротьби зі СНІДом), а після подій 11 вересня 2001 р. — заходи з протидії тероризму (утворення Африканського командування США — AFRICOM, підтримка країн Сахелю та Сомалі у боротьбі з ісламістськими угрупованнями). Проте на тлі експансії Китаю у 2010 — 2020-х рр. Вашингтон дедалі більше зосереджує увагу саме на геополітичному вимірі присутності в Африці. У національній стратегії США щодо Африки 2022 р. прямо зазначено, що Китай використовує Африку, щоб «кинути виклик заснованому на правилах міжнародного порядку» та просувати вузькі комерційні й геополітичні інтереси, підриваючи відкритість і прозорість. Адміністрація Дональда Трампа зайняла жорстку позицію, назвавши економічну діяльність КНР в Африці «хижою» (predatory), і започаткувала ініціативу «Prosper Africa» для стимулювання американсько-африканської торгівлі й інвестицій, частково як противагу Китаю. Адміністрація Дж. Байдена продовжила цю політику, задекларувавши конкурентну боротьбу з Китаєм одним з пріоритетів, але водночас наголосила, що США не змушуватимуть африканські країни обирати між Вашингтоном і Пекіном. Такий підхід відображає врахування настроїв африканських партнерів, які не бажають ставати на бік лише однієї сили. Сучасні

інтереси США. Нині інтереси США в Африці можна згрупувати в кілька напрямів. Перший — політико-ідеологічний: просування демократичного врядування, прав людини і верховенства права. На відміну від Китаю, США позиціонують себе як партнер, що підтримує демократичні перетворення. Це виявляється у програмах допомоги на розвиток інститутів, спостереження за виборами, освіти. Зокрема, у 2023 р. США оголосили про виділення \$165 млн на підтримку проведення чесних виборів в африканських країнах. Паралельно американська дипломатія відкрито критикує дестабілізаційну роль російських найманців (групи «Вагнер») у регіоні, протиставляючи західний підхід, орієнтований на стабільність і права людини, діям автократичних конкурентів. Другий напрям — безпековий: боротьба з тероризмом і гарантування міжнародної безпеки. США продовжують співпрацю з африканськими країнами у військовій галузі, тренують миротворців, забезпечують розвідданими та матеріальною підтримкою операції проти терористичних мереж (Аль-Каїда в Ісламському Магрибі, Боко Харам, Аль-Шабааб тощо). Американські безпекові інтереси включають також свободу мореплавства (захист судноплавства від піратства біля берегів Сомалі та Гвінейської затоки) та недопущення встановлення в Африці військових баз конкурентів, що загрожували б стратегічним комунікаціям. Третій — економічний та ресурсний: попри відносно невелику частку Африки в зовнішній торгівлі США, інтерес до африканських ринків і ресурсів зростає. Вашингтон прагне забезпечити доступ до критичних мінералів, необхідних для високотехнологічних галузей і переходу до чистої енергетики (наприклад, кобальт, літій, платина). Нещодавно США та партнери із G7 ініціювали інфраструктурний проєкт «Коридор Лобіто» (модернізацію залізниці від родовищ міді в Замбії та ДР

Конго до порту в Анголі), щоб полегшити експорт африканських корисних копалин і зменшити залежність від маршрутів, контрольованих Китаєм. Візит президента Дж. Байдена до Анголи у грудні 2022 р. і домовленості про інвестування у видобуток критичних мінералів свідчать про зростаючу увагу США до цієї сфери. Одночасно США підтримують ініціативи щодо прозорості та стійкості боргової політики: американські посадовці активно закликають до полегшення боргового тягаря для африканських країн і критикують Китай за затримки у переговорах щодо реструктуризації боргів Замбії, Гани та інших держав. Четвертий напрям — конкуренція з Китаєм як самостійна мотивація: хоча офіційно представники США уникають заяв про пряме суперництво, фактично ряд кроків спрямовано на стримування китайського впливу. Як відзначає експерт К. Гадсон, візити високопосадовців США (Держсекретаря, Міністра фінансів, Віцепрезидента) до Африки у 2023 р. були покликані підкреслити відмінність підходів Вашингтона від Пекіна та Москви. Зокрема, США пропонують африканським країнам партнерство, засноване не лише на вигоді, а й на спільних цінностях, сподіваючись таким чином повернути довіру, частково втрачену за період відносного ігнорування Африки. Інструменти та ініціативи США. Для реалізації своїх інтересів Сполучені Штати використовують комплекс інструментів «м'якої» і «жорсткої» сили. До перших належать програми допомоги USAID, ініціатива «Feed the Future» (підвищення продовольчої безпеки), програми обміну (наприклад, стипендії ім. Манделі для молодих лідерів), підтримка охорони здоров'я (в тому числі допомога у боротьбі з COVID-19, поставки вакцин). В економічній сфері ще з 2000 р. діє Закон про сприяння торгівлі з Африкою (AGOA), що надає безмитний доступ до ринку США для ряду африканських товарів. У

2019 р. створено Міжнародну фінансову корпорацію розвитку США (USIDFC) — механізм фінансування інфраструктурних бізнес-проектів за кордоном, який має конкурувати з китайськими кредиторами, пропонуючи вигідні альтернативи позик для Африки. Також США ініціювали разом із партнерами із G7 програму «Партнерство заради глобальної інфраструктури та інвестицій» (PGII), значна частина якої орієнтована на Африку — планується мобілізувати сотні мільярдів доларів приватних і державних інвестицій у проекти зеленої енергетики, IT-інфраструктури та транспортних коридорів. У військовій сфері США проводять спільні навчання з африканськими країнами (наприклад, «African Lion» у Марокко), надають контртерористичну підтримку (радники, безпілотники, оснащення) та зберігають обмежену військову присутність: окрім штаб-квартири AFRICOM у Німеччині, на Африканському Розі (Джибуті) дислоковано ~4000 американських військових на базі «Кемп Лемоньє», менші контингенти та об'єкти присутні в Нігерії, Сомалі та низці інших країн. Отже, Сполучені Штати прагнуть одночасно підтримувати безпеку і розвиток Африки та захищати власні стратегічні позиції, що відображає їхнє бачення континенту як важливого складника глобального порядку, де не повинно домінувати геополітичне суперництво без участі США.

Історичні зв'язки та сучасні виклики. Європейські держави мають давню історичну присутність в Африці, що бере початок з колоніальної епохи. Колишні метрополії — Велика Британія, Франція, Португалія, Бельгія, Іспанія, Італія — після деколонізації зберегли економічні та культурні зв'язки зі своїми ексколоніями. Протягом другої половини XX ст. Європа залишалася провідним зовнішнім партнером більшості африканських країн: європейські компанії

контролювали значну частку видобутку ресурсів, Європа була головним ринком для африканського експорту, а європейські держави — основними донорами допомоги. Однак за останні два десятиліття позиції Європи суттєво послабилися, передусім під тиском конкуренції з боку Китаю. Як вже зазначалося, Китай у багатьох сферах випередив європейців — він інвестує більше коштів в інфраструктуру, торгує з Африкою більш активно та пропонує вигідні кредити, тоді як європейські ініціативи часто «буксували» через бюрократію та розрізненість підходів. Європейські інтереси в Африці, втім, залишаються значними й багатоплановими. По-перше, економічний інтерес: Африка — джерело важливої для європейської промисловості сировини (нафта — особливо для південних європейських країн, газ — Алжир, уран — Нігер для французької атомної енергетики, кольорові метали та мінерали — для високотехнологічних галузей). Окрім ресурсів, Африка — ринок із населенням понад 1,3 млрд, що зростає і споживає все більше товарів та послуг. Європейський Союз як блок все ще є одним із найбільших торговельних партнерів Африки: частка ЄС (сукупно всіх його країн) у зовнішній торгівлі Африки конкурує з китайською. По-друге, політичний та безпековий інтереси: стабільність Африки безпосередньо впливає на безпеку Європи. Кризи та конфлікти в Сахелі, регіоні Великих озер чи на Африканському Розі призводять до потоків біженців та мігрантів, частина з яких прагне дістатися Європи. Також Африка є плацдармом для терористичних угруповань, що можуть загрожувати європейським інтересам (наприклад, теракти, пов'язані з організаціями із Північної Африки). Тому ЄС зацікавлений у зміцненні безпеки та врегулюванні конфліктів на континенті. Протягом 2000 — 2010-х років європейські країни брали активну

участь у миротворчих місіях та операціях: Франція проводила військові операції «Сервал» і «Бархан» у Малі та сусідніх країнах проти ісламістів, ЄС розгортав тренувальні місії для армій Малі, Сомалі, ЦАР та морську операцію «Аталанта» проти піратів. Однак нещодавні події — серія державних переворотів у Малі, Буркіна-Фасо, Нігері — призвели до різкого згортання французької та загалом західної військової присутності в Сахелі і натомість до посилення впливу Росії (через ту саму приватну групу «Вагнер»). Це стало стратегічною поразкою для Європи, особливо для Франції, яка традиційно вважала франкомовну Африку сферою свого впливу. По-третє: Європа позиціонує себе як глобальний лідер у наданні гуманітарно-цивілізаційний інтерес розвитку допомоги. Значна частина офіційної допомоги, що отримує Африка, надходить саме від ЄС та його держав-членів. Європейські програми охоплюють освіту, охорону здоров'я, розвиток сільського господарства, підтримку прав людини, реагування на кліматичні зміни. Ці ініціативи одночасно відображають як альтруїстичні цілі (сприяння розвитку), так і прагматичні (запобігання масовій міграції до Європи, створення сприятливого середовища для бізнесу). У рамках оновленої Стратегії ЄС щодо Африки (прийнятої у 2020 р.) проголошено курс на «рівноправне партнерство» та підтримку Африканського Союзу у реалізації його програми розвитку «Agenda 2063». Особливу увагу приділено таким темам, як перехід до «зеленої» енергетики і цифровий розвиток Африки — ці сфери визначені як пріоритетні для спільних проєктів. Конкуренція з Китаєм та нові ініціативи Європи. Усвідомлюючи виклики, спричинені експансією Китаю, Європейський Союз останнім часом адаптує свою політику щодо Африки. У 2021 році ЄС оголосив глобальну інвестиційну ініціативу

«Global Gateway» (Глобальні ворота) обсягом €300 млрд, половину з яких планується спрямувати на проекти в Африці до 2027 року. На саміті Африка-ЄС у Брюсселі в лютому 2022 р. було презентовано Інвестиційний пакет для Африки на €150 млрд — у сфері відновлюваної енергетики та транспорту до вакцин й освіти. «Global Gateway» відкрито позиціонується як альтернатива китайському «Поясу і шляху», покликана запропонувати африканським країнам джерело інвестицій “з меншою кількістю ризиків” Європейський підхід зацентровано на стійкості та вигодах для місцевого розвитку: фінансування комбінується з грантами, участю приватного сектору, технічною допомогою, що має забезпечити довготривалий ефект. На відміну від швидких, але жорстких китайських кредитів, європейські інвестиції просуваються повільніше через процедури узгодження, проте не несуть ризику непідйомних боргів для партнерів. Крім того, ЄС робить ставку на стандарти: пропонується «високоякісна» інфраструктура, прозорі умови, врахування екологічних та соціальних аспектів, що має відрізнитися від часто непрозорих угод із КНР. Таким чином, європейські інтереси вступають у нову фазу конкуренції — тепер вже не стільки між окремими країнами Європи, скільки колективно ЄС проти Китаю за вплив в Африці. Проблеми і перспективи європейської політики. Попри заявлений перехід до рівноправного партнерства, Європа має низку проблем із реалізацією своїх інтересів. Перша — конкурентоспроможність: багато африканських урядів продовжують розглядати пропозиції Китаю як більш привабливі через швидкість і масштаб фінансування. ЄС потрібно демонструвати конкретні результати ініціатив (на кшталт «Global Gateway»), інакше вони сприйматимуться як суто декларативні. Друга — координація: всередині Європи часто бракує

єдності щодо Африки. Інтереси та стратегії окремих країн ЄС різняться: наприклад, Франція зосереджена на франкомовному Сахелі, Італія — на співпраці з Лівією задля стримування міграції, східноєвропейські країни традиційно приділяли Африці мало уваги. Відтак, попри спільні заяви, на практиці європейська політика в Африці може залишатися фрагментованою. Третя — імідж та довіра: колоніальне минуле все ще впливає на сприйняття Європи в Африці. Антифранцузькі настрої в країнах Сахелю, які вилилися у вимогу виведення французьких військ, показують, що європейським акторам доводиться долати спадок минулого. У цьому плані Китай, який не має колоніальної історії в Африці, нерідко виграє інформаційну боротьбу, позиціонуючи себе як «спільнота долі» з африканськими народами. Європі потрібно будувати новий формат відносин, заснований на повазі та взаємній вигоді, щоб залишатися впливовим гравцем. У перспективі інтереси Європи в Африці, ймовірно, концентруватимуться навколо тем «зеленої» енергетики (континент має величезний потенціал відновлюваних джерел енергії, зокрема для виробництва «зеленого» водню на експорт до ЄС), цифрової економіки та залучення Африки до диверсифікації глобальних ланцюгів постачання (зменшення залежності від Китаю). Зберігатиметься і традиційна пріоритетність безпеки: після вимушеного відступу Франції та ЄС із Малі й Нігеру європейці шукатимуть нові підходи до підтримання стабільності — можливо, через посилену співпрацю з прибережними країнами Гвінейської затоки, підтримку регіональних африканських миротворчих зусиль тощо. У цілому, Європа намагається переосмислити свою роль в Африці, щоб захистити свої інтереси в умовах, коли континент

перестав бути «вотчиною» колишніх метрополій і перетворився на арену глобального суперництва.

Африка наразі є одним із ключових регіонів, де перетинаються інтереси провідних світових гравців, і динаміка цього процесу свідчить про формування нової багатопольярної геополітичної реальності на континенті. Проведений аналіз показав, що Китай прагне закріпити за собою роль головного економічного партнера Африки, США та Європа переслідують в Африці відмінні, хоча подекуди й дотичні цілі. Африки, гарантуючи доступ до ресурсів та розширюючи свій ринок збуту, а також заручитися політичною підтримкою африканських держав на міжнародній арені. США після періоду відносного занепаду інтересу повертаються до Африки з мотивацією стримування Китаю, забезпечення безпеки (в тому числі протидії тероризму) та просування демократичних цінностей, а також із прагматичним інтересом у стратегічних мінеральних ресурсах. Європа, у свою чергу, намагається відновити втрачені позиції та не допустити повного витіснення свого впливу, роблячи ставку на партнерство в розвитку, історико-культурні зв'язки і нові інвестиційні пропозиції на противагу. Геополітична гра, що розгорнулася, має подвійний вплив на африканський континент. З одного боку, конкуренція між зовнішніми силами створює для африканських країн нові можливості: вони отримують більше варіантів для вибору партнерів, можуть залучати інвестиції та допомогу з різних джерел, грати на протиріччях між великими державами, щоб досягти вигідніших умов співробітництва. Уже зараз багато африканських урядів успішно маневрують між Пекіном, Вашингтоном і Брюсселем, підписуючи інфраструктурні угоди з Китаєм, торгуючи з Європою та отримуючи безпекову підтримку від США. З іншого боку, ризики та

виклики також є очевидними. Африка ризикує зануритися у нову залежність — чи то боргову від Китаю, чи то військово-політичну від Заходу, — якщо не буде обережно збалансовувати відносини. Існує загроза, що протистояння між великими державами може перерости у «проксі-конфлікти» на території Африки або призвести до поділу континенту на сфери впливу, що обмежить суверенні можливості самих африканських країн. Відтак, майбутнє Африки значною мірою залежатиме від того, наскільки африканські лідери зможуть виробити спільну позицію та використати поточну ситуацію для власного розвитку, уникнувши деструктивного впливу чужої конкуренції. Перспективи подальших досліджень із означеної проблематики можуть розгортатися в кількох напрямках. По-перше, детального аналізу потребує роль інших гравців в Африці, зокрема Індії, Японії, держав Перської затоки, Туреччини, які також нарощують присутність на континенті і впливають на баланс сил. По-друге, важливим є дослідження стратегії самих африканських країн: як регіональні організації (Африканський Союз, субрегіональні співтовариства) та окремі держави вибудовують свою політику в умовах багатовекторності, чи вдається їм говорити «в унісон» або ж вони грають одна проти одної, конкуруючи за увагу зовнішніх донорів. Потретьє, слід оцінити довгострокові наслідки сучасної геополітичної гри для розвитку Африки: чи сприятиме конкуренція великих держав інфраструктурному прориву й економічному зростанню на континенті, чи призведе до консервації сировинної моделі та нових викликів безпеці. Відповіді на ці питання матимуть не тільки наукове, а й практичне значення, адже дозволять зрозуміти, як Африка може перетворитися з «поля гри» на повноправного суб'єкта, який сам формує правила гри в міжнародних відносинах.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття «регіон» у системі міжнародних відносин.
2. Глобалізація та регіоналізація як провідні тенденції розвитку сучасних міжнародних відносин.
3. Глобальний та регіональний рівні функціонування міжнародних відносин.
4. Регіональні підсистеми міжнародних відносин з точки зору системного підходу.
5. Регіональні порядки, їх структура та ієрархія.
6. Співвідношення понять «інтеграція», «регіоналізація», «регіоналізм» у сучасному науковому дискурсі.
7. Піднесення Азії та його роль для сучасних міжнародних відносин.
8. Характеристика основних регіональних підсистем Азії.
9. Формування мета-регіону «Велика Східна Азія».
10. ШОС та АТЕС у системі регіонального співробітництва та безпеки.
11. АСЕАН у системі економічного та безпекового співробітництва в регіоні Південно-Східної Азії. Система «кооперативної безпеки».
12. Специфіка конфліктів в Східній Азії та АТР. Роль Китаю.
13. Регіональна підсистема відносин у Південній Азії. СААРК.
14. Індія та Пакистан у системі регіональної безпеки.
15. Великий Близький Схід як регіональна підсистема відносин.
16. Саудівська Аравія та Іран як регіональні держави.
17. Основні конфлікти та протиріччя у близькосхідній системі відносин.
18. Специфіка конфліктів в Африці. Основні конфліктогенні чинники африканського регіону.
19. Латинська Америка як регіональна підсистема відносин.
20. Інтеграційні процеси в Західній півкулі. Основні інтеграційні об'єднання.
21. Безпековий чинник у ЛАКБ.
22. Місце Близького та Середнього Сходу в глобальній світовій політиці.
23. Причини підвищеної конфліктогенності регіону. Типологізація проблем регіональної безпеки.
24. Близькосхідна система регіональних відносин на сучасному етапі.

25. Арабо-ізраїльські війни другої половини ХХ століття: причини та наслідки.
26. Близькосхідний мирний процес 1990-х років. «Мирний процес Осло».
27. ХАМАС: ідеологія та діяльність. Операції Ізраїлю проти ХАМАСу.
28. Основні проблеми палестинсько-ізраїльського врегулювання на сучасному етапі.
29. «Авраамські угоди» та процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.
30. Регіон Перської затоки: геостратегічне та економічне значення. Регіональні центри сили.
31. Ірано-іракська війна 1980–1988 рр.: причини та наслідки.
32. Регіональний та міжнародний аспекти агресії Іраку проти Кувейту 1990 р.
33. Війна у Перській затоці 1991 р.: перебіг, особливості та наслідки.
34. Режим санкцій щодо Іраку та еволюція іракської проблеми у 1990-ті роки.
35. Війна в Іраку в 2003 р. та її вплив на регіональні процеси. Конституція 2005 р.
36. Ідеологія ісламського фундаменталізму: витоки та причини поширення в близькосхідному регіоні.
37. «Брати-мусульмани»: становлення та еволюція діяльності.
38. «Хизбалла»: ідеологія та участь в регіональних конфліктах.
39. Еволюція проблеми ісламського радикалізму після 11 вересня 2001 р. «Аль-Каїда».
40. Рух «Талібан» та його роль у загостренні міжнародної ситуації на Середньому Сході.
41. Війна в Афганістані (2001-2021 рр.) та перспективи стабілізації ситуації в країні.
42. Невійськові проблеми безпеки Близького та Середнього Сходу.
43. Революції в арабських країнах 2011 р.: передумови та перебіг.
44. Конфлікт у Сирії: регіональний та міжнародний аспекти.
45. Феномен «Ісламської держави» (ІД).
46. Громадянська війна в Лівії: причини та наслідки.
47. Громадянська війна в Ємені. Рух хуситів.

48. Гонка озброєнь та проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні.
49. Іранська ядерна програма: сутність та історія проблеми.
50. Розвиток ситуації навколо іранської ядерної програми після 2015 р.
51. Витоки курдської проблеми. Курдський рух в Туреччині.
52. Еволюція курдської проблеми в Іраку та Сирії на початку ХХІ століття.
53. Концепції інтеграції арабо-мусульманського світу: панісламізм та панарабізм.
54. Організація ісламського співробітництва: основні завдання та напрямки діяльності.
55. Ліга арабських держав та її підходи до подолання проблем регіональної безпеки.
56. Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. Катарська криза 2017 р.
57. Підходи адміністрацій Д. Трампа та Д. Байдена до проблем близькосхідної безпеки.
58. Регіональна політика ЄС в контексті «Арабської весни».
59. Особливості близькосхідної стратегії Китаю.
60. Вплив РФ на безпекову ситуацію в регіоні.

ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ, ЗАВДАННЯ АБО КЕЙСИ

I. Контрольні питання

1. Історичні претензії як обставина розвитку міжнародних відносин у Африці та Латинській Америці
2. Інтегративні та ізоляціоністські настрої в країнах Африки та Латинської Америки: передумови та особливості.
3. Роль нафтового фактору у зовнішній політиці країни.
4. Особливості формування та діяльності УНАСУР.

II. Контрольні завдання

1. Визначити спільні проблеми економічного, політичного та соціального розвитку Африки та Латинської Америки.
2. Скласти порівняльну таблицю: Спільні риси та відмінності у системі міжнародних відносин країн Африки та Латинської Америки.
3. Схарактеризувати особливості контактів країн третього світу зі світовими політичними, силовими та економічними лідерами, їх форми та перспективи А) США. Б) Європейським союзом. В) Китаєм.
4. Доведіть, що головна мета нового регіонального об'єднання (УНАСУР – Союз Націй Південноамериканських держав) - посилення політичної співпраці, економічна інтеграція і захист спільних інтересів

III. Круглий стіл: *Регіональні проблеми в АТР*

1. Регіональний підхід щодо визначення кордонів АТР.
2. Загальна характеристика дестабілізуючих факторів в АТР.
3. Тайванська проблема.
4. Корейська проблема.
5. Національний та релігійний сепаратизм як одна з основних дестабілізаційних складових безпеки.
6. Проблема «Північних територій» (Курильська проблема) в російсько-японських відносинах.
7. Японсько-китайські територіальні питання.

IV. Питання для обговорення проблеми арабо-ізраїльського конфлікту та початку ХХІ ст.

- 1) Динаміка арабо-ізраїльського конфлікту у 2010-х рр.
- 2) ХАМАС: ідеологія та діяльність. Операції Ізраїлю проти ХАМАСу та війна 2023 р.
- 3) «Авраамські угоди» та процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.
- 4) Основні проблеми палестинсько-ізраїльського врегулювання на сучасному етапі.

V. Проблема розповсюдження зброї масового ураження в регіоні. Проблеми безпеки Афганістану.

Питання для обговорення

- 1) Гонка озброєнь та проблема розповсюдження ЗМУ на Близькому та Середньому Сході.
- 2) Іранська ядерна програма: сутність та історія проблеми.
- 3) Розвиток ситуації навколо іранської ядерної програми після 2015 р.
- 4) Рух «Талібан» та його роль у загостренні міжнародної ситуації на Середньому Сході.
- 5) Війна в Афганістані (2001-2021 рр.) та її наслідки.

VI. Політика глобальних акторів щодо проблем безпеки Близького та Середнього сходу.

Питання для обговорення 1) Підходи адміністрацій Д. Трампа та Д. Байдена до проблем близькосхідної безпеки.

- 2) Регіональна політика ЄС в контексті «Арабської весни».
- 3) Особливості близькосхідної стратегії Китаю.
- 4) Вплив РФ на безпекову ситуацію в регіоні.

VII. Африка: від нестабільності до інтеграції.

Дискусійні питання:

чому «пояс переворотів» у Сахелі (Малі, Буркіна-Фасо, Нігер) призвів до витіснення традиційних західних партнерів (Франція) та посилення впливу альтернативних гравців (РФ, КНР)?

Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA): головні перешкоди на шляху до реальної економічної інтеграції континенту.

Аналітична задача.

Проаналізуйте роль ЕКОВАС (ECOWAS) або Африканського Союзу у врегулюванні одного з останніх військових конфліктів. Визначте, чому інструменти дипломатичного тиску та санкцій часто виявляються малоефективними.

Кейс: «Велика гребля ефіопського відродження (GERD)»

Ситуація: конфлікт між Ефіопією, Єгиптом та Суданом щодо розподілу вод Нілу.

Завдання: розробіть проект компромісної угоди, яка б враховувала інтереси Ефіопії (енергетична безпека) та Єгипту (продовольча безпека та доступ до води). Яку роль у цьому процесі може відіграти міжнародне посередництво?

VIII. Латинська Америка: політичні маятники та глобальні вектори.

Дискусійні питання:

«Рожевий приплив» 2.0: Чим відрізняється сучасна хвиля лівих урядів у Латинській Америці від лідерів початку 2000-х років?

Бразилія як глобальний гравець: чи здатна Бразилія ефективно представляти інтереси Глобального Півдня в межах G20 та БРІКС?

Аналітична задача.

Дослідіть вплив ініціативи КНР «Один пояс, один шлях» на країни Латинської Америки. Які ризики «боргової дипломатії» існують для країн регіону на прикладі Еквадору чи Венесуели?

Кейс: «Міграційна криза в Регіоні»

Ситуація: масовий виїзд населення з Венесуели та країн «Північного трикутника» Центральної Америки.

Завдання: складіть дорожню карту для регіональної організації (наприклад, ОАД чи СЕЛАК) щодо координації гуманітарної допомоги та адаптації консульських служб сусідніх країн (Колумбія, Перу, Чилі) до масового напливу біженців.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Коли було підписано мирний договір у Сан-Франциско?

- 1) травень 1947 р.
- 2) вересень 1951 р.
- 3) лютий 1952 р.
- 4) листопад 1955 р.

2. Проголошення Китайської Народної Республіки відбулося:

- 1) жовтень 1949 р.
- 2) грудень 1949 р.
- 3) лютий 1950 р.
- 4) травень 1953 р.

3. Коли Індія була проголошена «суверенною демократичною республікою»?

- 1) 1947 р.
- 2) 1950 р.
- 3) 1951 р.
- 4) 1952 р.

4. Єврейська держава Ізраїль була проголошена в:

- 1) листопад 1947 р.
- 2) травень 1948 р.
- 3) лиень 1952 р.
- 4) жовтень 1951 р.

5. У 1951 р. Японія відмовилася від прав і претензій на території:

- 1) Кореї, Тайваню, острова Пенхуледао
- 2) Тайваню, островів Спратлі та Парасельські
- 3) Кореї, Південного Сахаліну, Курильських островів
- 4) Тайваню, Кореї, островів Спратлі, Пенхуледао, Південного Сахаліну, частини Курильських островів

6. Які території Африки у 1956 р. здобули незалежність?

- 1) Мавританія, Бенін, Габон, Конго
- 2) Нігер, Сенегал, Того, Сомалі
- 3) Чад, Нігерія, Замбія, С'єрра-Леоне
- 4) Марокко, Туніс, Лівія, Судан

7. Процес ліквідації колоніального панування й надання політичної незалежності народам отримав назву:

- 1) демобілізація
- 2) деколонізація
- 3) деідеологізація
- 4) демократизація

8. Ударною силою так званої «культурної революції» в Китаї були загони учнівської молоді, так звані «червоні охоронці», або китайською мовою — :

- 1) хуацяо
- 2) цяофані

3) хунвейбіни

4) цзаофани

9. Яку назву отримали керівники Кхмерської комуністичної партії?

1) червоні кхмери

2) чорні кхмери

3) білі кхмери

4) кращі кхмери

10. Яку назву отримала течія в країнах Середнього і Близького сходу у 80-х рр., що вимагала повернення до «фундаменту» — витоків ісламу та Корану — і переоблаштування суспільного життя на їх основі?

1) Ісламський соціалізм

2) ісламський націоналізм

3) ісламський фундаменталізм

4) ісламський шовінізм

11. Уряд Китайської Народної Республіки у 1949 р. очолив:

1) Чан Кайши

2) Лю Шаоці

3) Мао Цзедун

4) Хуа Гофен

12. Хто став президентом Індонезії в серпні 1945 р.?

1) Хо Ші Мін

2) А.Сукарно

3) Пол Пот

4) Н.Сіанун

13. Назвіть прізвище короля, який у 1952–1999 рр. правив в Йорданії:

1) Я.Арафат

2) С.Хусейн

3) Р.Хомейні

4) Х.Амін

14. Прем'єр-міністром Революційного уряду на Кубі в 1959 р. був обраний:

1) А.Піночет

2) Ф.Кастро

3) Ф.Батіста

4) С.Альєнде

15. Що таке «стежка Хо Ші Міна»?

1) це так званий «в'єтнамський шлях» побудови комунізму в країні з урахуванням місцевих особливостей

2) система стратегічних шляхів через Лаос і Камбоджу, якими Північний В'єтнам (ДРВ) надавав допомогу комуністам Південного В'єтнаму

3) напрямок наступу військ ДВР на Сайгон — столицю Південного В'єтнаму

4) програма розвитку соціально-економічної сфери в'єтнамського суспільства на 50 років

16. У якій країні діє Рада стражів ісламської революції як вищий контрольно-наглядний орган над законодавчою та виконавчою владою?

- 1) Афганістані
- 2) Ірані
- 3) Туреччині
- 4) Пакистані

17. Яка країна Латинської Америки увійшла в історію другої половини ХХ ст. як «острів Свободи»?

- 1) Куба
- 2) Гаїті
- 3) Ямайка
- 4) Уругвай

18. Якими були реальні результати «культурної революції» в Китаї?

- 1) підвищення рівня культури всього населення, перехід до загальної обов'язкової середньої освіти
- 2) розгром партійної опозиції та встановлення абсолютної влади і культу особи Мао Цзедуну
- 3) поєднання традиційної і нової соціалістичної культури Китаю
- 4) зниження рівня культури населення та запровадження високої оплати за навчання

19. Результатом війни «Перша інтифада» між Ізраїлем і палестинцями у 1987–1996 рр. стала(-о):

- 1) розробка і початок реалізації плану «Дорожня карта»
- 2) будівництво Ізраїлем стіни уздовж кордону
- 3) надання Ізраїлем обмеженої автономії палестинцям
- 4) знищення ізраїльських поселень у секторі Газа

20. Що не було причиною встановлення військово-диктаторських режимів в країнах Африки?

- 1) економічна й політична залежність від розвинених країн
- 2) єдиний, цілеспрямований спектр ідеологічних поглядів населення
- 3) слабка соціально-класова диференціація суспільства
- 4) незавершеність процесів формування африканського суспільства

21. Установіть відповідність між датами і подіями

1) серпень 1945 р.	А) початок реформ у Китаї під керівництвом Ден Сяопіна
2) травень 1947 р.	Б) набрання чинності нової Конституції Японії
3) січень 1959 р.	В) перемога «ісламської революції» в Ірані
4) грудень 1978 р.	Г) перемога Кубинської революції
5) лютий 1979 р.	

22. Установіть відповідність між поняттями та їх значеннями

1) авторитаризм	А) навмисне й систематичне знищення окремих груп населення за расовими, національними чи релігійними ознаками, а також навмисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове знищення цих груп
2) геноцид	Б) об'єднання окремих частин в одне ціле (економічне, політичне, соціальне об'єднання окремих країн)
3) інтервенція	В) прагнення до відокремлення, притаманне переважно національним меншинам у багатонаціональних державах, спрямоване на відтворення й створення самостійних держав або національно-державних автономій
4) інтеграція	Г) значне зосередження влади в руках однієї особи або групи осіб в умовах різкого обмеження політичних свобод і ролі представницьких органів
5) сепаратизм	

23. Установіть відповідність між колоніальними країнами Африки і роком здобуття ними незалежності

1) Алжир	А) 1951 р.
2) Лівія	Б) 1960 р.
3) Нігерія	В) 1962 р.
4) Кенія	Г) 1963 р.
5) Ангола	

24. Установіть відповідність між метрополіями та країнами, які отримали від них незалежність

1) Велика Британія	А) Марокко, Алжир, Сенегал, Джібуті
2) Франція	Б) Ангола, Мозамбік, Гвінея-Біасу, острів Сан-Томе
3) Іспанія	В) Конго, Руанда, Бурунді
4) Португалія	Г) Судан, Гана, Гвінея, Сомалі
5) Бельгія	

25. Установіть хронологічну послідовність подій

- 1) укладання Договору Ріо-де-Жанейро між США і латиноамериканськими республіками
- 2) створення Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)
- 3) перехід до «глобального співробітництва» Японії із США
- 4) відмова Японією від визнання кордонів із СРСР і Китаєм, що склалися після Другої світової війни

26. Яка протока розділяє Африку та Європу?

- 1) Баб-ель-Мандебська
- 2) Ла-Манш
- 3) Босфор
- 4) Гібралтарська

27. Африканський Союз було засновано:

- 1) у 1996 р.;
- 2) у 1998 р.;
- 3) у 2000 р.;
- 4) у 2002 р.

28. Султанат в Африці

- 1) Сомалі
- 2) Марокко
- 3) Ефіопія
- 4) Єгипет

29. Президентом якої країни був Хосні Мубарек?

- 1) Малаві
- 2) Тунісу
- 3) Лівану
- г) Єгипту

30. До основних експортних товарів Єгипту належать:

- 1) автомобілі;
- 2) м'ясопродукти;
- 3) молочні продукти;
- 4) продукція легкої промисловості;
- 5) фрукти;
- 6) нафтопродукти.

31. До провідних галузей промисловості Нігерії належать:

- 1) автомобілебудування;
- 2) кольорова металургія;
- 3) нафтова;
- 4) рудна;
- 5) електротехніка;
- 6) верстатобудування.

32. До основних експортних товарів Республіки Південна Африка належать:

- 1) алмази;
- 2) золото;
- 3) вугілля;
- 4) природний газ;
- 5) деревина;
- 6) вовна;
- 7) космічна техніка;
- 8) електроніка

33. Територію якої африканської держави американська авіація почала бомбардувати 7 січня 2007 р.?

- 1) Конго.
- 2) Нігерія.
- 3) Ангола.
- 4) Сомалі

34. Рішення про реформу Організації Африканської Єдності було прийняте

- 1) 1989 року
- 2) 1999 року
- 3) 2000 року
- 4) 2006 року

35. Організації Африканської Єдності реорганізувалася в Африканський Союз в

- 1) 2000 році
- 2) 2002 році
- 3) 2006 році
- 4) 2008 році

36. До Африканського Союзу через проблему Західної Сахари не входить

- 1) Лівія
- 2) Алжир
- 3) Марокко
- 4) Туніс

37. Ініціатором скликання в 1999 р. Організації Африканської Єдності став

- 1) Муаммар Каддафі
- 2) Хосні Мубарек
- 3) Нельсон Мандела
- 4) Уго Чавес

38. Установіть послідовність розташування країн Латинської Америки з півночі на південь.

- 1) Венесуела
- 2) Мексика
- 3) Перу
- 4) Аргентина

39. До складу НАФТА в 1994 році увійшли

- 1) США, Канада, Аргентина
- 2) США, Мексика, Чилі
- 3) США, Аргентина, Чилі
- 4) США, Мексика, Канада

40. Виберіть із переліку «велику трійку» латиноамериканських індустріальних лідерів:

- 1) Аргентина
- 2) Чилі
- 3) Панама
- 4) Уругвай
- 5) Мексика

б) Бразилія

41. Укажіть дві країни Латинської Америки, які не мають виходу до Світового океану.

- 1) Аргентина і Чилі
- 2) Болівія і Парагвай
- 3) Венесуела і Перу
- 4) Уругвай і Гайана

42. Укажіть найбільш розвинені країни Латинської Америки.

- 1) Парагвай, Гаїті, Нікарагуа
- 2) Венесуела, Уругвай, Чилі
- 3) Бразилія, Мексика, Аргентина
- 4) Перу, Колумбія, Сурінам

43. До провідних галузей експорту Мексики належать:

- 1) кольорові метали;
- 2) нафта;
- 3) кам'яне вугілля;
- 4) фармацевтичні препарати;
- 5) харчова продукція;
- б) продукція літакобудування.

44. До провідних галузей промисловості Бразилії належать:

- 1) чорна металургія;
- 2) алюмінієва;
- 3) електроенергетика;
- 4) нафтопереробна;
- 5) верстатобудування;
- б) м'ясопереробна.

45. Які твердження є вірними?

- а) Бразилія має найбільші в Південній Америці лісові ресурси.
- б) Бразилія має найбільший у світі природно-ресурсний потенціал.
- в) Бразилія є найбільшим у світі експортером кави.
- г) Бразилія є перспективним експортером продукції чорної металургії.

46. До основних експортних товарів Аргентини належать:

- 1) кам'яне вугілля;

- 2) м'ясо;
- 3) срібло;
- 4) електроніка;
- 5) зерно;
- 6) вовна.

47. Які твердження є вірними?

- 1) Чилі посідає перше місце у світі за видобутком селітри.
- 2) Чилі посідає провідне місце у світі за експортом міді.
- 3) Чилі має розвинуте виноробство.
- 4) У Чилі високо розвинута електронна промисловість.

48. МЕРКОСУР у нинішньому форматі функціонує:

- 1) з 1990 р.
- 2) з 1992 р.
- 3) з 1995 р.
- 4) з 1997 р.

49. Створення Панамериканської зони вільної торгівлі було проголошено

- 1) в 2004 році
- 2) в 2005 році
- 3) в 2006 році
- 4) в 2007 році

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Захарченко А.М. Реконфігурація регіональних альянсів на Близькому та Середньому Сході після «Арабської весни». Політикус. 2022. № 1. С. 140-147.
2. Захарченко А.М. Політика адміністрації Джо Байдена на Близькому Сході. Вісник Львівського університету. Серія: Філософськополітологічні студії. 2022. № 43. С. 255-263.
3. Захарченко А.М. Відносини між США та ЄС в контексті проблем безпеки Близького Сходу в період президентства Д. Трампа. Політичне життя. 2020. № 1. С. 96-101.
4. Габер Є. В. «Арабська весна» на Близькому Сході: вибір моделі суспільної трансформації // Суспільно–політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі : колективна монографія / за заг. ред. Л. В. Матвеевої ; [упоряд. О. С. Мавріна та І. В. Отрощенко]. – К.: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2024. – С. 11– 30.
5. Галака С.П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2024. – 278 с.
6. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу // Стратегічні пріоритети. – 2024. - № 4 (33). – С. 5-12.
7. Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989-2024 рр.). – К.: «Прінт-Сервіс», 2024. – 528 с.

8. Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: Навчальний посібник. – К., 2023.
9. Дахно І. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К., 2019.
10. Задорожній О. В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монографія. – К.: К.І.С., 2025. – 712 с.
11. Захарченко А. М. Політика США, ЄС і Росії в контексті основних проблем безпеки Близького Сходу та її врахування в політиці України : аналітична доповідь. – Одеса: Фенікс, 2021. – 56 с.
12. Ігнат'єв П. Країнознавство. Країни Азії: Навч. посіб. 2-ге вид. – Чернівці, 2020.
13. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В.Ю. Крушинський; за ред. В.А. Манжолі. – К., 2020.
14. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В.Ю. Крушинський; за ред. В.А. Манжолі. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2023. – 863 с.
15. Клінтон Г. Важкі рішення / пер. з англійської Лесь Герасимчук. – К.: Наш Формат, 2018. – 600 с.
16. Клінтон Г.Р. Жива історія; пер. з англ. П. Таращука. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2018. – 592 с.
17. Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. – Львів, 2024.

18. Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО / [Каліновська О., Криштопа О., Назаренко Є. та ін.]. – Х., 2015. – 512 с.
19. Пронь С.В. США та Японія в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (50-ті-90-ті роки ХХ століття). - Миколаїв: Видавництво Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, 2023. - 244 с.
20. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. – Х.: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.
21. Троненко В. І. Чергове пробудження арабського світу: інтрига зберігається // Сучасні питання економіки і права. – 2023. – № 1. – С. 63–68.
22. Фельштинський Ю. Третя світова: Битва за Україну/ Юрій Фельштинський, Михайло Станчев. – К.: Наш Формат, 2025. – 408 с.
23. Швед В. О. Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти. – К.: НІСД, 2022. – 242 с.
24. Головченко В.І. Регіонознавство: Азія, Африка й Латинська Америка: навч. посіб. Київ, ДАУ при МЗС України. 2023. 352 с.
25. Макаренко Є.А., Погорська І.І., Рижков М.М., Чекаленко Л.Д. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2024. 472 с.
26. Рижков М.М., Зайцева М.В. Взаємодія країн БРІКС у постбіполярному світі: монографія Київ: Центр вільної преси, 2017. 234 с.
27. Roett Riordan, Paz Guadalupe . Latin America and the Asian Giants. Evolving Ties with China and India. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2016. 336 p.

28. Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Нац. академії наук України», 2016. 145 с.
29. Herbst J. States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control. NJ: Princeton University Press, 2024. 312 p.
30. Young T. Readings in the International Relations of Africa. Indiana. Indiana University Press: 2016, 384 p.
31. Nancy L. Rosenblum Good Neighbors: The Democracy of Everyday Life in America. NJ: Princeton University Press, 2016. 312 p.
32. Henderson E.A. African Realism?: International Relations Theory and Africa's Wars in the
33. Postcolonial Era. London: Rowman & Littlefield Publishers, 2025. 317 p.
34. Kent R. B. Latin America: Regions and People. New York; Washington: The Grulford Press, 2021. 422 p.
35. Foretia, D. A., Kouam, J. C., Nantchouang, R., Soong, C., Vasselier, A. & Wiegand, G. (2024). Competing with China in Africa: Strategic Suggestions on the EU Global Gateway / ed. N. Fabian. Brussels: Friedrich Naumann Foundation for Freedom, 36 p. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-09/Broschu%CC%88re%20A4%20EU%20Global%20Gateway%20Study%20ENG_web.pdf
36. Schott, S. (2024, 05.09). Competition between systems — China's role in Africa and why Europe must react now. Friedrich Naumann Foundation. URL: <https://www.freiheit.org/sub-saharan-africa/competitionbetween-systems-chinas-role-africa-and-why-europe-must-react-now>

37. Sun, Y. (2013) China in Africa: Implications for U.S. competition and diplomacy. Brookings Institution. (Chapter in “Top Five Reasons Why Africa Should Be a Priority for the United States”). URL: <https://www.brookings.edu/articles/china-in-africa-implications-for-u-s-competition-and-diplomacy/>
38. Sun, Y. (2025, 03.03). US-China engagement in Africa: A crossroads. Brookings Institution. URL: <https://www.brookings.edu/articles/us-china-engagement-in-africa-a-crossroads/>
39. Bloomberg. США намагаються посилити зв'язки з країнами Африки, щоб зменшити вплив Китаю та РФ у регіоні. Дзеркало тижня. 2023. 24 березня. URL: <https://zn.ua/ukr/USA/ssha-namahajutsja-posilitizvjazki-z-krajnami-afriki-shchob-zmenshiti-vpliv-kitaju-ta-rf-urehioni-bloomberg.html>
40. Barrios, R. (2025, 31.01). Campbell C., Cook N., Sutherland M. China and Sub-Saharan Africa // Congressional Research Service. 2025. 31 січ. (IF12566, Ver.4). URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12566>
41. Borosfén Intel. Африка як камінь спотикання для політики Заходу. Борисфен Інтел (аналітичний центр). 2025. 31 берез. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/afrika-yak-kamin-spotikannya-dlya-politikizahodu/>
42. Газін В. Новітня історія країн Європи та Америки. В 2-х ч. Кам'янець-Подільський, 2018. 311 с.
43. Дюррозель Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. Київ: Основи, 2017. 904 с.
44. Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-1999): курс лекцій. Львів: Каменярь, 2020. 159 с.

45. Манжола В.А., Білоусов М.М, Гайдуков Л.Ф. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки): підручник. Київ: Либідь, 2021. 558 с.
46. Міжнародні відносини та світова політика. Під ред. В.А. Манжолі, кер. авт. кол. В.Ю. Крушинський. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2020. 863 с.
47. . Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 ті рр.): підручник. Гайдуков Л.Ф., Кремень В.Г., Губерський Л.В. та ін. Київ: Либідь, 2021. 622 с.
48. Кияниця Л.Л. Конфліктогенність міждержавних відносин на Близькому Сході після «Арабської весни»: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1-2. С. 43-48.
49. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди в близькосхідному регіоні. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2020. № 143. С. 4-14.
50. Нагайчук В.І. Сучасна криза на Близькому Сході: геополітичний аспект. Східний світ. 2019. № 1 (102). С. 85-115.
51. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Близький Схід як простір глобальної невизначеності: виклики для України. Східний світ. 2020. № 3. С. 87- 108.
52. Пашков В., Міщенко В. Близький Схід на перетині геополітичних інтересів великих держав. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 1(9). С. 18-33.
53. Herbst J. States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control. Princeton University Press, 2014. 312 p.

54. Aning K., Acharya A., Bischoff P. Africa in Global International Relations: Emerging approaches to theory and practice. Routledge, 2015. 198 p.
55. Henderson E.A. African Realism?: International Relations Theory and Africa's Wars in the Postcolonial Era. Rowman & Littlefield Publishers, 2015. 317 p.
56. Sign? L. Innovating Development Strategies in Africa: The Role of International, Regional and National Actors. Cambridge University Press, 2017. 223 p.
57. Young T. Readings in the International Relations of Africa. Indiana University Press, 2016. 384 p.
58. Kent R. B. Latin America: Regions and People. New York; Washington: The Grulford Press, 2006. 422 p.

Допоміжна

1. Абравітова Л. Африка стає центром світового розвитку, де збігаються інтереси всіх основних геополітичних гравців (інтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним послом України в Південно-Африканській республіці) // Бінтел. Журнал геополітичної аналітики. – 2020. - № 2. – С. 61-68.
2. Білодід Р., Шергін С. Індикатор глобальних змін. Україна і Південно-Східна Азія в ХХ столітті // Політика і час. – 2021. - № 4
3. Белоколот О.Є. Відносини США - ПАР – партнерство на основі спільних інтересів // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2021. – Вип. 5. – С. 328-333.
4. Буравкова А. Г. Американсько-китайські відносини у постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір // Нова

- парадигма: журнал наукових праць. – 2023. - № 118. – С. 155-170.
5. Буравкова А.Г. Китайська Народна Республіка в східноазійській політиці США // „Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць. – К.: 2023, вип. 77. - С. 326-331.
 6. Белоколот О. Відносини США-ПАР – партнерство на основі спільних інтересів // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2021. – Вип.5.
 7. Волович О. Між Сходом і Заходом. Туреччина на європейсько-азіатському роздоріжжі // Політика і час. – 2018. - № 8.
 8. Гемба Коїтіро. Японсько-китайські відносини на роздоріжжі // Зовнішні справи. – 2022. - № 12. – С. 38-39.
 9. Гвоздь В. Підсумки і перспективи розвитку геополітичних процесів у світі // Бінтел. Журнал геополітичної аналітики. – 2020. - № 1. – С. 4-11.
 10. Головченко В. „Робітничий президент” Бразилії – Лула // Наукові записки Київської школи сценування. Політичні та юридичні науки. – 2018. - № 1 (4). – С. 29-36.
 11. Головченко В. „Час Урібе”, чи політичний портрет національного лідера Колумбії // Наукові записки Київської школи сценування. Політичні та юридичні науки. – 2017. - № 3. – С. 55-61.
 12. Головченко В. Безпековий вимір зовнішньої політики постреволюційної України в контексті її стратегічного партнерства із США // Агора. Випуск 16 : Зброя та культура як чинники зовнішньої політики України. – Київський офіс Інституту Кеннана, 2016. – С. 23-27.

13. Головченко В.І. Американсько-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин // США і світ XXI століття : колективна монографія пам'яті Є. Камінського. – К.: «Центр вільної преси», 2022. – С. 241-262.
14. Головченко В.І. Геополітичні й безпекові інтереси США в Східній Азії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Міжнародні відносини. – Вип. 43. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2025. – С. 7-9.
15. Головченко В.І. На чолі „лівої вісі” Латинської Америки: політичний портрет Уго Чавеса // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 68, ч. I. – К.: КНУ ІМВ, 2017. – С. 3-9.
16. Головченко В.І. Україна і тенденції розвитку міжнародної обстановки // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. – Вип. 42. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2024. – С. 9-16.
17. Горицька Г. „Арабська весна” в Єгипті: погляд із середини // Зовнішні справи. – 2022. - № 5. – С. 37-41.
18. Гусаков В. Традиційні та сучасні етнополітичні фактори в еволюції Центральноафриканської кризи // Людина і політика. – 2020. - № 5.
19. Гусаков В. Ізраїльсько-єгипетський та ізраїльсько-палестинський досвід врегулювання близькосхідного конфлікту. (Історія та перспективи) // Людина і політика. – 2023. - №1.
20. Зінько С. Ю. Публічна дипломатія Катару на сучасному етапі // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. – Вип. 59 (4). – К., 2022. – С. 760–765.

21. Ісламська держава: генезис і нові тренди / Під редакцією Салаха З., Ауліна О.А. – Львів.: Видавництво «Компанія «Манускрипт», 2015. – 152 с.
22. Ігнат'єв П. На порозі епохи Азії. Між Японією й КНР: АСЕАН у добу глобалізації // Політика і час. – 2023. - № 2.
23. Ігнат'єв П. Індія на шляху до лідерства в Південній Азії. – Чернівці: Книги – ХХІ століття, 2016.
24. Кириченко В. Колумбія: півстоліття герильї // Політика і час. – 2024. - № 4. – С. 80-84.
25. Кириченко В. Парламент - він і за Атлантикою парламент. Досвід облаштування і діяльності вищої гілки влади в країнах Латинської Америки і Карибського басейну // Віче. – 2022. - № 10. – С. 67-74.
26. Кияниця Л. Л. Зовнішня політика Туреччини в контексті „Арабської весни”: від ізольованої держави до претендента на регіональну гегемонію // Наукові записки НаУКМА. – 2024. – Т. 160 (Політичні науки). – С. 49–54.
27. Коппель О. Руанда: релігія і політика / О.Коппель, Ю.Цирфа // Зовнішні справи. – 2018. - № 7. – С. 44-47.
28. Кейта М. Багатообіцяюче співробітництво // Політика і час. – 2020. - № 1-2.
29. Лозовицький О. Азавад: омріяний міраж чи геополітична реальність? // Зовнішні справи. – 2022. - № 4. – С. 34-37.
30. Матвійчук В. Релікт холодної війни. Ядерне протистояння на Корейському півострові // Політика і час. – 2015. - № 4. - С. 63-76.
31. Огризко В. Світ без ілюзій // Зовнішні справи. – 2025. - № 3. – С. 6-9.

- 32.Перепелиця Г. Віра у фетиш дипломатії як виклик національній безпеці України // Україна дипломатична: науковий щорічник. Вип. 16. – К.: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2015. – С. 303-311.
- 33.Пророченко Н. Глобальні трансформаційні процеси в країнах світової периферії (регіон Субсахарської Африки): виклики та можливості для України: матеріали міжнар. наук. конф.; вид. укр. та англ. мов.: доповн. та уточ. / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»; Відп. наук. ред. О.І. Лукаш. – К., 2017. – С. 59-68.
- 34.Рукомеда Р. Під контролем США й МВФ. Наслідки трансформацій останнього десятиліття у Мексиканських Сполучених Штатах // Політика і час. – 2023. – № 11. – С. 77-82.
- 35.Рижков М.М., Зайцева М.В. Взаємодія країн БРІКС у постбіполярному світі. – Київ, 2017. - 234 с.
- 36.Свинарчук Є. Після політичного «відкриття». Щодо відносин України з країнами – членами Андського співтовариства націй (АСН) // Політика і час. – 2022. - № 6.
- 37.Самофалов В. Глобальний виклик Китаю // Зовнішні справи. – 2022. - № 9. – С. 44-47; № 10. – С. 41-45.
- 38.Самофалов В. Китай у новому світовому порядку: становлення супердержави // Зовнішні справи. – 2023. - № 4. – С. 16-21.
- 39.Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону. - Київ:, 2016. - 145 с.
- 40.Фуркало В. Перемир'я, що затягнулося на півстоліття. До 50-річчя закінчення Корейської війни // Політика і час. – 2023. – № 8. – С. 52-61.

41. Шергін С. Зовнішня політика та дипломатія України за умов глобалізації та регіоналізації // Україна дипломатична: науковий щорічник. Вип. 15. – К.: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2024. – С. 464-474.
42. Шергін С. О. Тихоокеанська стратегія Вашингтона: від Клінтона до Обами / Сергій Олександрович Шергін // Дослідження світової політики. – 2021. – Вип. 4 (57). – С. 28-36.
43. Шергін С. Рушійні сили азійсько-тихоокеанського регіоналізму / С. Шергін // Зовнішні справи. – 2019. – № 2. – С. 36-39.
44. Ярмоленко В. Суперечка навколо островів Сенкаку (Дяоюйдао) / Віталій Ярмоленко // Зовнішні справи. – 2022. - № 12. – С. 40-42.
45. Шевченко Н. Латинська Америка та Карибський басейн. Інтереси України. – ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. - Київ, 2020. - 22 с.
46. Безверщенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки. 2016. № 11. С. 13-22.
47. Горобець І., Мартинов А. «Ісламська держава Іраку та Леванту» як проблема сучасних міжнародних відносин. Зовнішні справи. 2018. № 10. С. 16-22.
48. Досвід Ради співробітництва арабських держав Перської затоки у процесах історичного поступу близькосхідного регіону. Збірник наукових праць / За ред. В.О. Шведа. Київ, 2022. 160 с.
49. Елмаджуб А. Конфлікт в Лівії: причини і міжнародно-політичні наслідки. Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки. 2019. № 20. С. 58-64.
50. Жукорська Я.М. Ліга арабських держав: питання розвитку та

- перспективи. Актуальні проблеми правознавства. 2016. № 1. С. 45-48.
51. Завада Я. Формування ядерної програми Ірану з 1950-х років до президентства М. Ахмадінежада. Вісник Львівського університету: Серія: Філософсько-політологічні студії. 2018. № С. 155-160.
52. Замікула М.О. Криза навколо ядерної угоди з Іраном: інтереси та позиції ключових акторів. Стратегічні пріоритети. 2019. № 3-4. С. 38- 45.
53. Захарченко А.М., Александрюк В.В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Регіональні студії. 2022. № 28. С. 97-103.
54. Захарченко А.М. Боротьба за лідерство на Близькому Сході та нова геометрія регіональних відносин. Актуальні питання української та всесвітньої історії: минуле та сучасність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Рівне, 25 жовтня 2022 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 40-43.
55. Захарченко А.М. «Хизбалла» в регіональних процесах на Близькому Сході після «Арабської весни». XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України (Київ, 21 грудня 2021 р.) Київ, 2021. С. 145-149.
56. Захарченко А.М. Політика США, ЄС і Росії в контексті основних проблем безпеки Близького Сходу та її врахування у політиці України: аналітична доповідь. Одеса: Фенікс, 2011. 56 с.
57. Захарченко А.М. Роль релігійного фактору на сучасному етапі

- палестинсько-ізраїльського конфлікту. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2020. № 94. С. 59-66.
58. Захарченко А.М. Арабо-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі. Збірка статей. Одеса, Фенікс, 2019. 302 с.
59. Коппель О.А., Пархомчук А.Д. Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України. Регіональні студії. 2019. № 17. С. 61-66.
60. Краснюк І.В. Наслідки «Арабської весни» у політиці Близького Сходу. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. № 23(2). С. 148-154.
61. Купрейчук В.Ю. Вплив сирійського конфлікту на політичні процеси близькосхідного регіону. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2025. № 124. С. 56-64.
62. Лімар В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан у контексті повернення «Талібану» до влади. Політичне життя. 2022. № 1. С. 69- 76.
63. Осадча Я. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. Вісник Львівського університету. Серія: Філософськополітологічні студії. 2018. № 16. С. 174-180.
64. Серушт Н. Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту у Сирії. Політичне життя. 2018. № 3. С. 114- 119.
65. Сіновець П.А., Гергієва В. Еволюція політики США до ядерної програми Ірану у ХХІ столітті: від Буша до Трампа. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2020. № 144. С. 23-33.
66. Скороход Ю.С. США і «Арабська весна». Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2018. № 134. С. 4-14.

- 67.Цебенко О.О., Капраль С.С. Роль міжнародних безпекових організацій у врегулюванні сирійського конфлікту. Регіональні студії. 2018. № 14. С. 106-110.
- 68.Швед В.О. «Арабська весна» у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході. Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 1. С. 109-123.
- 69.Beyond Islamists and Autocrats: Prospects for Political Reform Post Arab Spring / Ed. by S. Feuer. Washington Institute for Near East Policy. 2017. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/beyond-islamistsand-autocrats-prospects-political-reform-post-arab-spring>
- 70.Frisch H. Rethinking the Arab Spring: Winners and Losers. Middle East Quarterly. 2021. № 2. P. 42-50. URL: <https://www.meforum.org/middleeast-quarterly/pdfs/62397.pdf> 26.
- Gause G. America's New Realism in the Middle East. Foreign Affairs. 2022. July 6. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middleeast/2022-07-06/americas-new-realismmiddle-east>
- 71.Institutionalized (In)security: Exploring the MENA Region's Governance Crisis / Ed. by A. Cellino, A. Ardemagni. Geneva Center for Security Sector Governance. 2021. URL: <https://www.ispionline.it/en/publicazione/institutionalised-insecurityexploring-mena-regions-governance-crises-32237>
- 72.Plebani A. New (and Old) Patterns of Jihadism: Al-Qaida, the Islamic State and Beyond. Istituto per gli Studi di Politica Internazionale. 2014. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/181221_EvolvingTerroristThreat.pdf

73. The Arc of Crisis in the MENA Region: Fragmentation, Decentralization and Islamist Opposition. Ed. by K. Mezran, A. Varvelli. Atlantic Council. 2018. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wpcontent/uploads/2018/10/arc_of_crisis_web_defdef_0.pdf
74. The Regional System: a Decade since the Upheaval, and Expanding Normalization / Ed. by S. Feuer. Israeli Institute for National Security Studies. 2021. URL: <https://www.inss.org.il/wpcontent/uploads/2021/01/Chapter-3-1.pdf>

Інформаційні ресурси

1. Міністерство закордонних справ України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/>
2. eDiplomat.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ediplomat.com/np/travel_advisories.htm
3. Персональний сайт Володимира Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/milana0110/Home/vsesvitna-istoria/lekcii>
4. Актуальні проблеми міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/issue/archive>
5. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «БОРИСФЕН ІНТЕЛ» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/page/about/>
6. Міжнародні відносини і світова політика [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://iir-mp.narod.ru/irip.htm>

7. Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/publication/books/Pages/default.aspx?OrgID=0000313>
8. Портал зовнішньої політики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fpp.com.ua/analytics/>
9. Навчальні матеріали онлайн [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://pidru4niki.com/politologiya/Page-2>
10. Країни Азії та Океанії. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/krayini-aziyi-ta-okeaniyi>
11. Відносини з країнами американського регіону. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/vidnosini-z-krayinami-amerikanskogo-regionu>
12. Близький схід та Африка. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/blizkij-shid-ta-afrika>
13. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/suchasni-tendencii-regionalizmu-v-skhidniy-azii-mozhливosti>
14. Рада зовнішньої політики «Українська призма» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://prismua.org/regions/asia-and-pacific/>

15. Arab Maghreb Union. URL: <https://maghrebarabe.org> 3. Gulf Cooperation Council. URL: <https://gcc-sg.org>
16. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_foreign_affairs/govil/landing-page
17. Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran. URL: <https://en.mfa.ir/>
18. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Saudi Arabia. URL: <https://www.mofa.gov.sa/en/>
19. Organisation of Islamic Cooperation. URL: <https://www.oic-oci.org>
20. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa>
21. The Arab League. URL: <http://www.lasportal.org>
22. The European External Action Service. URL: <https://www.eeas.europa.eu/en>
23. The White House. Briefing Room. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room>
24. U.S. Department of State. Press Releases. URL: <https://www.state.gov/press-releases>
25. United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation. URL: <https://www.mofaic.gov.ae/en/>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Автократія – уряд з однієї людини або невеликої групи, яка має необмежену силу чи владу, або влада чи повноваження такої особи або групи.

Американська Конвенція про права людини – (Американська Конвенція) – договір з прав людини, прийнятий Організацією американських держав (ОАД) в 1969 р. Вона охоплює Північну, Центральну і Південну Америку.

Антисемітизм – страх, ненависть, образа, підозрілість, упередженість, дискримінація чи несправедливе ставлення до людей єврейського походження або тих, хто сповідує іудаїзм. Сучасні форми антисемітизму включають заперечення Голокосту.

Апартеїд – нелюдські вбивства, зґвалтування, тортури, поневолення або інші злочини проти людства, скоєні у контексті інституціоналізованого режиму систематичного пригноблення і панування однієї расової групи над іншою групою або групами, і здійснювані з метою збереження такого режиму.

Арабська Хартія прав людини – прийнята Радою Ліги арабських держав 22 травня 2004 р., вона стверджує принципи, що містяться в Загальній декларації прав людини, Міжнародних пактах про права людини і Каїрській декларації прав людини в ісламі.

Арбітраж – процес, при якому замість того, щоб йти до суду, сторони суперечки просять третю особу вислухати їхні аргументи, а потім прийняти рішення, якому вони згодні слідувати.

Асоціація – організація, створена групою осіб з метою досягнення певної мети. Такі організації можна також назвати громадськими організаціями, громадськими об'єднаннями та некорпоративними асоціаціями. Неурядові організації (НУО) є асоціаціями. Асоціації є основою того, що називається «громадянським суспільством».

Африканська хартія прав людини і народу (Африканська хартія, іноді також згадується як Банжул Статут) — регіональний договір з прав людини для африканського континенту, прийнятий Організацією Африканської Єдності (ОАЄ) в 1981 р.

Біженець – той, хто в силу цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни свого громадянства та не може, або в силу таких побоювань, не бажає скористатися захистом цієї країни. Термін також використовується в загальному значенні для будь-кого в становищі біженця, наприклад, для людей, що шукають притулку.

Біль про права – твердження в конституції про права людини або громадянські права, в якому перераховані заходи захисту від втручання з боку урядів.

Верховенство закону – жодна людина, будь то державний службовець, цар чи президент, не може бути вище закону. Закон однаковий для тих, хто управляє, і тих, ким управляють.

Верховний комісар з прав людини – головна посадова особа Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Верховний комісар очолює Управління Верховного комісара з прав людини, яке було створено для підтримки механізмів ООН в галузі прав людини. (Не плутати з Комісаром з прав людини, установою Ради Європи).

Взаємозалежні – поняття відноситься до ідеї, що реалізація конкретного права людини залежить від реалізації всіх інших прав. Наприклад, ваша здатність брати участь у роботі вашого уряду безпосередньо залежить від вашого права на вираження думок, вашого здоров'я, свободи пересування і відсутності дискримінації.

Вирішення конфліктів – дії, що вживаються в короткий строк, щоб припинити насильницькі конфлікти.

Відбудова миру – (в тому числі пост-конфліктна відбудова миру); дії, вжиті в середньостроковий і довгостроковий термін для вирішення корінних причин насильницьких конфліктів.

Відхилення – заява від держави-члена договору, яка дозволяє цій державі призупинити або обмежити певні права — наприклад, під час війни. Деякі права ніколи не можуть бути відхиленні — наприклад, право на свободу від тортур.

Військові злочини – злочини, скоєні під час конфлікту, внутрішнього або міжнародного, які характеризуються серйозними порушеннями гуманітарного права та інших законів, що стосуються збройних конфліктів. Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років разом з Женевською конвенцією 1949 р. є одними з перших офіційних міжнародних законів про війни, військові злочини і гуманне поводження з жертвами війни.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – люди або групи людей, які були змушені покинути свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема, внаслідок, або задля уникнення наслідків збройного конфлікту, масових проявів насильства, порушення прав людини, природних або техногенних катастроф, і які не перетинали міжнародний кордон.

Впровадження гендерних підходів – глобально визнана стратегія просування гендерної рівності. Це не самоціль, а засіб для досягнення мети гендерної рівності шляхом гарантування, що гендерні перспективи і увага до гендерних проблем будуть в центрі всієї діяльності включаючи розробку політики, розподіл ресурсів та планування, імплементацію і моніторинг програм і проектів.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) – міжурядова організація під егідою Організації Об'єднаних Націй, яка працює для зміцнення здоров'я у всьому світі.

Гендер – соціальний конструкт, який інформує про ролі, погляди, цінності і відносини між жінками та чоловіками. У той час,

як стать є поняттям біології (біологічні відмінності між чоловіками і жінками), поняття «гендеру» визначається суспільством і майже завжди означає підпорядкованість жінок чоловікам.

Геноцид – систематичне вбивство з наміром знищити, повністю або частково, групу людей через їх національність, расу, етнічну приналежність чи релігію. Крім того, заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумових розладів, і насильницька передача дітей однієї групи в іншу групу.

Глобалізація – як правило, описує процес зростаючої взаємозалежності та обміну між народами, зокрема, в економічній, соціальній і культурній сферах. Цей термін також використовується для визначення конкретної форми міжнародної інтеграції, спрямованих на виконання інтересів приватних можновладців, виробничих корпорацій і фінансових інститутів, тісно пов'язаних з впливовими державами.

Громадянство – а) правові відносини між людиною і державою в результаті чого виникають взаємні права і зобов'язання або б) використовується для опису загальних відносин між громадянами і державою, до якої вони «належать», включаючи очікувані форми поведінки і відносин.

Громадянське суспільство – відноситься колективно до добровільних громадських і соціальних організацій, асоціацій та інституцій, наприклад, зареєстрованих благодійних організацій, неурядових організацій, громадських груп, жіночих організацій,

релігійних організацій, професійних асоціацій, профспілок, груп самопомоги та правозахисних груп, що становлять основу функціонування демократичного суспільства. Громадянське суспільство розглядається як від'ємне від державних і комерційних установ ринку.

Громадянські права – (іноді відомі як громадянські свободи); категорія прав і свобод, які захищають людей від необґрунтованих дій уряду та забезпечують їхню здатність брати участь у громадянському житті держави без дискримінації та репресій.

Гуманітарне право – сукупність правових норм, що головним чином базуються на Женевських конвенціях, які захищають певних осіб в період збройного конфлікту, допомагають жертвам і обмежують методи і засоби ведення військових дій, з метою мінімізації руйнувань, загибелі людей і непотрібних людських страждань.

Декларація прав дитини – прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1959 р., цей необов'язковий документ встановив десять загальних принципів, які згодом лягли в основу Конвенції про права дитини (КПД), яка була прийнята в 1989 р.

Декларація – документ, що викладає узгоджені принципи і стандарти, але він не є юридично обов'язковим. Конференції ООН, такі як Конференція ООН з прав людини у Відні 1993 р. та Всесвітня конференція жінок у Пекіні 1995 р., як правило, видають два типи декларацій: один пишуть представники державних структур, а другий

— неурядові організації (НУО). Генеральна Асамблея ООН часто видає впливові, але юридично не зобов'язуючі декларації.

Демократія – форма правління, при якій народ має повноваження на управління державою шляхом прямого референдуму або за допомогою своїх представників, обраних народом, які мають право голосу.

Держави-члени – країни, які є членами міжурядової організації (наприклад, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи).

Державний суверенітет – ідея, що уряд має виключне законне право визначати, що робити в рамках своєї юрисдикції. Міжнародні документи з прав людини встановлюють певні обмеження суверенітету, так само, як і членство в міжнародних організаціях, таких як ЄС.

Дискримінація – будь-яка відмінність, виключення, обмеження прав, за такими ознаками, як раса, культура, етнічне походження, національність, сексуальна орієнтація, релігія, фізичні недоліки чи інші характеристики, що не відносяться до суті питання.

Договір – (використовується як синонім конвенції та угоди); офіційна угода між державами, яка визначає і змінює їх взаємні обов'язки і зобов'язання. Коли держава ратифікує договір, який був прийнятий, статті цього договору стають частиною внутрішніх правових зобов'язань держави.

Екологічні права – зазвичай використовуються для опису права людини на безпечне, здорове і екологічно сприятливе середовище. Іноді використовуються для ідентифікації «прав», що має саме навколишнє середовище — в тому числі прав тварин, рослин і екосистем пережити наслідки людських дій.

Економічний – пов'язаний з факторами, що стосуються виробництва, розвитку або управління матеріальними благами.

Економічні права – права, які стосуються виробництва, розвитку і управління матеріалами для задоволення життєвих потреб. Вони проголошені у Загальній декларації прав людини і захищаються Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) та Європейською соціальною хартією.

Європейська конвенція про запобігання тортурам чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню – регіональний договір у галузі прав людини, прийнятий в 1987 р. Радою Європи, який направлений на запобігання різним порушенням щодо людей, затриманих органами державної влади, в таких місцях, як в'язниці, центри утримання під вартою для неповнолітніх, поліцейські дільниці, табори біженців або психіатричні лікарні.

Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (ЄКПЛ) (Європейська Конвенція, Європейська Конвенція з прав людини) – регіональний договір з прав людини, прийнятий в 1950 р. Радою Європи. Всі держави-члени Ради Європи є

учасниками ЄКПЛ, і очікується, що нові члени також повинні ратифікувати конвенцію при першій же можливості.

Європейська культурна конвенція – (прийнята Радою Європи в 1954 р., набула чинності в 1955 р.); регіональний договір, який складає офіційну основу для роботи Ради Європи з питань освіти, культури, спадщини, молоді та спорту. На додаток до Європейської Конвенції, Культурна Конвенція спрямована на захист європейської культури і розвиток взаємного розуміння та поваги до культурного розмаїття між різними народами.

Європейська Соціальна Хартія – (прийнята Радою Європи в 1962 р., переглянута у 1996 р.); регіональний договір, який гарантує соціальні та економічні права людини; вона доповнює Європейську Конвенцію, яка, в основному, стосується цивільних і політичних прав.

Європейський комітет з соціальних прав – орган, відповідальний за контроль виконання державами Європейської соціальної хартії. Він складається з 15 незалежних і неупереджених експертів, які регулярно зустрічаються, щоб розглянути доповіді, представлені державами-членами Ради Європи, що підписали соціальну хартію.

Європейський парламент – це парламентська установа Європейського Союзу, що обирається напряму. Парламент має два місця зібрання — у Страсбурзі та Брюсселі. Європейський парламент налічує 736 членів (ЧЄП).

Європейський Союз (ЄС) – економічний і політичний союз держав-членів, розташованих в Європі та схильних до регіональної інтеграції і соціального співробітництва. ЄС був створений підписанням Маастрихтського Трактату у 1993 р.

Європейський Суд з прав людини – знаходиться в Страсбурзі, це наднаціональний суд, заснований Європейською Конвенцією з прав людини, він провадить правовий захист останньої інстанції для людей, які відчують, що їх права людини були порушені одним з членів Конвенції.

Європейський Суд справедливості європейських спільнот – (часто називають просто «Суд»); створений в 1952 р. Розташований в Люксембурзі, його робота полягає в тому, щоб переконатися, що законодавство ЄС тлумачиться і застосовується однаковим чином в усіх країнах ЄС, що закон є рівним для всіх. Він гарантує, наприклад, що національні суди не виносять різні рішення з однакових питань.

Женевські конвенції – чотири договори, прийняті в 1949 р. Міжнародним комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) в Женеві, Швейцарія. Вони встановлюють правила, які застосовуються у збройних конфліктах, зокрема по відношенню до лікування хворих і поранених солдатів, матросів і льотчиків, військовополонених і цивільних осіб, що перебувають під контролем противника.

Життєва позиція – набір ідей, який допомагає нам зрозуміти світ і знайти сенс і значення життя; узагальнюючий вираз для будь-яких релігійних та альтернативних течій.

Загальна декларація прав людини (ЗДПП) – (Загальна декларація); прийнята генеральною асамблеєю 10 грудня 1948 р. Основний документ ООН, що встановлює стандарти і норми в галузі прав людини. Всі держави-члени домовилися підтримати Загальну декларацію. Хоча декларація повинна була бути необов'язковою до виконання, з часом її різні положення стали настільки широко визнаними, що зараз можна сказати, що вона є частиною звичайного міжнародного права.

Звичайне міжнародне право – практика, яка визнана законом, на основі звичаїв та традицій. Для того, щоб стати звичайним міжнародним правом, практика повинна відповідати двом елементам: єдина і послідовна державна практика протягом довгого часу і переконання, що така практика є обов'язковою (переконаність у правомірності). Це важливе і корисне джерело міжнародного права, оскільки воно пов'язує всі народи, незважаючи на те дали вони чи ні згоду на договір.

Злочини проти людства – широкомасштабні або систематичні акти насильства, спрямовані проти будь-якого цивільного населення. Наприклад, вбивство, винищення, поневолення, тортури, зґвалтування, сексуальне рабство, примусова вагітність, переслідування групи за ознакою раси, етносу, гендеру, серед інших: насильницьке винищення людей, злочини апартеїду, інші негуманні акти аналогічного характеру з умисним заподіянням сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, або шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

Злочини проти миру – в міжнародному праві означає (i) планування, підготовка, розв’язання або ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних договорів, угод чи гарантій; (ii) участь у загальному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-яких з дій, згаданих у (i). Відомі як Нюрнберзькі принципи.

Зникнення – вираз використовується, коли люди зникають, тому що вони були вбиті або таємно ув’язнені урядом або іншими організаціями. Вони зникають через свої політичні погляди або діяльність, які кидають виклик несправедливому режиму або доктрині організації.

Інструмент – будь-який формальний, письмовий документ держави або держав, який викладає права, і не має обов’язкової юридичної сили (декларація), або кодує права, і є юридично обов’язковим для виконання тими державами, які його ратифікували (угода, договір або конвенція). Вони можуть бути національними чи міжнародними.

Кодифікація, кодифікувати – процес формалізації закону або прав в письмові інструменти.

Колективні права – права груп на захист своїх інтересів та ідентичності; іноді називають «правами третього покоління». Ці права існують на додаток до прав людини.

Комісар з прав людини – незалежна установа в рамках Ради Європи, якій доручено сприяти поінформованості та повазі до прав людини в державах-членах Ради Європи. Дивиться також Верховний комісар з прав людини.

Комісія з прав людини – орган ООН зараз замінений Радою з прав людини.

Комітет з прав людини – орган Організації Об'єднаних Націй, складається з 18 експертів, які збираються три рази на рік для розгляду п'ятирічних доповідей, представлених 162-ма країнами-членами ООН, про виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, МПГПП.

Компетенція – здатність виконувати роботу або задачу. По відношенню до захисту прав людини, знання і розуміння, необхідні молодим людям, щоб отримати більш глибоке усвідомлення питань, що стосуються прав людини та навички, погляди і цінності, необхідні для захисту прав людини.

Конвенція – обов'язкова угода між державами; використовується як синонім договору та угоди. Конвенція сильніше за декларацію, тому що вона є юридично обов'язковою для урядів, які її ратифікували.

Конституція – набір законів, за якими здійснюється управління країною або організацією. У більшості країн конституція існує у письмовому вигляді, та вважається найвищим законом країни, що

лежить в основі держави і її політичної системи. Близько чотирьох країн не мають письмової конституції, тут закон реалізується через судові рішення та прецеденти.

Корінні народи – визначаються як за територіальною приналежністю, так і за будь-якими своїми притаманними характеристиками. Вони постраждали від колонізації, завжди займають маргінальне становище у своїх державах і часто ведуть племінний спосіб життя. Багато корінних народів домагаються визнання свого статусу, як окремих народів, включаючи право на самовизнання і право контролювати розвиток своїх суспільств.

Ксенофобія – (ірраціональний) страх перед іноземцями, особами з інших країн або іноземними речами в цілому. Ксенофобія може призвести до дискримінації, расизму, насильства і навіть збройного конфлікту з іноземцями.

Культура – широкий набір загальних поглядів, цінностей, цілей і практик, що часто основі базуються на історичних традиціях і які поділяються інституцією, організацією або групою.

Культурні права – право зберігати свою культурну ідентичність і розвиток.

Мігрант – термін, який широко використовується в роботі Європейського комітету з міграції, відноситься, залежно від контексту, до емігрантів, повернених мігрантів, іммігрантів, біженців,

переміщених осіб та осіб з іммігрантським корінням, та/або членів етнічних меншин, які були створені через імміграцію.

Міжкультурний – відноситься до взаємозалежності і взаємодії різних мовних та етнічних громад. Міжкультурна перспектива вимагає від нас визнати, що реальність є складною, комплексною і динамічною, і що взаємодія є невід’ємною частиною всього життя і культури.

Міжнародна організація праці (МОП) – створена в 1919 р., є тристоронньою агенцією ООН, яка об’єднує уряди, роботодавців і працівників держав – членів ООН з метою сприяння гідним умовам праці в усьому світі.

Міжнародний білль про права людини – неофіційна назва для Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) і їх необов’язкових протоколів, які, разом узяті, вважають авторитетним набором міжнародних стандартів прав людини. Це назва підкреслює значну взаємопов’язаність цих трьох документів.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) – постійний трибунал, створений в 2002 р. і розташований в Гаазі, Нідерланди, для судового переслідування осіб за геноцид, злочини проти людства, військові злочини і злочини агресії.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) – (прийнятий в 1966 р., набув чинності в 1976 р.), один з ключових міжнародних договорів з прав людини, МПГПП декларує, що всі люди мають широке коло громадянських і політичних прав, і встановлює способи контролю за повагою до них з боку держав-членів.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) – (прийнятий в 1966 р., набув чинності в 1976 р.), один з ключових міжнародних договорів з прав людини, МПЕСКП проголошує, що всі люди мають широкий спектр економічних, соціальних і культурних прав.

Міжнародний Суд Справедливості (МСС) – (Всесвітній суд); є основним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Він знаходиться в Гаазі, Нідерланди, його основні функції — врегулювання правових спорів, представлених йому державами, і надання консультативних висновків з юридичних питань, переданих йому належним чином уповноваженими міжнародними органами, відомствами та Генеральною Асамблеєю ООН.

Міжурядові організації (МУО) – організації, що спонсоруються урядами ряду країн, які прагнуть координувати свої зусилля. Організація Об'єднаних Націй є міжнародною МУО. Деякі МУО є регіональними, наприклад, Рада Європи, Організація африканської єдності, деякі з них - альянсами, наприклад, Організація Північноатлантичного договору (НАТО), а деякі створені для певної мети, наприклад, Міжнародна організація з міграції (МОМ).

Моделювання – розширена, структурована рольова гра, яка вводить учасників в незнайомі ситуації і ролі.

Моральні права – права, що походять із загальних етичних принципів, таких як чесність і справедливість.

Мультикультурність – люди різних культур, які живуть пліч-о-пліч в громаді, взаємодіють у різній мірі, але в той же час зберігають свої відмінні особливості.

Набуття чинності – процес, при якому договір стає повністю обов’язковим до виконання тими державами, які його ратифікували. Це відбувається, коли досягається мінімальна кількість ратифікацій, передбачених договором.

Навик – здатність добре виконувати діяльність або роботу, особливо, якщо ви здатні тренувати її. Здатність захищати права людини включає в себе, наприклад, навички спілкування, вирішення проблем, творчого мислення, вміння вести переговори та працювати в команді.

Невід’ємні – це права, які належать кожній людині і яких не можна позбавити ні за яких обставин.

Неонацизм – відноситься до створених після Другої світової війни крайніх правих політичних і соціальних рухів та ідеологій, які

прагнуть відродити нацизм чи інший варіант, заснований на расовому або етнічному націоналізмі.

Неподільні – відноситься до важливості розглядати всі права людини як неподільне і нерозривне ціле. Людині не може бути відмовлено в конкретному праві людини на тій підставі, що це «менш важливе», ніж інше, або «несуттєве».

Нерегулярна міграція – термін, що використовується більшістю дослідників міграції натомість «незаконної», «незадокументованої» або «несанкціонованої» міграції, щоб наголосити, що жодна людина не є поза законом по суті.

Неурядові організації (НУО) – організації, створені задля того, щоб бути незалежними від уряду, як правило, з ціллю лобювання, благодійності або з активістською роллю. Деякі з них — великі і міжнародні, наприклад, Червоний Хрест, Міжнародна Амністія, скаутський рух, Варта з прав людини, Європейський молодіжний форум. Інші можуть бути невеликими і локальними, наприклад, організація з прав людей з обмеженими можливостями в конкретному місті; коаліція заохочення прав жінок в одному таборі біженців.

Неформальна освіта – будь-яка запланована програма освіти поза офіційними навчальними установами, яка покликана поліпшити цілий ряд навичок та компетенцій, наприклад, робота з молоддю. Неформальну освіту також співвідносять з неформальним навчанням.

Олігархія – уряд, що складається з невеликої групи впливових людей.

Омбудсмен – незалежний чиновник, як правило, призначається урядом або парламентом, який займається розслідуванням скарг, про які повідомили окремі громадяни. Слово омбудсмен походить з давньоскандинавської мови і означає «представник».

Оцінювання – структурована розмова між фасилітатором та учасниками щоб дати учасникам можливість проаналізувати і оцінити те, що вони дізналися в процесі емпіричної та рольової діяльності, обговорити те, що сталося, і як люди почувалися. Мета полягає в тому, щоб допомогти учасникам прояснити свої думки і почуття в безпечному середовищі.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) – орієнтована на безпеку міждержавна організація, що об'єднує практично всі країни Європи та Центральної Азії, Сполучені Штати і Канаду. Її мандат включає в себе такі питання, як контроль за озброєнням, права людини, свобода преси і справедливі вибори.

Організація Об'єднаних Націй – міжнародна міждержавна організація (МУО), заснована в 1945 р. після Другої світової війни з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, розвитку дружніх відносин між державами та сприяння соціальному прогресу, поліпшенню умов життя та прав людини.

Пакт – обов’язкова угода між державами; використовується як синонім конвенції та договору. Великі міжнародні пакти про права людини, обидва вийшли в 1966 р., це — Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП).

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) – розташована в Страсбурзі, ПАРЄ збирається чотири рази на рік, щоб обговорити актуальні питання, попросити європейські уряди прийняти на себе ініціативу і зробити свої доповіді. 318 представників ПАРЄ призначаються з числа 47 членів національних парламентів держав-членів Ради Європи.

Переговори – процес, при якому сторони, що сперечаються, спілкуються один з одним задля того, щоб прийти до вирішення їхньої проблеми.

Підзвітність – процес, який вимагає від уряду, щоб він показав, пояснив та підтвердив те, як він виконав свої зобов’язання перед народом.

Підписання – підписання договору є першим кроком, щоб стати учасником цього договору, який неодмінно означає крок до ратифікації. Підписуючи договір, держава висловлює намір в майбутньому прийняти всі зобов’язання, що випливають з договору, і в той же час утримуватись від будь-яких дій, що суперечать цим зобов’язанням.

Плутократія – система правління, при якій найбагатші люди в країні правлять або мають владу.

Поділ влади – поділ державної влади в різних галузях, так щоб ніхто не зміг здійснювати абсолютний контроль. Стандартно робиться поділ на законодавчу гілку влади, що приймає закони, виконавчу гілку, що виконує закони, і незалежну судову владу, що контролює виконання законів.

Позаформальна освіта – процес впродовж всього життя, в якому кожна людина формує погляди, цінності, навички та знання через повсякденний досвід, освітній вплив та ресурси в її власному середовищі (сім'я, експертна група, сусіди, ринок, бібліотека, ЗМІ, робота, відпочинок і т.д.).

Позитивна дискримінація – термін має таке ж значення, що і позитивні дії.

Політичні права – права окремих осіб на участь у політичному житті своєї громади і суспільства, такі як право обирати свій уряд.

Попередження конфліктів – дії, що вживаються в короткий термін задля зменшення очевидної напруги та/або запобігання спалаху або повторенню конфліктів із застосуванням насильства.

Посередництво – процес, при якому третя особа допомагає сторонам, що сперечаються, вирішити свій спір за допомогою

дискусії, порозумітися та домовитися про рішення, яке задовольнить обидві сторони.

Права другого покоління – права, які увійшли у повсякденну мову на початку ХХ ст., в цілому охоплюють економічні, соціальні та культурні права, такі як права на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, житло та освіту. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права закріплює ці права. Оскільки термін передбачає ієрархію громадянських і політичних прав над економічними та соціальними правами, його використовують все рідше.

Права людини – права, що повсюдно належать всім людям. Права людини неподільні, невід'ємні, універсальні і поважають рівність і гідність кожної людини.

Права першого покоління – права, які були загальноприйнятими як права людини в 17-18 ст. Вони включають в себе всі цивільні і політичні права людини, такі як право голосу, право на життя і свободу, право на свободу слова, релігії та зібрань. Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (МПГПП), головним чином, закріплює ці права. Оскільки цей термін передбачає ієрархію громадянських і політичних прав над правами другого покоління, або економічними і соціальними правами, його використовують все рідше.

Права третього покоління – права, які не так легко класифікувати, як цивільно-політичні чи соціально-економічні, що

виникли у другій половині ХХ ст. Вони включають в себе: право на здорове навколишнє середовище, право на мир, право на розвиток, а також право на природні ресурси.

Право на розвиток – право груп на розвиток в культурному, політичному і економічному напрямку, таким чином, щоб їх права людини та основні свободи могли бути повністю і всебічно реалізовані. Декларація ООН про право на розвиток 1986 р.

Приєднання – замінює класичний двоетапний процес підписання та ратифікації договору, який вже діє. З часу приєднання до договору держава негайно зобов'язана його виконувати. Прикладом ідеї приєднання є питання про те, чи слід Європейському Союзові приєднатися до ЄКПЛ (Європейської Конвенції з прав людини).

Природні права – права, які належать людям просто тому, що вони є людськими істотами. Також називаються невід'ємними правами, вони вважаються цілком очевидними і універсальними, та не залежать від законів, звичаїв або вірувань якоїсь конкретної культури або уряду.

Адвокація – публічна підтримка чи генерація ідеї, розробка або спосіб зробити щось.

Профспілка – асоціація працівників у певній галузі торгівлі або виробництва, яка піклується про спільні інтереси трудящих, наприклад, поліпшення умов праці. Право створювати і вступати до

профспілок, а також право на колективні переговори по заробітній платі – є широко визнаними правами людини.

Рабство – практика, заснована на відносинах влади і підпорядкування, в результаті чого, одна людина володіє іншою і може використовувати працю чи інші послуги цієї людини. Сучасні форми рабства включають: торгівлю дітьми, дитячу проституцію, експлуатацію дитячої праці, використання дітей у збройних конфліктах, боргову кабалу, торгівлю людьми, примусову проституцію та примусову працю.

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН) – один з головних органів Організації Об'єднаних Націй, що відповідає за підтримку міжнародного миру і безпеки. Він має 5 постійних членів, кожен з яких має право накласти вето на будь-яке рішення Ради Безпеки, і 10 непостійних членів.

Рада Європи – заснована в 1949 р. для захисту та поширення прав людини, демократії та верховенства закону. Сьогодні до неї входять 47 держав-членів, які охоплюють практично весь європейський континент. Штаб-квартира знаходиться у Страсбурзі.

Рада з прав людини – міждержавний орган в системі ООН, що складається з 47 держав, і відповідає за заохочення і захист прав людини по всьому світу. Рада була створена Генеральною Асамблеєю ООН у березні 2006 р. на заміну Комісії з прав людини, і її основною метою є реагування на ситуації порушення прав людини і винесення відповідних рекомендацій.

Рамкова конвенція – конвенція, яка встановлює принципи і норми, за якими будуть продовжені міжнародні дії, і встановлює порядок ведення переговорів для прийняття більш конкретних заходів, необхідних для вирішення питання.

Расизм – переконання, що характеристики людей знаходяться під впливом етнічної чи племінної приналежності, що члени інших груп і племен («рас») не є такими хорошими, як представники своєї групи.

Ратифікація, ратифікувати – процес, при якому законодавчий орган держави підтверджує наміри уряду шляхом підписання договору; формальна процедура, за допомогою якої держава бере на себе зобов'язання за договором після його прийняття. Після ратифікації держава стає учасником договору.

Збереження за собою права – держави можуть виключати з договору, наприклад, положення, якому вони не готові слідувати, однак, ці виключення не можуть суперечити фундаментальному значенню договору.

Розвиток потенціалу – принцип записаний в Конвенції про Права дитини (КПД), який рекомендує ширше використовувати права дитини на розвиток її пізнавальної та емоційної зрілості.

Розвиток – всебічний економічний, соціальний, культурний і політичний процес, спрямований на постійне підвищення добробуту,

як всього населення, так і всіх окремих осіб на основі їх активної, вільної і конструктивної участі у розвитку та в справедливому розподілі благ отриманих в результаті їхньої діяльності.

Розширення прав і можливостей – збільшення духовної, політичної, соціальної чи економічної сили окремих осіб і громад. Вираз використовується стосовно процесу надання маргіналізованим особам і групам можливості відстоювати свої права на те, щоб повною мірою брати участь у житті суспільства за допомогою, наприклад, законо- давства, підкріплюючих дій та тренінгів.

Рольова гра – коротка драма, що розігрується учасниками. Люди спираються на свій власний життєвий досвід, щоб розіграти ситуацію по ролях; рольові ігри в основному мають імпровізований характер. Мета рольової гри – дати учасникам можливість випробувати себе в різних ситуаціях і дослідити можливість вирішення проблем у безпечному середовищі.

Свобода вираження думок – свобода висловлювати думки/погляди у пресі та інших засобах масової інформації, а також отримувати та обговорювати ідеї та інформацію. Термін «свобода слова» часто використовується як узагальнення однієї або обох статей №19 і №18 Загальної декларації прав людини.

Система захисту прав людини – розвинений і взаємопов'язаний набір міжнародних і регіональних документів, що визначають права людини і створюють механізми для їх поширення та захисту.

Слухання – процес, при якому зацікавлені сторони, а також будь-які інші особи, на яких можуть вплинути наслідки, мають можливість зробити подання, задати питання або зареєструвати заперечення щодо справи. Наприклад, слухання може бути проведено відділом місцевого або національного уряду, міжнародним органом або спеціально створеною комісією.

Смертна кара – санкціоноване позбавлення життя державою як покарання за злочин. Європейська Конвенція з прав людини спочатку дозволяла застосування смертної кари, але зараз забороняє її на своїй території (протокол 6) навіть під час війни (протокол 13). Більшість країн світу скасували смертну кару.

Соціальні права – права, необхідні для повноцінної участі в житті суспільства. Загальна Декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) і Європейська соціальна хартія є гарантами соціальних прав.

Спеціальний доповідач – людина, обрана органом у сфері прав людини, таким, як Рада ООН з прав людини, з метою підготовки доповіді за конкретної теми наприклад, гідне житло, дитяча проституція і дитяча порнографія, насильство щодо жінок, або щодо ситуації з правами людини в тій чи іншій країні.

Сталий розвиток – розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Цей термін був вперше

використаний Всесвітньою комісією з навколишнього середовища і розвитку (ВКНСР), скликаною ООН в 1983 р.

Статут Організації Об'єднаних Націй – основоположна угода Організації Об'єднаних Націй. Вона була прийнята одногосно 25 червня 1945 р. і встановлює права та обов'язки держав-членів, а також органи і процедури Організації Об'єднаних Націй.

Статут – документ, який описує надання прав або привілеїв.

Стать – біологічні відмінності між чоловіками і жінками, які є універсальними і не змінюються. Вона відрізняється від гендеру, який стосується соціальних атрибутів, отриманих або придбаних протягом соціалізації в якості члена якоїсь спільноти.

Позитивні дії – дії, що вживаються державними чи приватними підприємствами, щоб компенсувати минулу дискримінацію, наприклад в освіті і роботі, дискримінацію жінок, конкретних рас, етнічних груп, релігій або інвалідів. Позитивні дії – це спеціальні тимчасові або постійні заходи, спрямовані на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізувати рівні права і свободи, надані їм Конституцією. Позитивні дії слід розглядати як тимчасову міру до того часу, поки рівності не буде досягнуто.

Стереотип – спрощене, узагальнене і нерідко несвідомо упереджене ставлення до людей, або ідеї, які можуть призвести до

упередженості і дискримінації. Узагальнення, в якому характеристики частини групи поширюються на групу в цілому.

Стигматизація у зв'язку з інвалідністю – дискримінаційне, гнітюче або жорстоке ставлення, пов'язане з вірою в те, що люди з інвалідністю є гірші за інших.

Тіньовий звіт – неофіційна доповідь, підготовлена інститутами або окремими особами, що представляють громадянське суспільство, і передана в Комітет контролю за виконанням Договору з прав людини. Такі звіти зазвичай суперечать або додають інформацію до офіційних звітів щодо дотримання та виконання договорів, наданих урядом у рамках своїх договірних зобов'язань.

Толерантність – готовність прийняти поведінку і переконання, які відрізняються від ваших власних, хоча ви, можливо, не згодні з ними, або не схвалюєте їх. Декларація принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995).

Трансформація конфлікту – процес, при якому конфлікти, такі як війни та міжетнічне і міжрелігійне насильство, змінюються або трансформуються і завершуються мирним фіналом. Це довгостроковий процес, який спрямований на ліквідацію корінних причин конфлікту, а також поведінку і ставлення один до одного сторін, учасниць конфлікту.

Тренер – людина, яка готує програму навчальних вправ, наприклад, дебатів, ознайомчих поїздок, перегляду фільмів і

виконання вправ Компасу для групи учасників. При виконанні завдань Компасу, тренер або вчитель у демократичному стилі працює з групою молоді та виконує роль фасилітатора.

Універсальність – принцип, згідно з яким, всі права людини належать кожній особі в кожній державі і суспільстві у світі.

Управління конфліктами – дії, що вживаються з головною метою запобігти вертикальній (посиленню насильства) або горизонтальній (територіальному розповсюдженню) ескалації існуючих конфліктів із застосуванням насильства.

Участь – приймання участі у суспільному житті громади чи суспільства. Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні — це міжнародний політичний документ, ціллю якого є сприяння участі молоді в громадському житті на місцевому рівні; вона була прийнята Конгресом Ради Європи в 2003 р.

Факультативний протокол – договір, який змінює інший договір, наприклад, шляхом внесення додаткових процедур або положень. Він називається «факультативним», тому що уряд, що ратифікував оригінальний договір, може вибрати, чи буде ратифікувати зміни, внесені до протоколу.

Фасилітатор – людина, яка готує, представляє і координує вправи за *КОМПАСом*. Фасилітатор – це той, хто «дозволяє подіям статися», хто «допомагає» надихає інших на навчання і розвиток

свого власного потенціалу. Роль фасилітатора – це створення безпечних умов, в яких учасники навчаються за допомогою експериментів, досліджень, взаємного обміну. Це не справа однієї людини, лідера, який є «експертом», що дає знання іншим. Кожен повинен зростати через обмін досвідом, як учасники, так і посередники.

Фашизм – урядова система, заснована на ідеології національної або расової переваги і важливості контролю над усіма аспектами політичного, економічного і культурного життя. Він може характеризуватися насильницьким придушенням опозиції і критики, контролем над засобами масової інформації, державним контролем за промисловістю, торгівлею тощо, і агресивним націоналізмом і часто расизмом.

Формальна освіта – структурована система освіти і навчання, до якої входять дошкільна освіта, початкова та середня і вища освіта. Як правило, вона надається загальними або професійними навчальними закладами і завершується отриманням диплому.

Хартія основних прав – договір, що містить політичні, економічні та соціальні права громадян Європейського Союзу. Він пов'язує держави-члени ЄС у застосуванні законів ЄС.

Шукач притулку – людина, яка прагне міжнародного захисту і чий прохання на отримання формального статусу біженця досі не визначені.

ЮНІСЕФ – (Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй); виступає на захист прав дітей, щоб допомогти задовольнити їхні основні потреби і розширити їхні можливості повністю розкрити свій потенціал. ЮНІСЕФ керується Конвенцією про права дитини і прагне встановити її в якості міжнародного стандарту поведінки по відношенню до дітей.

Юридичні права (також законні права) – права, які закріплені законом і які можуть бути захищені в суді. Також використовується для опису прав людини, пов'язаних з судовим процесом, наприклад, право на справедливий судовий розгляд.